

**El Cordial de l'ànima de Bernardí Vallmanya (1495):
la traducció al català del *Cordiale quattuor novissimorum*
de Gérard de Vliederhoven**

The *Cordial de l'ànima* by Bernardí Vallmanya (1495):
Translation to Catalan of the *Cordiale quattuor novissimorum*
by Gérard de Vliederhoven

Vicent Pastor i Briones
(Universitat d'Alacant)

RESUM

L'obra *Cordiale quattuor novissimorum* de Gérard de Vliederhoven ha tingut una prolífica trajectòria editorial ja des de la fase incunable tot arreu d'Europa, especialment en la zona occidental —no tant a la península Ibèrica. Abans d'aparèixer l'edició en castellà del saragossà Gonzalo García de Santa María en 1491, el text ja havia estat objecte de vint-i-tres edicions en diferents llengües. El text català de Bernardí Vallmanya va aparèixer el 1495, tot just després de la segona edició saragossana en castellà. Una segona edició barcelonina de principis de segle XVI —ara perduda— dona fe del ressò que aquest text va tenir al domini lingüístic català. L'objectiu central del present treball és rescatar de l'oblit aquesta traducció del *Cordial de l'ànima* per tal de posar-la a l'abast dels estudiosos de qualsevol camp d'investigació.

PARAULES CLAU

Escatologia, *Cordial de l'ànima*, Gérard de Vliederhoven, Gonzalo García de Santa María, Bernardí Vallmanya, traducció catalana.

ABSTRACT

The work *Cordiale quattuor novissimorum* by Gérard de Vliederhoven has had a prolific publishing career since the incunabula phase all over Europe, especially in the western area —not so much in the Iberian Peninsula. Before the Zaragoza writer Gonzalo García de Santa María carried out his translation into Spanish in 1491, the text had already had up to twenty-three editions in different languages. Bernardí Vallmanya's Catalan text appeared in 1495, just after the second Zaragoza edition in Spanish. A lost second Barcelona edition from the beginning of the sixteenth century attests the significant echo that this text had in the Catalan language domain. The central objective of the present work is to rescue from oblivion this translation of the *Cordial de l'ànima* to make it available to scholars in any field of research.

KEYWORDS

Escatology, *Cordiale de l'ànima*, Gérard de Vliederhoven, Gonzalo García de Santa Maria, Bernardí Vallmanya, Catalan translation.

Rebut: 1/06/2023

Acceptat: 1/11/2023

Introducció

L'obra *Cordiale quattuor novissimorum* de l'holandés Gérard de Vliederhoven va tenir un èxit aclaparador tot al llarg del segle xv tant en la circulació manuscrita com, posteriorment, en la impressa. Segons llegim als diccionaris, un *cordial* pot ser bé un medicament o poció que activa l'acció del cor i augmenta la temperatura general del cos, bé un aliment reconfortant, molt saborós i nutritiu. El terme *novíssim* deriva de l'*Eclesiàstic* (7, 36) que exhortava els cristians a evitar el pecat tenint sempre en compte els moments finals de la vida: la mort, el judici final i l'infern o la glòria.

Amb aquesta finalitat terapèutica per a l'esperit cristià degué escriure el monjo de l'orde teutònic d'Utrecht Gerard de Vliederhoven (c. 1340- 1402)¹ l'obra *Cordiale quattuor novissimorum*,² probablement entre 1380 i 1396 (Canalda, 2016: 228). De la seua biografia sabem poca cosa, tret del fet probable d'haver nascut en un família coneguda i benestant d'Utrecht, i només alguns detalls de les ocupacions que va dur a terme al si de l'*Ordo Marie Theutonicorum* d'ençà el seu ingrés l'any 1360. Woodville (1962: XXIV-XXV) insisteix en el poc que se sap de la seua vida prèvia, ni tampoc sobre els inicis a l'orde. Per la seua banda, Debae (1993: 106) aporta alguns detalls: «il est signé comme frère de l'Ordre à Utrecht, puis commandeur à Tiel de 1368 a 1380 et, à partir de 1380, procureur de la maison d'Utrecht; enfin, il est curé à Schoonhoven de 1396 jusqu'à sa mort, survenue avant 1402». Ara bé, el que sembla evident és que Vliederhoven posseïa un gran coneixement dels textos bíblics, de la patristica i dels autors clàssics, com observem tot al llarg del *Cordiale*.

Vliederhoven presenta l'ésser humà com un pelegrí al desert menant una existència terrenal purament transitòria, preparatòria per a la veritable existència després de la mort física, que s'esdevé inexorablement després del fugaç itinerari vital. Aprendre a morir adequadament des del record constant dels quatre novíssims, que ens allunya del pecat (*'Memorare novissima tua et in aeternum non peccabis'*, Ecli 7, 36) a través de la pietat, és l'únic camí per assolir la glòria de Déu. Aquest autor holandés insereix la seua obra dins el corrent de la literatura edificant i va tenir una gran influència en l'anomenada «devotio moderna». Woodville (1962: XXVI) conclou sobre la relació de Vliederhoven amb aquest corrent teològic: «Undoubtedly a close study of the tendency and purpose of the *Cordiale* —to make people apply themselves to the remembrance of “The Four Last Things” heart and soul— will lead us to the conclusion that the author of the work devoted all his time and energy to the aspirations fundamental to the way of living so energetically initiated and emphasized by the “Devotio Moderna” of Geert Groote and his followers at Deventer».

1. *Biografisch portaal van neerland*: <http://www.biografischportaal.nl/en/persoon/67968208> [consulta: 08/02/23].

2. Cal no confondre aquesta obra amb la de Dionís el Cartoixà (1402-1471) *De quatuor hominis novissimis* (o *Liber utilissimus de quatuor hominis novissimis*). Segons llegim a Minervini & Indini (1986: 20) el *Cordiale* havia estat atribuït també a sant Antoni de Florència.

L'obra fou ben aviat traduïda al neerlandés (1402), i més tard, al francès (Jean Miélot, 1455)³ i a l'alemany. A hores d'ara es coneixen més de dues-centes còpies manuscrites del text llatí. La consulta de l'*Incunabula Short Title Catalogue* (ISTC)⁴ ens dona testimoni del gran èxit de l'obra també en temps de la impremta, atès que s'hi recullen setanta-cinc edicions⁵ des de la *princeps* en llatí de Johannes de Speyer (c.1471). Les primeres edicions en llengües vernacles foren, probablement, la francesa (1475-1476, Bruges?)⁶ —feta a partir de la traducció de Miélot—, l'alemanya (1476, Colònia), la neerlandesa (1477, Gouda) o l'anglesa (1479, Westminster) feta per Anthony Woodville.

La traducció castellana

Gonzalo García de Santa María (Saragossa, 1447-1521) fou un conegut humanista, historiador i jurista del qual es coneixen nombroses obres, entre les quals les religioses com el *Cordial* ocupen un lloc secundari. La seua traducció al castellà apareix després de nombroses edicions de l'obra arreu d'Europa en altres llengües, fonamentalment en impremtes franceses, però també alemanyes i holandeses, amb el títol *Cordial de las cuatro cosas postrimeras*. Mateo (2017: 114-115) confegeix un llistat de les obres atribuïdes a Gonzalo García format per tretze títols: és autor de tres d'elles, traductor de sis, corrector de dos, editor d'una i prologuista d'una altra. La seua activitat traductora abasta el període 1485-1494 i totes les seues traduccions foren impreses per Hurus, essent el *Cordial* la quarta en ordre cronològic. L'autor aragonés va traduir el text del llatí al castellà el 1491 —no sabem, però, a partir de quina edició. L'anàlisi que fa Mateo (2017: 116-120) de les traduccions de García de Santa María ens deixa la imatge d'un traductor que defuig la traducció literal cercant una redacció elaborada, rica en vocabulari i que complira uns requisits estètics. Per altra banda, tot i estar decidit a fer servir només la llengua castellana, «no pudo evitar introducir algunos rasgos característicos del aragonés y del catalán» (Mateo 2017: 118).

Les quatre edicions ibèriques conegudes estan basades en la traducció que feu García de Santa María. Tres van aparèixer a Saragossa: 1491 i 1494 de Pablo Hurus, i 1499 de Jorge Coci; i la darrera edició coneguda la va publicar Miguel de Eguía el 1526 en Alcalà d'Henares.⁷

La traducció catalana

El valencià Bernardí de Vallmanya és l'autor de la traducció catalana que apareix un any després de la segona edició castellana a València el 8 de juny de 1495 a càrrec de Peter Hagembach i Leonardus Hutz. L'edició valenciana contenia les mateixes quatre xilografies dedicades a la Mort, el Judici Final, l'Infern i la Glòria que es reproduïen a la traducció de Gonzalo García de Santa María. D'aquesta edició *princeps* catalana només es conserva un exemplar a la Biblioteca Pública

3. ARLIMA: https://arlima.net/il/jean_mielot/le_traictie_des_quatre_derrenieres_choses.html [consulta: 19/11/23]

4. ISTC [consulta: 09/10/2022].

5. Per països: França (25), Holanda (21), Alemanya (14), Bèlgica (5), Suïssa (4), Espanya (4) i Anglaterra (2).

6. ARLIMA, *ibid.*

7. Exemplars conservats: 1491 Saragossa (Bibl. Escorial: 67-VII-17); 1494 Saragossa (BNE: INC/522); 1499 Saragossa (Bibl. Escorial: 31-V-49 (1°); Bibl. Menéndez Pelayo: S-BMP, M-226(2)); i 1526 Alcalà d'Henares (Granada, Bibl. Abadía del Sacromonte: GR-AS N° 13-E 48-T 3; Col·lecció privada; Rio de Janeiro, Biblioteca Nacional: W 3, 1, 12); València, Biblioteca Municipal Serrano Morales: V-BM-SM, 8/351).

de Palma-Can Sales [Inc. 563].⁸ Tenim encara notícia d'una edició apareguda el 1516 a Barcelona de la qual, però, no se'n coneixen exemplars.⁹

Bernardí Vallmanya (València, final s. xv) es va donar a conèixer com a escriptor participant des del 1474 en els certàmens marians celebrats a València fins al 1486. Les seues composicions estan recollides al volum de *Les trobes en llaors de la Verge Maria*. L'obra amb què Vallmanya es presenta al certamen és un plagi de l'*Obra de Nostra Dona* de Joan Guerau, de la qual el nostre autor reproduïx cinc de les huit estrofes (Ferrando, 1983: 199).

Sembla ser, doncs, que Vallmanya abandona la creació pròpia i arranja al seu gust obres d'altres autors o les tradueix. No se li pot negar ésser una persona llegida, amb força curiositat intel·lectual i variats gustos literaris, segons es desprén de la nòmina de llibres que va adquirir —fonamentalment d'escriptors clàssics (Titus Livi, Suetoni, Herodot, Appià, etc.)— de la biblioteca de Jordi Centelles, mort el 1496 (Ferrando, 1983: 202). La seua traducció de la *Càrcel de amor* de San Pedro també demostra que coneixia els gustos literaris de l'època.

L'autor valencià forma part de la nodrida nòmina de traductors en llengua catalana pertanyents a les professions de notaris o membres de la Cancelleria Reial. L'antic escrivà, esdevingut secretari del segon comte d'Oliva, es llançà en la darrera dècada del segle a la tasca de traduir al català tres obres castellanes recentment publicades que havien gaudit d'un notable èxit editorial.

La seua traducció més coneguda és la primera, *Càrcel d'amor* de Diego de San Pedro que aparegué a València el 1493, en la qual adapta més que no pas tradueix l'obra original atés que, contràriament a les pretensions de senzillesa de San Pedro, Vallmanya aplica l'estètica de la «valenciana prosa». Les altres dues, publicades ambdues en 1494, són textos religiosos, el *Cordial de l'ànima* i la *Revelació del benaventurat apòstol sant Pau* a partir d'una versió castellana anònima, que Vallmanya «seleccionà, sembla, simplement perquè foren novetats d'impremta, ja aprovades per la Inquisició» (Wittlin, 1989: 129). Totes tres obres són traduïdes de llengua «castellana» o «vulgar castellana» o «vulgar ydioma» en «estil de valenciana prosa» (*Càrcel d'amor* i *Cordial de l'ànima*) o simplement «en valenciana prosa» (*Revelació de sant Pau*).

En els tres casos, Vallmanya, seguint l'estela de Miquel Peres i de Rois de Corella, sotmet les obres a una reelaboració que segueix els dictats del model de prosa culta, artitzada i llatinitzada, en voga a València durant la segona meitat del segle xv.¹⁰ A l'hora d'acostar-se al text de García de Santa María, Vallmanya defuig calcar la sintaxi de la llengua base i l'ús de mots congèneres, alhora que evita «mots catalans comuns i prefereix castellanismes, considerats més elegants» (Wittlin 1989: 130). Wittlin evita fer una lectura en clau sociolingüística (1989: 136): «Però crec que seria un error creure que Vallmanya considera els castellanismes més artístics pel sol fet que recorren la llengua d'un grup lingüístic admirat pel seu creixent estatus social. Li agradaven perquè són plurisil·làbics, llatinismes, neologismes». De la resta de tècniques traductològiques analitzades per Wittlin (1989: 150), aquest destaca com a tret distintiu de l'escriptura d'aleshores la trans-

8. Referències: Aguiló y Fuster, *Catalana*, no. 240 i 437. Haebler, 232. Iberian Books (IB), no. 736. ISTC, no. ic00901500. Universal Short Title Catalogue (USTC), no. 333355. Còpia digital: Biblioteca Can Sales [Inc. 563]. Enllaç a la BVPB [Cordial de l'ànima]. El 1980 es va publicar una edició facsimilar a Palma de Mallorca, Biblioteca Pública de Palma.

9. Referències: IB, no. 3953. Martín Abad, *Post-Incunables*, no. 509. USTC, no. 347404.

10. Centrant-se en la traducció de la *Càrcel de amor*, Panunzio (1982: 212) descriu l'aproximació de Vallmanya a les obres que tradueix dient que Bernardí Vallmanya, respecta el text original però sempre tendeix a embellir-lo «no únicament a nivell d'«estructura superficial», sinó també, en alguns casos, d'«estructura profunda» del text model, és portat a la pràctica sobretot a través de les tècniques de l'*amplificatio* —un dels procediments més característics dels sistemes de traducció—, graduades i dosificades per Vallmanya amb habilitat i eficàcia, en els contextos que posseeixen més contundència plàstica i exemplificadora».

posició del verb a la fi de la frase, i aporta exemples com ara «me parece que suene en mis oydos aquella espantosa trompa» > *me par que aquella spantable trompeta en les mies orelles sone*, etc.

La nostra edició

La traducció de Vallmanya respecte del castellà és força fidedigna i presenta poques errades pròpies. Hi ha un petit nombre d'incorreccions, fonamentalment pel que fa a l'exactesa de les fonts citades —sobretot errades en la numeració dels capítols, tot i que també en el nom de la font emprada—, que ja apareixen al text de García de Santa María i que, normalment, Vallmanya no corregeix. El traductor valencià s'equivoca en unes poques ocasions en qüestions de concordança verbal i en algun error de transcripció per salt de línia, però la major part de les errades semblen errors tipogràfics.

L'edició que hem dut a terme ha estat mínimament intervencionista, aplicant les normes d'«Els Nostres Clàssics» de l'editorial Barcino, en casos com ara la reducció de les grafies dobles, l'accentuació segons la variant occidental, l'ús de la dièresi o el punt volat per indicar pèrdua de vocal en aglutinacions on l'apòstrof no es pot fer servir. La resta d'intervencions es refereixen a les errades suara esmentades de tipus tipogràfic, ortogràfic o morfosintàctic.

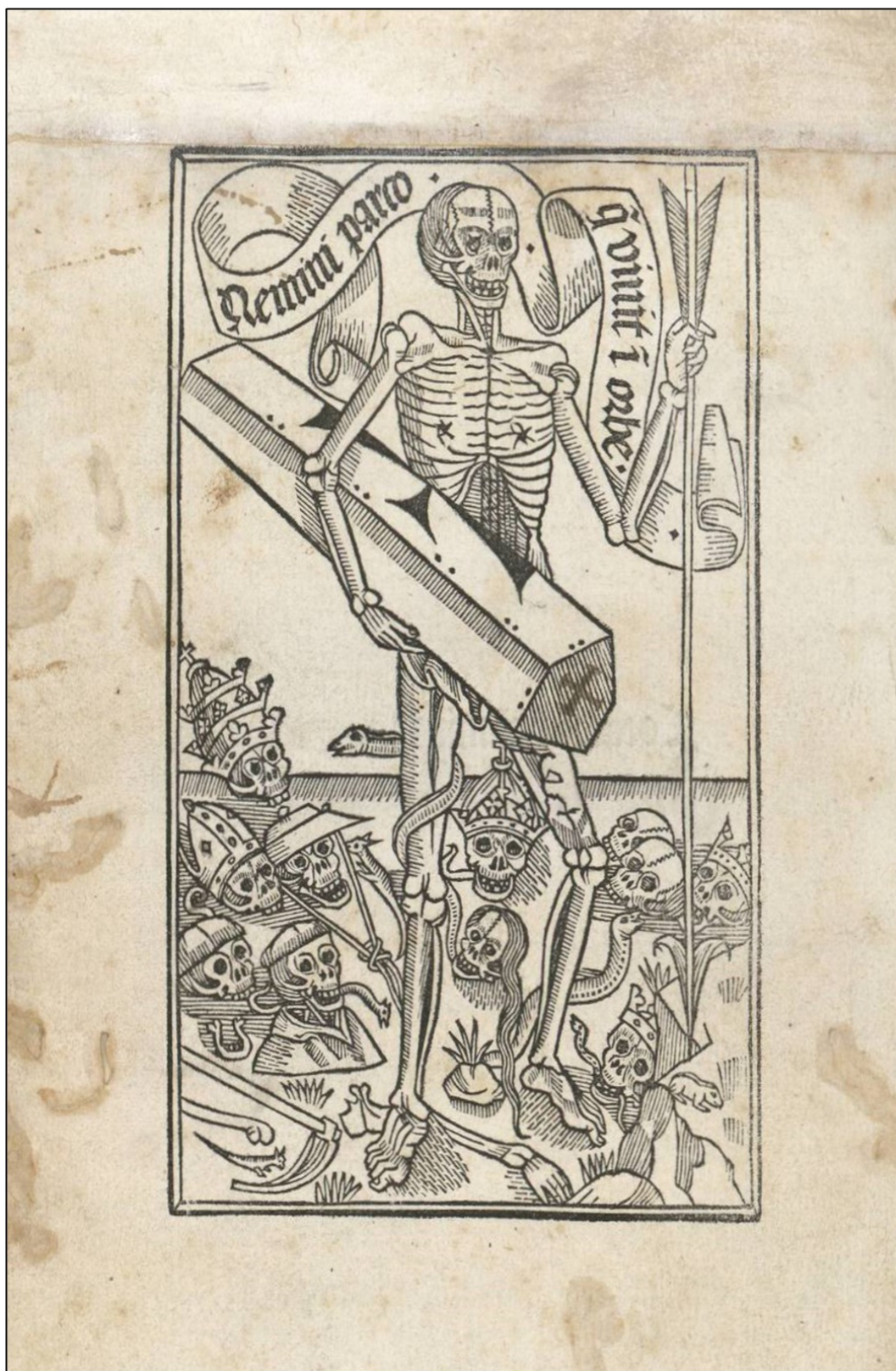
L'obra presenta una estructura senzilla amb un pròleg justificatori i quatre parts, dedicada cadascuna a un dels quatre novíssims. El *Cordial de l'ànima* és un text bastit a partir de la recopilació de centenars de cites la Bíblia, de la patristica, de la teologia i d'altres fonts que Gérard de Vliedervoven¹¹ va anar recollint d'una enorme miscel·lània de textos que va anar enllaçant de manera més hàbil o més maldestra en la seua narració. En ocasions la lectura es veu enfarfegada per l'acumulació sense solució de continuïtat de les cites de les autoritats amb què l'autor pretén convèncer el lector de menar una vida cristiana des del temor de Déu per tal d'abastar en alegria la glòria eterna el dia del judici final. Malgrat voler reduir al màxim les notes a peu de pàgina, el lector comprovarà que són molt abundants. El noranta per cent de les notes estan destinades a explicar la procedència dels textos citats. Dissortadament, una quarta part de les cites no han estat localitzades, tot i que totes apareixen emmarcades entre cometes al text.¹²

Bernardí de Vallmanya va voler traslladar al català un llibre que havia assolit un gran èxit d'ençà la primera edició llatina, marcant així un canvi de rumb en les seues preferències literàries després de traduir la *Càrcer d'amor*, tot i que suposava un retorn al tema religiós ja conreat en els certàmens poètics marians. En les seues mans la traducció castellana, tamisada per l'estil de la *valenciana prosa*, esdevé una obra de lectura plaent malgrat la constant amenaça dels terrors infernals per als pecadors impenitents. Malauradament l'obra no va tenir gaire ressò per raons que desconeixem, però ens ha semblat pertinent presentar-la per alentar futures investigacions sobre aquest peculiar text de Vallmanya.

11. També el traductor castellà inclou cites de la seua collita quan s'allunya de l'original llatí.

12. Les diferents raons són la manca del títol de l'obra de referència, errors en la referència, vaguetat per quant remet a un autor d'extensa obra o bé que la informació aportada és insuficient.

CORDIAL DE L'ÀNIMA

[1r] Comença lo libre de les quatre últimes y més darreres coses que les creatures après del viure esperen, ço és, la mort corporal, les penes infernals, lo juhí final y la celestial glòria de paradís, al qual libre molts lo nomenen *Cordial de l'ànima*. És molt profitós y necessari a qualsevol cristià, majorment per als qui sermonen; és molt fornit y ple de auctoritats y de exemples de la scriptura sacra y de versos de poetes.

«Hajes recort de tenir en memòria les últimes y més darreres coses que après de la vida segueixen, si de pecar vols scusar-te», en lo capítol .vij. de l'*Eclesiàstich*.¹³ Com diu sanct Agostí en lo *Libre de les meditacions* sues: «Més deu l'ome esquivar la sola sutzietat del pecat que qualsevol crueldat de doloroses penes». E perçò com la coneixença de les últimes y més darreres coses y haver-les en contínua memòria, retrahent-nos de pecar ab les virtuts nos ajuste hi-ns retinga, confermant-nos a qualsevol bona obra. Mijançant la gràcia divina dellibere hun poquet scriure d'aquestes últimes coses damunt dites, ço és, quals són y quantes, declarant cascuna ab auctoritats originals y singulars exemples. E perçò és de notar que quatre són les coses més darreres del viure comunament per los sancts doctors comptades segons lo gloriós sanct Bernad en hun sermó clarament demostra dient: «Hajes en memòria en totes les tues obres les últimes coses que après del viure segueixen, les quals són quatre: la mort, lo juhí, lo infern y la glòria. Quina cosa més que la mort pot [1v] ser avorrible? Quina cosa més que-l juhí pot ser spantable? Quina cosa de menys comport més que l'infern terrible?». ¹⁴ Quina cosa és [més] alegra que la celestial glòria? Aquestes són les quatre rodes del carro que les ànimes a la eterna salut porta. Aquestes són les quatre principals coses que l'esperit de l'home desperten perquè, desestimant les coses mundanes, al seu creador se'n torne. E per consegüent és cosa deguda que sien en contínua memòria tengudes. E axí diu Salamó a .xxviiij. capítols de l'*Eclesiàstich*: «Recorda't de les tues últimes coses». ¹⁵ On volent hun home tenir de continu aquestes coses en memòria y davant los ulls de la pensa diu de aquesta manera en versos: «Quatre són les coses que-n mon pensament he posades: la mia mort, lo juhí final, la scura nit de l'infern y la lum de paradís».

E per consegüent, com lo procés d'aquesta mia obreta entenga principalment a inclinar los hòmens y portar-los que de continu se emprempen en lo cor les últimes coses damunt dites, serà rahonable cosa que li posem nom *Cordial de l'ànima* en loch de títol.

De la mort corporal

La primera de les quatre últimes y més darreres coses, la memòria de la qual de pecar nos aparta, és la mort corporal spantable. On diu sanct Bernad en l'espill dels seus monjes: «Sobirana philosophia és continuament tenir la mort en la pensa, la memòria de la qual deu portar l'ome honsevulla que vaja, si de pecar se vol defendre». Açò mateix diu sanct Agostí en lo libre de les exhortacions sues: «Neguna cosa tant de pecar nos basta re-[2r] traure com pensar continuament en la mort, car aquesta és la que-ls hòmens a humilitat convida». ¹⁶ Aquesta, fent tenir en menyspreu totes coses, fa alegrament empendre hi acceptar la peni-tència.

13. Sir 11, 36. Totes les cites bíbliques han estat consultades a [bci.cat i BibleGateway].

14. *Sermons divers*, 12.

15. Sir 28, 6.

16. Migne (1877: 848).

Que la mort fa humiliar l'ome

Dich donchs que la mort fa humiliar l'ome. E perçò diu sanct Agostí en lo libre de les paraules del Senyor: «Conega's l'ome, si de si vol apartar la supèrbia, que morir no se scusa e que totes les coses bones hi males nostres són transitòries e incertes e sols la mort és infal·lible». E per bé que la hora del seu venir sia a tots oculta e incerta, però no resta que no sia presta hi sens tarda la sua venguda, dient *Eclesiastés* als .xiiiij. capítols: «Recorda't que la mort no tarda».¹⁷ Car scriu-se a Tobies: «La mort corre e no y ha rahó ni partit per a fogir d'ella, car per ley és obligat l'ome pagar a la mort lo seu natural deute».¹⁸ E açò mateix diu sanct Bernad en hun sermó: «O desventurat home!, per què no t'aparelles a morir cascuna hora? Com no-t tens per mort puix tens per cert que de necessitat a morir t'esperes. Hi fent en tu mateix consideració, pensa com los ulls se giraran en lo cap y tallant-se lo cor de dolor se rompran en lo cors les venes». Qui, donchs, humiliant-se, no haurà temença sabent de cert que ha de tornar terra e no y haurà excepció de persones segons que fon en lo principi? Car segons s'escriu en lo segon del Reys a .xiiiij. capítols tots morim hi correm com les aygües en la terra, les ones de la qual, puix que [2v] trespassen, en negún temps son retornades.¹⁹ E perçò legim en Ricard²⁰ que ab rahó es intitulada mort com sia hun bocí per a tots generalment amarch, lo gust del qual fogir en algun temps s'escusa. Car legim en lo Gerson del menyspreu del món: «Talla la mort y devora qualsevol cosa de carn composta».²¹ E axí a grans com a chichs senyorejant turmenta e, no tenint temor de nengú, dels nobles té lo general imperi. Tan comuna és als duchs com als prínceps, hi sens misericòrdia axí als vells com als jóvens. Ella brama y tot quant és en lo món tremola; ella fereix y tota la carn perint no és hun sol home per fort que sia que d'ella scape, e a persona del món no rescata perquè de negú reb servey, preu ni amiatat alguna. Mas per què vull recitant més paraules despendre? Lo pobre ni lo rich per molt que tinga a la impiadosa mort no scapen, la qual ara per cert sé e coneg ésser la última fi de totes les coses. E perçò s'escriu en Getha: «Totes les coses leva la mort». E lo savi Cató y Sòcrates moriren, per hon clarament se mostra que la doctrina ni sciència a nengú de les sagetes de la mort defensa. Car segons en lo .xj. de *Eclesiastés* s'escriu: «Axí los ignorants com los hòmens de sciència moren».²² Per hon se lig a .xxxij. de Ysaïes: «Hon és l'ome de sciència? Hon és lo que les paraules de la ley pesava? Hon és lo mestre dels infants? ». ²³ Com si digués no són ni viuen, mas ab lo mateix discurs han passat com los altres la present vida. E ab tot que lo dit Getha no-n nomene sinó solament dos: «Digues-me hon és lo gran y fort Èctor de Troya, hon Julio Cèsar, hon lo poderós Alexandre, hon lo gran Macabeu Judes, hon lo fort Sansó, hon Galien metge hi-l seu [3r] companyó Avicenna, hon lo gran rey Salamó tan savi, hon lo bell Absolom, hon és Tuli, hon Aristòtil doctíssim, hon Plató y Porphiri, hon lo més excel·lent dels poetes, Virgili? Per ventura no són tots passats com a hostes y peregrins de hun dia? ». Sí passaren per cert, que no ha restat nengú d'ells que-n vanitat no hajen despés los seus dies. Car segons diu lo Salmista: «En ymatge passa l'ome car huy és fort

17. Sir 14, 12.

18. Tob 13, 2.

19. Error de referència: 2 Sa 14, 14.

20. Podria tractar-se del teòleg i místic escocés de Ricard de San Víctor (c. 1110-1173).

21. Jean Gerson, *Contemptus mundi*, I, 23.

22. Error de referència: Sl 49, 11.

23. Is, 28, 18.

y sa y del tot arreat y demà és flach, malalt, mort y posat davall terra»,²⁴ com nos sia atorgada dubtosa vida fal·lible. La qual cosa per hun philòsoph clarament se mostra, lo qual, com li fos per lo emperador Adrià demanat de l'èsser y stament de l'home, féu semblant resposta: «L'ome és sclau de la mort, hoste del loch, caminador que passa semblant a hun munt de neu o asahonada rosa o novella maçana». E fàcilment se comprén d'aquestes coses quant fal·lible, al·lenegable y poch duradora és la vida humana, no sols la del pobre mas encara de qualsevol per molt rich e poderós que sia, car lo morir és cosa a tot lo món comuna y la mort a neguna honor perdona. La mort és fera, la mort és mala, la mort a negú ha misericòrdia, la mort a tots donant ley equal, axí al rey com al pobre se'n porta, com la ley del morir del pobre y del rey sia comuna. E si vols legir lo qu'és scrit, ella de plor, dolor y misèria dona causa. On diu Job a .xx. ca. en aquesta forma del rich superbo: «Si fins als cels muntara la supèrbia sua y tocara lo seu cap fins als núvols, a la fi serà perdut y desestimad com a fem y diran los qu'il veren, qu'és d'aquell que ha volat com hun somni? No-s troba, passat és com a visió de la nit scura».²⁵ Axí mateix en Baruth a .iiij. capítols [3v]: «Hon són los prínceps de les gents qui sobre les bèsties que van per terra tenen senyoria, y jugant ab los ocells del cel, or y argent tesaurizen, en lo qual los hòmens confien no havent alguna fi la gana que tenen y copdícia de augmentar riquea, los quals fabricant l'argent stan pensosos? No-s troben per cert les sues obres car en los inferns són devallats e altres en loch de aquells senyoregen».²⁶ On diu Pròsper en les sues *Sentències*: «Hon són los oradors que ab rahó no-s podien vendre? Hon són los que singularment les festes ordenaven? Hon són los bells pensadors dels cavalls? Hon són los capitans de les batalles? Hon los grans sàtrapes de Tirànnia? No són per ventura totes les coses en pols convertides? No sta per ventura la memòria de lur vida en poques línies scrita? Mira les sepultures y bé considera qui és l'esclau y qual lo senyor, qual és lo rich y qual és lo pobre. Vejes si poràs discernint conéixer lo vençedor, lo vençut, lo rey, lo vassall, lo fort, lo flach, lo bell y lo disforme».²⁷ Semblantment diu sanct Joan Grisòstom²⁸ en lo libre *De reparatione lapsi*: «Què·ls ha aprofitat als qui fins a la fi de sos dies obstinats en la luxúria del cors stiguieren en los delits de la present vida? Mira ara lur sepultura, para ments si veuràs en ella de lur vanitat algun vestigi. Mira si per ventura algun senyal de riquea o luxúria poràs conéixer. Mira hon stan los vestirs de diverses robes modernes. Hon és ara lo delit dels qui·ls miraven? Hon són los scuders? Hon la riquea, la risa, lo joch, y què s'és feta la desordenada alegria? Hon stan ara aquelles coses y ells mateixos? Considera ab diligència la fi dels huns y dels altres. Acosta't més a les sepultures de cascú y mira les [4r] cendres soles hi·ls ossos pudents plens de vérmens y hajes memòria que aquesta és fi dels cossos encara que ab delit, alegria, ab treballs y ab castedat hajen passat la vida».²⁹ Així mateix diu sanct Bernad en lo *Libre de les meditacions* sues: «Digues-me hon stan los amadors d'aquest món que no ha molt temps eren ab nosaltres. Neguna cosa d'aquells és restada sinó cuchs y cendra».³⁰ Atén ab diligència y para esment què són y què són stats los hòmens. Foren axí com tu, menjaren y begueren, rigueren y en plaher sos dies passaren y en hun poch instant a l'infern devallaren. Ací la sua carn menjaran los vérmens y allà al foch les ànimes fins que altra volta units sien embolicats eter-

24. Sl 102, 4-12.

25. Jb 20, 6-8.

26. Ba 3, 16-19.

27. Pròsper d'Aquitània (c. 390-460). Migne (1844: 1898).

28. Joan Crisòstom o Joan d'Antiòquia (347-427).

29. Ogara (1991: 20).

30. Migne (1854: 491).

nament en lo foch los que en vicis y pecats hauran tengut companyia. Què·ls haurà aprofitat la vana glòria, la breu alegria, la potència mundana, lo delit de luxúria, la falsa riquesa, la gran família, lo carnal apetit y mala concupiscència? Hon és lo joch, hon la riassa, hon lo desdeny, hon la jactància e hon la supèrbia? Mira quanta tristor après de tanta alegria! Après de tant de plaer, quanta misèria! D'aquell exalçament són cayguts en los turments dels infernals abysmes. Lo que a ells ha seguit pot esdevenir a tu car home est, sanch de sanch, de terra est y de terra vius, y tens de tornar a la terra. D'aquests amadors del món damunt dits, que tan mundanament y carnal viuen sens tembre la mort que·ls és tan vehina, parla sanct Bernad als religiosos de Monte Dei en aquesta manera: «O miserables desventurats aquells, als quals les mateixes misèries aquesta miserable carre-[4v]ra, mentres passen ab delits sos dies, enganen y en hun punt en los inferns devallen!».³¹ Car segons diu lo salmista: «La mort vendrà sobre ells e vius devallaran als inferns».³² Hon poria dir cascú d'ells en tals cars: «Cercaren-me les dolors de la mort y los perills de l'infern me trobaren». Aquests són los pecadors miserables als quals la vida present axí engana, dels quals se diu a .xxj. capítols de Job: «Los mals exalçats y aconhortats per la riquesa viuen. La sement d'ells davant d'ells mateixos dura. La companyia dels nets y parents sta en sa presència, ses cases stan pacíficament segures y no sta la verga de Deú sobre ells. Concebé sens avortar la sua vaca, parí y no fon de la sua criança apartada. Hixen com a bestiar sos fills y sos nets jugant se alegren. Sonen la dolçayna y la guitarra y al so dels òrguens se alegren. Passen en plaer sos dies y en hun punt en los inferns devallen».³³ O quant malament y folla burlant s'engana aquell que per la flor del món y vana honor, que primer com una flor se mostra y tantost se seca, va a l'infern perdent la sobirana corona de glòria; lavors en cert tristament y amarga plora. Més li haguera valgut al que és condemnat a tantes penes tot lo temps de sa vida haver passat en miserable pobrea. Car yo demane en què lo seu gran tresor en tal cars li aprofita al pecador quand és condemnat a les penes infernals sens poder may haver remey ni refugi del foch de tan eternes penes? Amich, què dius dels richs d'aquest món poderosos. Per ventura no moren com los altres? No·ls veig per cert que de no morir tinguen [5r] privilegi. Car diu-se en lo .vij. capítol de la *Sapiència*: «De una mateixa forma naixen tots y moren».³⁴ E açò mateix diu Job a .xxj. capítol: «Huns moren forts y sans, richs y prosperats y plenes de greix les sues entramenes, hi·ls ossos regats y plens de molls; altres en amargor de l'ànima sua sens riquesa moren. Emperò sens dubte axí los uns com los altres dormiran en la pols y cobrirlos-han los vérmens».³⁵ E axí seran los richs e poderosos a una comuna mort obligats com los pobres, on en lo *Eclesiàstich*: «Breu és la vida de qualsevol rich poderós: huy és rey y demà la mort lo se'n porta».³⁶ De tal rey sens dubte se lig en lo primer dels *Macabeus* a .ij. capítols: «Fem y vérmens és la sua honorosa mundana glòria; huy és exalçat y demà ja no·s troba».³⁷ Pren encara exemple de l'excel·lentíssim príncep del món Alexandre que guerrejant per força d'armes subjugà tot lo món, de tal manera que senyor de tot ésser s'estimava. Del qual se lig ésser stat lo primer rey que haja florit en Grècia, vencent batalles y prenent standarts més que·ls altres, lo qual anant per lo món conquistant féu tota la terra menor que les sues forces. Del qual se lig en altre libre: «Lo

31. *Ibid.*

32. Sl 55, 16.

33. Traducció lliure de Jb 21, 7-13.

34. Sv 7, 3.

35. Jb 21, 23-26.

36. Ecl 10, 10.

37. 1 Ma 2, 62-63.

rey dels reys tots los regnes sotmesos a ell veïa, e lo so de la fama sua hi ventura lo féu gran monar-cha; tot lo món sotmés a Alexandre sia-li moço hi ell, grandíssim senyor, en lo món gran senyoria tinga. Mas après de tan gran trihunfo y atesa la monarchia, quina cosa gran li és seguida? La fermetat per ventura del regne o la perpètua durada de la potència? Ho seguí-li per ventura major sanitat en lo cors o més larga vida? No per cert ans [5v] aquella cosa a tots generalment comuna que après de tots los actes recorre: la mort spantable». Lavors podia ben dir Alexandre al temps de la mort sua lo que diu Job a .xxj. ca: «Yo aquell tan gran gran rich que só stat, súbitament só stat ultrajat hi forçat»,³⁸ car solament durà dotze anys son imperi. Car d'el escriu Pere³⁹ en l'*Aurora* en aquesta manera: «Aprés d'ésser stat dotze any en l'imperi prestà a la mort obedient omenatge». E axí mateix, clamant-se de la mort, podia dir lo que scriu Job a .xix. capítols: «Despullà'm de la glòria, levà del meu cap la corona, hi de totes parts destrohint-me pereixch».⁴⁰ Ay, amich meu, clarament se mostra que, posat cars tinguen cesar totes les coses, terme ha hagut la sua glòria hi ab treball fon de huyt peus la sua sepultura. Del qual manifestament se mostra que la sua imperial magestat, la potència de la terra, la prosperitat de les coses hi la larga vida passa, quand de la mort la incerta hora és arribada. E perçò diu lo poeta: «Est savi, la sapiència ab la mort és desfeta; abundes en riqueses, passen hi cahen; eres bo, lo bondat termena; eres honest, honestat passa; eres fort, totes les coses fort[e]s ab la mort se derroquen». Ja veig per cert que ls anys que passen totes les coses nos roben. E perçò què serà, si est rich, fort o gentil? Si seràs senyor del món, si rey, papa, prior, abat o bisbe, què serà puix tant prest totes aquestes coses passen? Sols en cert resten los mèrits hi bones obres per les quals hom ateny la eterna glòria. Perçò diu Isidoro en una omelia: «Pensar devem, amichs meus, quant poca, quant fal·lible hi quant al·lenegable és la glòria de la temporal potència». Di-[6r]ga qui puga los reys on se troben. On són los prínceps? On són los richs hòmens? On los del món poderosos? En cert com a ombra passaren, com hun somni defalliren. Cerquen-los hi no·ls troben. Què podem d'açò rahonar ni scriure? Los reys se n'anaren, los prínceps moriren, e molts pensen viure lonch temps y nunca per mort exir de la present vida. En cert no serà axí, malvats, ans vosaltres morreu com a hòmens e axí com hu dels prínceps serà vostra cayguda, car segons diu Sèneca a Lucil·lo: «Lo caure de la present vida és la mort comuna que a negú no perdona».⁴¹ Per hon scriu Getha: «Totes les coses pren la mort y totes per ella cahen, car totes les prosperitats dels hòmens per la mort havent fi termenen». Hi après que la fe de Abraam, la pietat de Joseph, la caritat de Moysés, la força y constància de Samsó, lo zel de Phinees, la mansuetut de David, los miracles de Heliseu, les riqueses y prudència de Salamó, la bellea y disposició de Absalom, hauràs testimonada, tostemps lo plant les fins y últimes coses ocupa. E la mort de l'home, posant fi a la història, és una, la general conclusió comuna en dir mort és. Ay, que ja per lo damunt dit manifestament se mostra que la fama, linatge, la fortalea, la sapiència, la riquesa y la honra no poden esca[p]ar a l'home, que·n pols no·s converteixca! Car totes les coses engrades y que·n lo món tenen naixença a la mort contínuament acaminen. E perçò diu Ovidi: «Totes les coses a la sua naixença tornen e requiren a la mare que les ha engrades e lo que primer no·res era en no·res torna».⁴² Totes les coses venint a no·res com aygua corrent passen e yo pecador miserable quasi en no·res só tornat y re[s] no he sabut, car essent en decli-[6v]nació com a ombra

38. Error de referència: Jb 16, 12-14.

39. Petrus de Riga, poeta francès (c. 1140-1209).

40. Jb 19, 9-10.

41. Roca (1986: 102-106).

42. Podria tractar-se del segon cant de la *Metamorfosi*.

mos dies, secat me só com a fe car tots som terra. Axí és com lo fe l'ome y axí com a flor del camp decauran sos dies, car l'esperit passant en ell no restarà, e d'aquí avant lo seu loch més no porà conéixer. Considera, donchs, qu'és l'ome una cosa fal·lible de poca durada semblant a la flor que-n lo camp és exida. Per hon se lig Ysaïas ca. xj.: «Tota la carn és fe y axí com la flor del camp és tota la glòria sua».⁴³ Verdaderament es fe tot lo poble, és-se secat y és-li la flor cayguda, mas la paraula de Déu eternament serà ferma. Donchs per què creix en supèrbia l'ome, qui és axí com lo fe, que abans d'arrancar se seca? Per hon s'escriu en Tobies: «La carn és veixell d'argila, veixell de plor, fe sech, terra frangible y sach pudent. La vida de la carn és lo treball, la concepció de la carn és la podridura de la flor de la dona, la fi de la qual és corrupció hi lo naiximent argila. Primer sperma, ara sach pudent y après en la sepultura vianda de vèrmens».⁴⁴ Donchs per què l'ome creix en supèrbia? Açò mateix diu sanct Bernad en les *Meditacions* sues: «De què pren supèrbia l'ome, la concepció del qual és culpa, la naixença pena, y treball la vida y après de necessitat de morir?».⁴⁵ E après de haver deixat d'ésser home és verme, pudor y fàstig, e axí cascun home torna en no-home. Atentament mira lo principi, lo medi e fi de ta vida e trobaràs molt gran causa de hu[m]iliar-te. Què penses, què dius, què fas a tu mateix? No est per ventura pols y terra? Car legim en lo .xij. de l'*Eclesiastés*: «Torne la pols en la sua terra hon stava, terra dich podrida y plena de vèrmens».⁴⁶ Job a .xvij. ca: «Yo he dit a la podridura, tu est mon pare y mare mia, y los cuchs són mos germans».⁴⁷ Ítem *Eclesiàstich* a .xvij. c.: «Tots los hòmens só[n] terra y cendra».⁴⁸ Y en [7r] lo .iiij. del *Gènesis*: «Tornaràs a la terra d'on és ton principi car terra est y terra tornaràs».⁴⁹ E perçò amonesta Alanus:⁵⁰ «Recorda't que est pols y manteniment y vianda de vèrmens. Quand jauràs podrit en la terra freda, quand la tua carn, pijor que la de hun goç serà corrupta, no y haurà home en lo món que més te vulla veure». On diu sanct Bernad: «Quina cosa és en lo món més corrupta que lo cors mort de l'home? Quina cosa més spantable que-l mort home, la presència hi cara del qual, quant era plahent mentre vivia tant és après mort més fer hi horrible?».⁵¹ Donchs què aprofiten les riqueses, què los delits, què les honors? Delliuren per ventura les riqueses l'ome que no muyra ni los delits dels vèrmens ni de la pudor les honres? O eternal Déu, ab quant miserable perdició tots los hòmens feneixen! Per cert, amich meu, si tu ab diligència les dites coses miraves sens dubte grandíssima causa de humiliar-te trobaries, hi hajes-ho en memòria que-l recordar-se⁵² del morir a humilitat convida. Mostra's clarament en lo tercerdels *Reys* a .xxj. c. de Acáz, lo qual, hoïdes les menaces que de la mort li féu Helies, se humilià de tal manera que dix Déu a Helies: «No veus Acáz humiliat davant mi?».⁵³ Lig-se que la cort romana en altre temps, quand havien elegit Pa[p]a li cremaven davant moixells d'estopa dient-li: «*Patre sancte, sic transit gloria mundi*». Ço és que, axí com lo foch súbitament converteix en pols la stopa, axí tota la glòria mundana passant com l'ombra

43. Error de referència: Is 40, 6.

44. *Tobias* (Vendôme 1855: 44-45, vv. 651-655).

45. Migne (1854: 490).

46. Ecl 12, 7.

47. Jb 17, 14.

48. Ecl 17, 32.

49. Gn 3, 19.

50. Alà de Lille (c. 1128-1202).

51. Migne (1854: 490).

52. Corregim *recordas-se* per *recordar-se*.

53. Es tracta d'un errada des de l'original perquè no és el tercer sinó el primer llibre: 1 Re 21, 29.

discorre. Recita Ysidoro ésser stada antigament pràctica que·l primer dia de la coronació de l'emperador de Constantinoble, stant assegut en la sua imperial cadira de glòria, hun pedrapiquer li portava tre[s] o quatre maneres de pedra dient-[7v]li que degué triar de qual de aquelles li faria la sepultura. E per semblant se lig de sanct Joan l'almoyner,⁵⁴ patriarcha d'Alexandria, que com se obrava la sua sepultura nunca volgué la acabassen e ordenà que quand stigués en grans solemnitats de festes hi honres vingués algú que li digués: «Senyor, la tua sepultura no és acabada; mana que la acaben que no sabs en quina hora vendrà lo ladre». Donchs, per què·s feyen aquestes coses del papa, de l'emperador hi del patriarcha, los quals eren hòmens d'excel·lent stat en lo món, sinó perquè·s regoneguessen ésser mortals hi ab speranza de larga vida o de grandesa de potència o mundana glòria, no s'ensuperbissen, mas havent memòria davant los ulls de la mort, fossen humils en totes coses? E perçò diu lo salmista: «Sapien les gents que són hòmens, hòmens dich de terra o fets d'argila, e per consegüent mortals».⁵⁵ Car lig-se a .xij. ca. de l'*Eclesiastés*: «Totes les coses que són de terra tornaran terra».⁵⁶ Del nombre de les quals són tots los hòmens segons a .xxij. c. de Jeremies se mostra dient: «Terra, terra, terra, scolta la paraula del senyor».⁵⁷ Tres voltes crida a l'home terra car en tres maneres l'ome pot ser nomenat terra car és terra per ésser fet de terra, practica en la terra, hi a la fi se⁵⁸ ha tornar terra. Terra és en la creació, en lo conversar hi en la mort s[ua]. Terra és per natura, per carrera hi per sepultura. A terra sab, la terra crida, la terra desija; embolicat hi pegat sta ab la terra. Lo seu ventre en les entramenes de la terra devalla hi, oblidant les celestials coses litigant per la terra, guerreja per ella. Va per la terra, navega la mar pasejant-la moltes voltes. Per hon lo miserable de l'home, ara ací ara allí, copdiciosament treballa e nunca cessa fins [8r] tant que lo que ha pres de la terra a la primera matèria qu'és la terra torne dient allò del tercer dels *Reys*. a.ij. ca.: «Ay, que yo entre en la carrera de tot lo món». Per hon com siam fem, lim e vil cosa, de hon nos ve la supèrbia puix havem a tornar tots a la terra?

Que la mort fa menysprear totes coses

Recordar-se de la mort fa menysprear y tenir en no-res totes coses, com diu sanct Jerònim en lo pròlech de la Bíblia: «Totes les coses desestima aquell qui de continu pensa que ha de morir». Car lo apetir y copdiciar dels ulls és menyspreat quand algú pensa que tan prest ha deixar totes coses. La concupiscència y desig carnal se avorreix quand algú pensa que·l seu cors en hun instant serà menjar de vérmens. La supèrbia de la vida és menyspreada quand algú en lo seu cor pensa que aquell qui precehir vol als altres serà davall los peus de tots posat en la terra, la qual de tots los elements és la més baixa. E perçò diu sanct Jerònim en la epístola *Ad Ciprianum*: «Hajes recort de la mort tua si·t vols de pecar defendre».⁵⁹ Car aquell qui tots jorns se recorda que ha de morir, [le]s coses presents desestimant, de les sdevenidores s'enuja. Car Esaú pensant que la mort li era propínqua laugerament les coses del món hagué menyspreades. E perçò se lig a. xxvij. ca. del *Gènesis*: «Si muyr, què m'aprofitarà la primogenitura?».⁶⁰ Per semblant Isidoro, mirant la brevitat

54. Segona meitat s. VI-619, Xipre.

55. Sal 9, 21.

56. Ecl 12, 7.

57. Jr 22, 29.

58. Corregim *te per se*, més adient a l'estructura impersonal de la frase en tercera persona.

59. Migne (1845: 1166-1180).

60. Error de referència: Gn 25, 32.

de la present vida e que les coses que ací par que possehim quasi en hun breu instant per la mort han ésser deixades, amonestant-nos a m[en]ysprear aquelles, diu: «Si vols ab [8v] repòs viure no desiges alguna cosa que-n lo món sia, y en aquesta manera tenràs en repòs la pensa». E si de tu los pensaments del món desvies, apartaràs de tu qualsevol cosa que-l teu bon propòsit empache. Sies mort al món y lo món a tu, y a la glòria del món com si ja fosses mort no mires. E desviant-te, aparta't dels efectes de la present vida com si fosses mort e no tenint-ne pensament com si fosses mort, de tots los seus negocis lunya't. Menysprea vivint lo que après mort no poràs atényer. Semblantment diu Sèneca: «Neguna cosa te aprofitarà tant per lo menyspreu y temprança de totes coses, com lo continu pensament del temps incert y brevitat de la present vida». Per consegüent tu, amich meu, mentre vixques hajes en continu recort la fi y darrer terme de tos dies. Axí mateix, le se lig en lo *Libre del do de temor* que hun gran philòsof donat a les vanitats mundanes, hoint una volta en matines la larga vida dels sancts pares y que tostemps a la fi deyen de cascú d'ells lo qu'és scrit en lo *Gènesi* a .vij. capítols «Mort és», cregué que axí seguiria a ell quantsevol temps que vixqués. E d'aquí avant pensant en la desestima y menyspreu del món, essent en París entrà en la religió de sanct Domingo hon fon fet mestre en sacra theologia e home de sancta vid[a]. O quan bé tingué aquest davant los ulls de la sua p[en]sa les paraules de l'*Eclesiastés* a .xj. ca.: «Si l'home viurà molts dies y en tots aquells se alegrarà, recordar-se deu del mal temps y molts dies, los quals quand vendran les coses passades de vanitat seran represes». ⁶¹ Per cert a la mort la vanitat se mostra y la vanitat de les vanitats y que totes les coses [fo]ren vanes. E perçò se [9r] scriu en lo .iij. capítol de l'*Eclesiastés*: «Totes les coses a vanitat són subjugades». ⁶² E axí és ver que totes les coses són vanes. Nostra vida y qualsevol cosa del món és vana, car segons diu lo salmista a qualsevol home vivent és vanitat. ⁶³ Tu penses ab larga vida possehir molts anys en delits y plahers les coses temporals, y en cert, amich meu, rebs gran engan car los dies de l'home com a ombra passen. Ay, que ja veus ésser poch los teus dies y lo teu bisbat serà d'altri! Y perçò no cregues ni-t faça negú entendre que la tua vida sia larga. A honsevulla que vages segueix la mort a la ombra tua mateixa. E si d'aquí avant tenràs esment a les paraules mies y après en les orelles del teu cor per tu seran enpremtades, ans diràs yo vaig a morir creent viure lonch temps y per ventura és aquest lo meu darrer dia. Yo vaig a morir car a tu dien: «Guarda que-t serà demanada la vida». Donchs de qui seran les coses que has guanyades? Donchs ves-te'n prest a morir y ves essent cert que presta és la disposició de la tua posada. Segons s'escriu en la segona epístola de sanct Pere en lo primer capítol: «Y pensa que ja est mort, puix que sabs que de necessitat après de quants que quants anys se vulla sens dubte has de morir». Desestima aquestes coses transitòries que sens tarda tens a deixar per força. E perçò diu lo poeta: «Les possessions, la riquea, lo murar de les viles, la fàbrica dels grans palaus hi posades, la glòria de les taules ab lo delit de les precioses viandes, los lits de paraments insignes, les riques robes brodades que les honestes pràtiques empachen, lo goig dels fills hi dolça aleg[ri] a d'aquells hi amor natural, [9v] tot se deixa y en negun temps se cobra». Para, donchs, esment y considerant mira que-n la present vida no y ha neguna cosa permanent ni ferma. E perçò s'escriu en lo .ij. ca. de l'*Eclesiastés*: «Yo he magnificat les mies obres hi edificat per a mi cases, plantí vinyes, fiu heretats y peixqueres, fiu céquies per a regar una silva de arbres de saboroses fruytes; he tengut sclaus y molta companya més que tots quants ans de mi fossen en Jerusalem; he aplegat or, argent, riqueses de reys hi de províncies; he tengut chantres hi tots los delits dels hòmens; he ten-

61. Coh 11, 8.

62. Cita no literal.

63. Sl 94, 11.

gut veixelles y veixelles de or hi argent per a metre los vins⁶⁴ preciosos; he sobrat en edificis a tots quants foren ans de mi en Jerusalem. La saviesa, axí mateix, en mi perseverant ha tengut durada hi jamés he denegat als meus ulls cosa que desijassen. No he defensat a la voluntat mia que no usàs de qualsevol delit prenent plaher en les coses que yo per a mi tenia aparellades. E com yo me fos girat a totes les coses que havien fet les mans mies y treballs en què vanament suat havia, viu en tot vanitat y afflictió de ànimo y neguna cosa ésser durable, car neguna cosa és verdaderament davall lo sol que tinga durada, com totes coses passant com a ombra discorren». ⁶⁵ E perçò diu sanct Joan de Garlàndia:⁶⁶ «Lo que fon és y serà y en poch temps pereix». Donchs lo ésser, lo ésser stat y haver de ésser a què aprofita? Aquestes tres coses, ço és, lo ésser, ésser stat y en temps sdevenidor sperar de ésser són tres coses que sens flor floreixen car lo ésser, fon y serà totes en una pereixen. E lo món y lo seu desenfrenat apetit passa, e per tant imprudent és l'ome qui cura de cercar lo que és impossible durar puixa. Per hon diu [10r] sanct Bernad en les *Meditacions* sues: «Per què thesauriza l'ome l'or en la terra com lo que s'y cull y lo qui u cull sens alguna dilació passe?». ⁶⁷ Donchs, home, quin és lo fruyt que-n lo món esperes, lo qual a la fi és de la mort la trista cayguda? Plagués a Déu que sabesses y entenent per a la fi provehisses. Axí mateix diu Petrus Blesensis⁶⁸ en una epístola: «La glòria del món enganosa hi de mal art los seus habitants engana». ⁶⁹ Que qualsevol cosa que per al sdevenidor prometa o pretén de present tot serà no-res com l'aygua corrible. Mira quant vana, quant enganosa y quant la glòria que tant en lo món copdiciam és fal·lible. Donchs, foll de home, com prestament la cosa que ha de passar no desestimes? No veus tu per ventura lo món miserable perir stant malalt davall lo coltell de la cruel mort spantable?

Que la memòria de la mort fa a l'home acceptar la penitència

Segons l'orde de les coses damunt preposades ara resta a veure ab diligència com la memòria de la mort fa a l'home acceptar la penitència. Açò clarament se mostra en lo tercer de Jonàs dels Ninivites que per menaces de la mort feren penitència.⁷⁰ E perçò lo gloriós sanct Joan Baptista treballava a induhir los hòmens a penitència dient en lo .iij. ca. de sant Luch: «Feu dignes fruyts de penitència». ⁷¹ E diu més avant: «La destrat sta a la rael de l'arbre de la vida posada», ⁷² la qual és de la mort les menaces. E axí mateix diu lo Salmista: «Quand los matav[a] lo cercaven hi turmentaven», ⁷³ etc., ço és, [10v] a fer penitència. Per hon sanct Ambròs sobre sanct Luch diu: «Guay de mi si los meus pecats no plore! Guay de mi si per confessar-me ab tu, Senyor, a mijanit no-m leve! Guay de mi si al meu prohisme engane! Guay de mi si no dich cosa vera! A la rael de l'arbre sta la destrat posada». ⁷⁴ Job tan bé considerant la brevitat de la present vida fon content hi

64. Corregim per *mis*.

65. Coh 2, 4-14.

66. Autor anglés (c. 1195-1272).

67. Migne (1854: 506).

68. Pierre de Blois (en llatí *Petrus Blesensis* (c. 1135 – c. 1203), diplomàtic i poeta francès.

69. Revell (1993: 91).

70. Jon 3, 4-6.

71. Lc 3, 8.

72. Lc 3, 9.

73. Sl 78, 34.

74. Garrido (1996: 130).

elegí ans ací vivint que après la mort sens fruyt fer penitència. Per hon diu Job a .x. capítols: «En breu temps finarà la poquedat dels meus dies. Deixa'm donchs hun poc perquè ans que me'n vaja la mia dolor plore y no torne a la terra del scur núvol de la mort cuberta».⁷⁵ Car segons se lig en Job a .xiii. capítols: «Breus són los dies de l'home».⁷⁶ Item sanct Pau en la primera als Corin[t]hians a .vij. capítols: «Lo temps és breu y perçò millor seria ara breument hi laugera comportar hun poch que après dolre's fent per a tostemp infructuosa penitència».⁷⁷ Per hon diu sanct Agostí en lo *Libre de les deu cordes*: «Millor és comportar una poqua d'amargor en la gola que eternal turment en les entramenes».⁷⁸ De la brevitat de la present vida ell mateix en hun sermó diu axí: «La vida de l'home del temps de la infància fins a la desmemorada vellea és curta. Si Adam vixqués encara y huy morint pagàs a la mort lo seu natural deute, a què li hauria aprofitat la larga vida?» En cert poch o neguna cosa, per hon poria dir ja són correguts los temps de la vida passada. Perçò dix hu: «Què aprofiten a l'home encara que vixca cent edats, que-n cert quand mor pensa haver passat com hun vent la vida?» E axí diu sanct Agostí sobre-l saltiri: «Encara que tot aquell temps de quand [f]on lançat Adam de [11r] paradís terrenal fins a huy vixquesses, en cert havent axí prest volat tu no volgueres fos stada la tua vida tan larga».⁷⁹ Digues-me quanta és la vida de qualsevol home ajustant-li altres tants dies, aplegant a una grandíssima vellea! Què serà? No serà com lo ros de la matinada? Per semblant ell mateix diu en una omelia: «Més frangibles som que si fòssem vidre, car lo vidre, encara que de trencar-se perille, emperò guardant-lo molt temps dura. Mas la vida de l'home per molt que-s garde prest és finida». Car segons scriu lo apòstol als hebreus a .ix. capítols: «Ordenat és y estabilit que-ls hòmens una volta muyren».⁸⁰ Per hon diu Sèneca en lo *Libre dels remeys dels cassos afortunats*: «Nostra vida és hun pelegrinatge que après de haver acaminat torna a la natural terra».⁸¹ Aquest necessitat de morir y brevitat de vida humana hagué molt bé considerat aquell gentil Xerses, del qual en la epístola a Eliodoro scriu lo gloriós sanct Jerònim dient: «Aquell potentíssim rey Xerses que aplanà les muntanyes, féu molts hi grans ports en la mar per les fustes, stant en hun loch molt alt, mirant gran multitud de gents dix tals paraules: “Tots morim”».⁸² De hon ve lo que dix Sèneca en la sua quarta epístola: «Cascun dia morim, com tots jorns de nosaltres se'n vaja una part de nostra vida».⁸³ Què és la vida nostra sinó una passada de la mort? Per hon no sens causa és al relotge acomparada, lo qual de grau en grau passant fins a cert punt discorre e lavors súbitament desparant toca la campaneta de les hores. Axí nostra vida en veritat tostemp discorr[e] [11v] passant fins al punt y terme de nostra vida, lo qual terme posat per Déu omnipotent no és home qui-l trespasse. Lavors defallint cau y fa sonar les campanes. Spera, donchs, vetlant ab prudència lo cas de la tua vida car pochs graus ha de passar lo teu relotge, car tota hora passa molts graus y tantost que vendrà a la fi caurà súbitament en lo abisme⁸⁴ de la mort. Scolta lo que diu lo poeta: «Fuig la vida breu com una laugera ombra y apo-

75. Jb 10, 20-22.

76. Jb 13, 1-2.

77. 1 Co 7, 29.

78. Migne (1863: 84).

79. Migne (1861: 362).

80. He 9, 27.

81. Haase (1886: 447).

82. Migne (1845: 347-355).

83. Navarro (1884: 6-8).

84. Corregim *abisime*, probable errata tipogràfica.

quint-se neguna cosa torna». E axí quand pensam que sta més ferma, súbitament és cayguda car en la mitat de la vida stam en la mort. E perçò legim en lo .ix. de l'*Eclesiastés*: «No sab l'ome la fi sua, que axí com ab lo ham se prenen los peixos y los animals ab laços, axí los hòmens en lo mal temps se prenen». ⁸⁵ Ay, que ja la fi s'acosta, car la mort és la última fi de la vida! Aquesta és la fi de tots los hòmens segons en lo .viiij. de l'*Eclesiastés* se lig. ⁸⁶ E per lo semblant en lo libre de verso hon s'escriu la vida y memorables actes de Alexandre se lig: «O benaventurat lo humanal linatge, si tement la fi lo eternal bé davant los ulls tenia, la qual fi axí als nobles com als baixos sta improvisament aparellada». Mira donchs, amic meu, quina cosa és la vida humana sinó cosa de caygudes y perills circuhida. Nostra carn és fi; ara és principi, ara fi. E perçò diu sanct Bernad: «Quand me recorde que só cendra y que la fi sens fi s'acosta, tem y com a cendra-m refrede». E segons sant Gregori: «Molta ànsia té l'ome de fer bones obres quand en la eternal fi contínuament pensa». ⁸⁷ Perçò, amich meu, cregues que cascun dia que t'hix lo sol, que ve de Déu, tenint en lo teu pensament qu'és forçat que muyres. [D]onchs qual home [12r] de bon sentiment, pensant la molt certa brevitat d'aquesta vida y la propin-quitat de la mort venidora, y considerant en son pensament ab diligència que nostres anys passaran com la aranya y nostres dies com lo fum defallen, e que l'ome nat de dona vivint tan poch temps hix com a flor y és calcigat y fuig com la ombra. Qui pensant y considerant de cor aquestes coses y mirant-les ab los ulls de la pensa serà axí enganat del diable de la carn y del món, que-n aquest tan breu temps deixe de fer penitència, o per més pròpiament parlar en aquest chiqueta hora? En cert negú no-l dilata o menysprea sinó aquell a qui del tot ha cegat la malícia. O quanta pena haurà d'aquella negligència! Perçò diu lo Apòstol al .ij. capítol als *Hebreus*: «Si tanta salut menysprearem, a hom porem fogir?». ⁸⁸ Per hon diu lo gloriós Efreem: «Amich meu, si en aquest breu temps serem descuydats o pereosos, neguna excusació tenrem que per nostres pecats nosaltres pugam mostrar». Donchs la brevitat d'aquest temps no desestimes perquè après, com sia tart, infructuosament no-t penides. Cuyta prest y no tardes perquè a la fi no-t deixen fora ab les vérgens indiscretes. On se lig a .xxv. ca. de sanct Matheu: «Ay, que ve l'esposat y les que staven ataviades entraren ab ell en les bodes». ⁸⁹ Sobre lo qual pas diu lo gloriós sant Gregori: «O, si lo paladar del cor podia gustar aquestes paraules, quanta admiració tenen! Ay que l'esposat ve, quanta dolçor quand se diu: «Entraren ab ell en les bodes», e quanta amargor quand se diu: «Tancada és la porta». Amich, si açò tu sabies y gustant entenguesses y en lo teu cor contínuament ho pensasse[s], en cert tu cuytaries a fer pe-[12v]nitència sens perdre aquest temps acceptable y los dies de salut tan inútilment y sens fruyt, menjant ab ociositat vagarosa. E perçò se lig al .ij. capítol de l'*Apocalipsi*: «Hajes en recort de hon has dat la cayguda y fes penitència». ⁹⁰ Clarament se lig ésser-se seguit en hun loch que stant hun sanct en oració, hoy una veu plorosa e com ell li demanàs quina cosa era, respòs: «Yo só la ànima de hun damnat que la mia damnació⁹¹ perpètua plore». E com li demanàs de la sua pena, respòs que entre totes les coses per què les ànimes eren més penades era la perdició del temps, en lo qual los dava Déu gràcia en aquell poquet de fer penitència, per lo qual de les penes d'infern los haguera fet delliures. Per hon diu

85. Coh 9, 12.

86. Coh 8, 8.

87. Migne (1849: 405).

88. He 2, 3.

89. Mt 25, 10.

90. Ap 2, 5.

91. Corregim error tipogràfic: *danmació*.

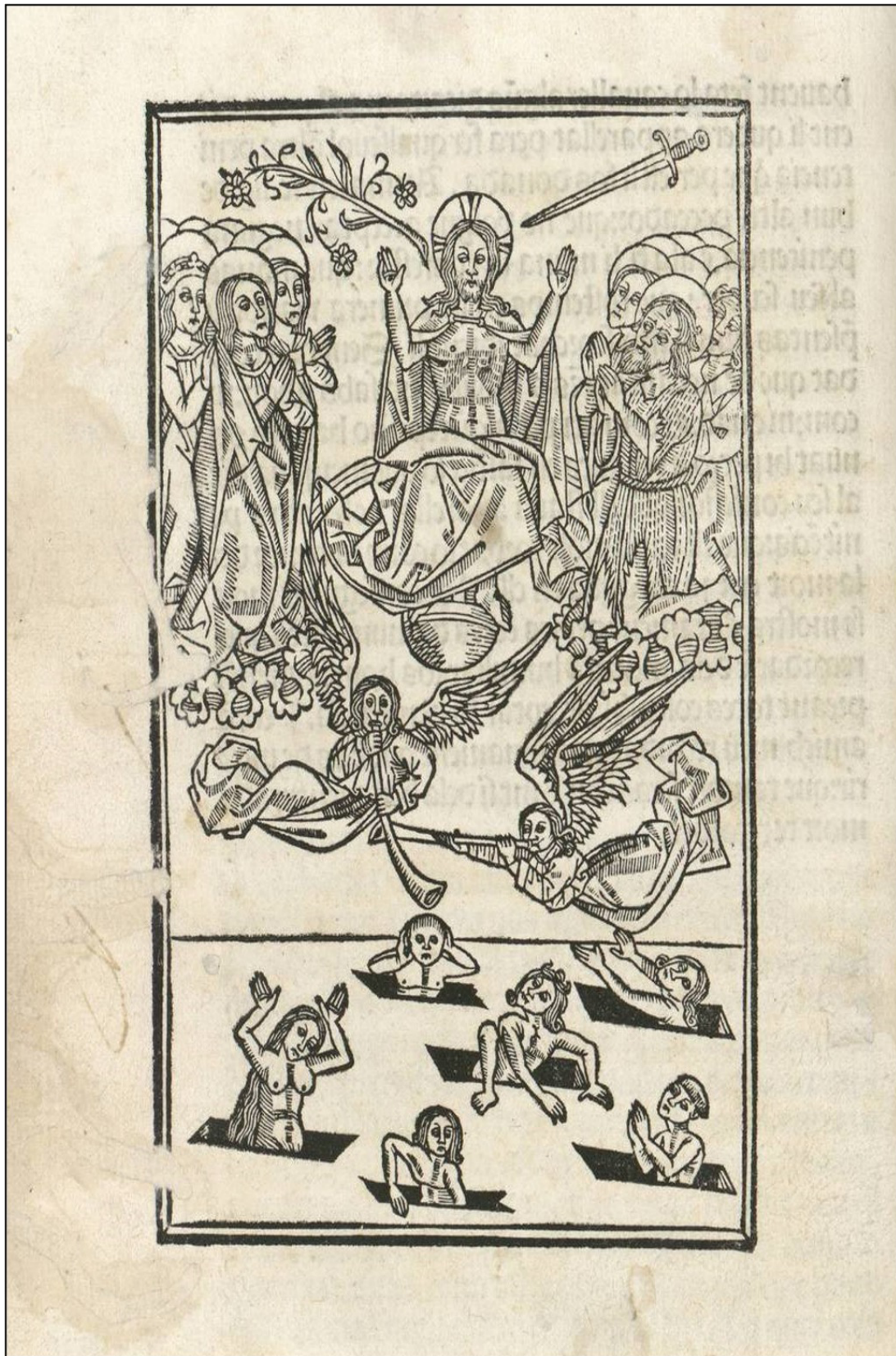
Hugo de Sant Víctor: «Tots los turments de l'infern excedeix lo no veure Déu hi freturejar dels béns qu'és stat en les tues mans guanyar-los». Donchs, façam bones obres mentre lo temps nos dura perquè après no digam penedint-nos lo que dix Jeremies a .viii. capítols: «Passaren les meses y l'estiu és acabat y no som salvats nosaltres».⁹² De hon ve que aquell devot Efrem nos amonestà dient: «Amichs, prech-vos que·n aquest poch temps vetleu porfidiant en aquesta onzena hora car la nit és ja venguda y lo remunerador vendrà ab molta glòria a pagar cada hu segons ses obres».⁹³

Donchs, mostra's per los exemples que la memòria de la mort porta los hòmens a fer penitència. Per hon se lig de hun malvat cavaller que no volgué acceptar alguna de les penitències que·l papa Alexandre li havia donades e a la fi li donà lo papa hun anell que portàs per penitència hi que, quandsevulla que·l ves, pensàs en la mort sua. La qual cosa [13r] havent feta lo cavaller alguns dies, tornà al papa dient-li que era aparellat per a fer qualsevol altra penitència que per ell li fos donada. Axí mateix se lig de hun altre pecador que no volgué acceptar neguna penitència e a la fi li manà lo confessor que manàs al seu scuder que tostemps en la primera vianda li presentàs hun bastó scorchat dient-li: «Senyor, recorda't que de necessitat tens a morir e no sabs a hon ni com ni quand». E com axí per algun temps ho hagués continuat hi perçò li vingués en fàstig lo que menjava dix al seu confessor que ell stava aparellat de fer altra penitència, que ell tenia molt torbat lo cor y la temor de la mort era ja cayguda en ell.

Per consegüent, molt se mostra clarament per les coses damunt dites que·l recordar-se de la mort fa humiliar los hòmens, menyspreant totes coses, hi acceptar la penitència. Per hon, amic meu, recorda't contínuament que has de morir, que tantost seràs constant si de la benaventurada mort te recordes.

92. Jr 8, 20.

93. Aquesta frase no apareix atribuïda a sant Efrem ni al text llatí ni al francès; més aviat sembla ser una reflexió de l'autor sobre la cita de Jeremies.

[14r] La segona de les últimes coses és del juhí final

La segona de les últimes y darreres coses que als hòmens après de la vida segueixen, la memòria de la qual de pecar molt nos aparta, és lo juhí final que s'espera, car la sua memòria no sols de les grans, mas encara de les chiques culpes nos aparta. On se lig en les *Vides dels sancts pares* que com hun vell veés riure desordenadament hun jove, li dix: «Davant lo cel y de la terra havem a dar rahó de tota nostra vida y tu rius de tal manera».⁹⁴ Com si digués si tu sabesses quant streta inquisició se farà en lo juhí final axí dels chichs com dels grans pecats nostres, no-t riuries axí, ans plorant dolorosament te dolries, car sàpies que ara és temps de plorar y de levar-se los pecats y après alegrar-s'an los qui hauran plorat sos pecats. On sanct Gregori diu en les omelies: «Si alguna és la alegria de la present vida de tal manera deu ésser que nunca la amargor del sdevenidor juhí de la memòria se aparte». E perçò diu lo Senyor a .xxxviiij. ca. de l'*Eclesiastés*: «Recorda't del meu juhí car yo quand vendrà lo temps jutjaré les justícies».⁹⁵ E d'aquesta mateixa forma ho diu lo salmista e diu-se en lo darrer capítol de Joel: «Leven-se y pujen les gents en la vall de Josaphat, que allí serà lo meu tribunal perquè les gents entorn de mi jutge».⁹⁶ Açò mateix diu Hieremies a .ij. ca.: «Diu lo Senyor: “Encara en lo juhí contendré ab vosaltres” ».⁹⁷ Del qual general juhí s'escriu a .iiiij. ca. de Osee: «Ohiu, fills de Israel, la paraula del Senyor que lo juhí és al Senyor ab [14v] los habitants de la terra»,⁹⁸ lo qual juhí és molt de tembre. Per la qual cosa diu lo propheta: «Dels teus juhins he hagut yo temença». En lo .v. de la *Sapiència*: «Mirant torbar-s'an de una temor spantable plorant de cor ab doloros'angústia».⁹⁹ Per cert, Senyor, staran les gents en aquest dia torbades y dels teus senyals hauran temor aquells qui en los térmens de la terra habiten. Y no sens causa staran spantats y esbalahits car los senyals que tu daràs seran terribles, que segons s'escriu a .xxj. ca. de sanct Luch: «Quand veuran venir dins lo núvol ab gran poder lo fill de la Verge, lavors haurà senyals en lo sol y en la luna y en les steles, y en la terra congoixa y terror en los pobles per la confusió y espant de la remor de la mar y de les sues furioses ones tant que·ls hòmens d'espant se secaran ab sperança que sobran tot lo món».¹⁰⁰ O, malventurat home, pensa en la spantable venguda d'aquell jutge, Déu y home, car lo foch cremarà davant ell ab furioses flames hi haurà en la sua host una terrible tempesta, lo foch lo circuhirà y entorn d'ell cremarà los seus enemichs! On se lig a .x. ca. dels *Hebreus*: «La sperança de juhí és spantable y lo ajustament del foch que·ls seus enemichs ardentment cremarà ab furioses flames».¹⁰¹ E diu Malachies a .iiij. ca.: «Ay que·l dia vendrà com una forn de foch encesa y tots los superbos mals y de poca virtut y caritat seran una palla».¹⁰² Açò mateix Ysaïes a .lxvj. ca.: «Ay que vendrà en foch lo Senyor».¹⁰³ E perçò diu Joel a .ij. ca.: «Davant la sua faç haurà hun foch que devorant tot ho guastarà, y detràs ell la encesa flama».¹⁰⁴ E

94. Mateo (2015: 680).

95. *Eclesiàstic*, no pas *Eclesiastés*.

96. Jl 4, 2.

97. Jr 2, 35.

98. Os 4, 1.

99. Sv 5, 2.

100. Lc 21, 25-27.

101. He 10, 26-27.

102. Ml 3, 19.

103. Is 66, 15.

104. Jl 2, 3.

segons scriu Malachies a .iij. ca: «Qui porà star a veure'l, que axí ell com a foch que abrase e com la herba dels perayres se aseuran per a mu-[15r]dar y esmerar l'argent». ¹⁰⁵ Donchs, qual home de seny y discreció, no haurà intrínsecament temor d'aquest juhí y de la sua certa venguda? Per on diu sanct Gregori sobre Ezechiel: «Qual serà lo cor y pensament de l'home que no tema la presència de l'etern jutge quand tots los pecats en una tornaran davant la vista dels hòmens y totes les coses que per nosaltres delitosament són fetes, ab temor nos seran portades a la memòria». Car segons Salamó scriu en los seus *Proverbis*: «Los verdaders mals no pensen en lo juhí, mas lo qui tem Déu a totes coses mira». ¹⁰⁶ Perçò diu sanct Bernad en la prosa: «Yo tem molt la cara del sdevenidor jutge, al qual ninguna cosa secreta serà amagada ni deixarà cosa sens venjança». Qual de vosaltres no haurà temor quand se mostrarà lo jutge y cremarà lo foch davant ell cremant los pecadors? Aquest jutge és de tembre senyaladamet per tres coses: primerament per les diverses acusacions dels pecadors, les quals són molt espantables; la segona per lo stret compte que havem de dar per lo que havem administrat en la vida; la terça per la sperança de la terrible sentència que lavors darà cruelment lo just jutge. Les quals coses deven molt [lo]s pecadors tembre. E per consegüent retrau molt de pecar la memòria de tals coses.

Que-l juhí és de tembre per les moltes acusacions

[15v] La primera cosa perquè lo juhí és molt de tembre specialment serà la gran acusació de moltes maneres, de la qual molt se deuen spantar los hòmens, car moltes són les coses que-s troben en la sacra scriptura que acusaran als pecadors lo darrer dia.

Primerament la pròpia consciència que manifestament y no secreta davant tots rependrà los pecadors. On diu Daniel a .vij. ca.: «Asentàs lo juhí e los libres se obriren, ço és, la sentència de la vida e de la mort, de la glòria e de la confusió, de la salut perpètua e de la condemnció eterna». ¹⁰⁷ Axí mateix se diu a .xx. ca. de l'*Apocalipsi*: «Los morts són stats jutjats per les coses que-n los libres eren scrites segons ses obres en ses consciències». ¹⁰⁸ On lo Apòstol en lo .ij. ca. als romans diu: «Fent-los testimoni sa consciència». ¹⁰⁹ Car axí com de la bona consciència és testimoni, axí és la acusació dels pecats si-s vol la condem- nació y la pena.

Lo segon que-ls pecadors acusa són los dimonis y sperits malignes perquè ells són traïdors que consellen fer lo pecat y ells acusaran lo pecador dels pecats que hauran comesos, axí com lo companyó del ladre alguna volta lo seu companyó del mal que ha fet ab ell ensemps acusa. E perçò en lo .xij. ca. de l'*Apocalipsi* lo diable és nomenat acusador del prohisme. ¹¹⁰ Car diu sanct Agostí: «Tots staran davant lo tribunal de Jesucrist, lo diable pre-sent, recitant les paraules de nostre art y professió, dient-nos en la cara tots los pecats y mals que haurem fets y los lochs hon los haurem comesos y encara lo que fer devíem, car dirà aquell nostre adversari: "Just jutge jutja ésser meu aquest per culpa, lo qual no ha volgut ésser teu per gràcia. Teu és per natura, meu per la maldat sua hi [16r] desventura; teu per la passió, meu per consell; a tu desobedient e rebetle, a mi sotmés en obediència. De tu la stola de la immortalitat ha rebud y de mi aquesta rompuda roba que s'abriga;

105. Ml 3, 2-3.

106. Pr 28, 5.

107. Dn 7, 10 i ss.

108. Ap 20, 12.

109. Rm 2, 15.

110. Ap 12, 10.

ha deixat la tua vestidura y ab la mia és vengut ací. Per consegüent, justíssim jutge, jutja'l ésser meu y ab mi ésser condemnat a penes"».

Açò diu sant Agostí: «Lo tercer que acusarà los pecadors són los sperits y benaventurats àngels car de creure és que aquell qu'ils acomana les ànimes, los demanarà compte de tal guarda, e com altre remey no tinguen serà'ls forçat que diguen que ells no tenen culpa car los pecadors no'ls volgueren obehir ni creure. Axí com no és culpa del metge qui no deixa de fer les coses que a la sanitat del malalt pertanyen, axí no'l sana perquè no vol obehir-lo». E per çò diu Jeremies a .lj. ca: «Curà'm a Babylon y no guarí». ¹¹¹ E és paraula dels àngels com si digués: «Havem fet tot lo que era necessari de fer en esguart de Babylon perquè guarís, mas perquè no guarí fon culpa sua».

Lo quart acusador seran les creatures. E si demanes quines, dich que tots los hòmens car, ofés lo Creador, tot lo món avorrirà al que li haurà fet ofensa. On se lig en Job a .ix. ca: «Los cels d[es]cobriran la iniquitat dels mals y levar-s'a contra ells la terra», ¹¹² car lo Senyor cridarà lo cel y la terra per a jutjar lo seu poble. On Grisòstom sobre sanct Matheu diu: «Nenguna cosa haurà en aquell dia que pugam respondre quand lo cel y la terra, lo sol y la luna, los dies y les nits y tot lo món starà en testimoni dels pecats nostres». E perçò diu sanct Gregori: «Si demanes qui t'acusarà, dich que tot lo món». E no solament acusaran les creatures los pecadors, mas encara ven-[16v]jran al creador d'elles. On se llig en lo .v. c. de la *Sapiència*: «Armarà la creatura per a venjar-se dels enemichs y guerrejarà ab tot lo món contra'ls pecadors». ¹¹³ Açò mateix a .xvj. c. de la *Sapiència* aferma dient: «La creatura servint a tu, creador seu, pendrà ira y contra los injusts pendrà fellonia». ¹¹⁴

Lo cinqué que acusarà los pecadors seran les persones miserables que demesiades sobres e injúries hauran comportades, car aquells acusaran lavors als qui'ls hauran fet injúries. E lavors se verificarà lo dit del propheta en lo salm hon diu: «Yo coneguí que farà lo Senyor juhí dels menesterosos y venjança dels pobres car lo qui mira los abismes y sobre'ls cherubins y seraphins se asenta, qui més que les ales dels vents volen, és en los seus consells més spantable que los fills dels hòmens!». ¹¹⁵ Lavors jutjarà les causes dels pobres quand ab gran fermetat staran contra los qui'ls enujaren. Lavors lo pare dels òrfens, lo jutge de les viudes, venjarà totes les coses y la paciència dels pobres a la fi no pereixerà. Acusaran axí mateix los súbdits als seus mals e negligents prelats y bisbes. On diu sant Bernad sobre'ls càntichs: «O Deu, més terrible que'ls fills dels hòmens». ¹¹⁶ Lavors començaran a dir los mal-aventurats a les muntanyes «Caheu sobre nosaltres» y als toçals «Cobriu-nos». Vendrà lo tribunal e audiència de Jesucrist e hoir-s'a la gran querella dels pobles. La acusació d'aquells serà dura, de la soldada dels quals vixqueren y no extirparen los pecats, mas foren cechs guiadors de aquells e mijancers enganosos.

Lo sisé qui acusarà al pecador serà la malícia, com és lo pecat, com diu Jeremies a .ij. ca.: «La tua malícia te rependrà y acusar-t'a la rebel·lió tua». ¹¹⁷ E axí seran ligats al coll dels pecadors los pecats [17r] propis, segons diu Ozias a .xiiij. ca. «Fon ligada la maldat de Efraïm y amagat lo seu pe-

111. Jr 51, 9.

112. Jb 9, 5-8.

113. Sv 5, 17-20.

114. L'autor parafraseja el capítol, tot fent-ne un resum.

115. Sl 99.

116. *Sermones in cantica canticorum*, XVI (Migne 1854: 848-855).

117. Jr 2, 19.

cat».¹¹⁸ Açò mateix se conferma *Trenorum*¹¹⁹ .j.: «Foren regirades y posades en la mia gola les iniquitats mies». Per hon, axí com lo furt ligat al coll del ladre manifestament lo acusa, axí lavors los pecats al desventurat pecador acusaran. En lo .v. dels *Proverbis*: «Sos pecats al mal home prenen y cada hu en les cordes de sos pecats és ligat».¹²⁰ Per hon diu la propheta: «Les cordes dels pecats entorn¹²¹ me abraçaren, ab les quals los mals seran portats en infern per los diables»,¹²² e lavors cauran los pecadors en lo seu enganós filat. Lig-se de l'ariçó qui entra en l'ort hi carrega's de maçanes ficant-les-se en les pues e quand ve l'ortolà, lo ariçó vol fogir y no pot per lo pes de les pomes y axí ell ab elles resta pres. Axí havé al pecador carregat de diversos pecats ab los quals lo pendran lo dia del juhí, essent acusat per aquells. On diu lo Salmista: «Serà conegut lo Senyor fent justícia y és stat pres lo pecador en les obres de les mans sues».¹²³ Del qual diu sanct Joan Crisòstom sobre sanct Matheu: «Nostres pensaments y obres specialment staran davant Déu acusant-nos [d]avant los ulls nostres». Segons diu lo Apòstol: «Acusant-nos los pensaments de com-panyia».¹²⁴ On diu lo gloriós sanct Bernad: «Parlant lavors totes les nostres obres diran totes a una al desventurat pecador “Tu'ns has triat, obres som tues; no-t dixarem, starem ab tu y ab tu en lo juhí volem comparéixer”».¹²⁵ Car segons se lig en lo .xviiij. capítol de Ezechiel: «Axí com la justícia del just starà sobre ell, axí la malícia del mal starà damunt ell».¹²⁶ E perçò diu lo Salmista: «Enteneu açò [17v] totes les creatures; hoïu ab vostres orelles tots los que habitau en la terra perquè yo en lo dia mal tenré temença».¹²⁷ Ço és, en lo dia del juhí, lo qual no solament és mal, mas encara per a qualsevol pecador pèssim. Al qual respon a si mateix dient: «Donchs, lavors tembré que la malícia de les mies petjades entorn me circuhirà».

Lo seté acusador seran los turments o instruments de la passió de Jesucrist e, per més verdaderament parlar, ell mateix Jesucrist. On diu sant Jerònim: «La creu de Jesucrist contra los pecadors farà guerra». Jesucrist mostrarà les sues nafres contra tu, parlaran los senyals y los claus de tu daran clamor. Per hon diu sanct Agostí en lo tractat del símbol: «Per ventura guardarà nostre Senyor los senyals en lo seu cors perquè en lo juhí als pecadors ne faça retrets e diga vencent-los: “Veus ací l'ome que haveu crucificat. Veus ací aquell Déu y home en lo qual no haveu volgut creure. Mira les plagues y ferides que li haveu fetes, regonexeu-li lo costat de la lançada que li haveu dada, lo qual és stat ubert per vosaltres y no y sou volguts entrar”». Acusant lavors Jesucrist al pecador dirà lo que dix Naüm a .iiij. ca.: «Yo descobriré les vergonyes tues en ta cara y mostraré a les gents y als regnes la tua injúria e infàmia».¹²⁸ Axí mateix diu Osee a .ij. ca.: «Revelaré als ulls dels seus amats la sua oradura y no scaparà ni home de la mia mà lo farà delliure».¹²⁹ O quant desolats y quant trists staran los desventurats pecadors aquell dia! Car lavors, segons s'escriu en lo primer

118. Os 13, 12.

119. Es tracta d'un llibre atribuït a Jeremies.

120. Pr 5, 22.

121. Corregim l'error tipogràfic: «entorn entorn».

122. Sl 18, 5-6.

123. Sl 25, 8.

124. Rm 2, 15.

125. Migne (1854: 488).

126. Ez 18, 25-28.

127. Sl 49, 1-3.

128. Na 3, 5-6.

129. Os 2, 12.

de l'Apocalipsi: «Tots los ulls lo veuran, y aquells qu'il pucharen, ço és, crucificaren. E faran plant sobre ell tots los tribs y generacions de la terra».¹³⁰ Lavors lo pecador mirant s'enfellowirà [18r] strenyent y batent les dents sues.

Que lo juhí és de tembre per lo stret compte que havem a dar

La cosa que lo juhí final més fa tembre és lo stret compte que particularment haurem de dar de la administració nostra. On se lig a .xvii. capítols de sanct Luch: «Dona compte de la administració tua que no pots d'ací avant més administrar».¹³¹ Amich, si haguesses a dar compte de mil florins davant hun senyor temporal just e prudent molt gran pensament tenries per donar bon compte. Sies per consegüent més ansiós, desvellat y temerós per a dar davant Déu de tu mateix bon compte y davant los seus àngels y sancts, d'aquells delictes que hauràs comesos y dels béns que has deixat de fer; en presència del qual te serà forçat no solament comptar les coses grosses mas encara les menudes. Per hon se lig a .iiij. capítols de Ysaïes: «Lo Senyor vendrà a jutjar ab los vells y ancians del poble y ab los principals».¹³² Axí mateix s'escriu a .xiiij. capítols de Zacharies: «Vendrà lo seyor Déu meu ab tota la sua companyia sancta»,¹³³ ço és, al general juhí, lo qual públicament y no secreta davant tots se farà. Per consegüent, tant és més de tembre. On a .iiij. capítols de Sophonies s'escriu: «De matí darà en la lum lo seu juhí y no se amagarà».¹³⁴ E axí lavors haurem a dar complida rahó de totes coses.

Primerament de l'ànima que ns ha Déu acomanada. Car si hun rey acomanava una filla sua que [18v] molt amàs, la qual volgués fer heretera y reyna del seu regne, a algú de sos vassalls y aquell la guardàs mal, qui dubita que el rey no li demanàs compte de la filla en tal manera abandonada? Què farà, donchs, Déu omnipotent de aquell a qui haurà acomanat que li guarde sa filla molt amada, ço és, la ànima, la qual ell entén exalçar en lo cel y fer-la reyna. Si mal la y haurà guardada, per ventura no li demanarà gran compte d'ella? Perçò s'escriu a .iiij. capítols *Deuteronomini*: «Guarda a tu mateix y a l'ànima tua ab diligència».¹³⁵ Car segons diu lo gloriós sant Agostí: «Major dany és la pèrdua de una ànima que de mil cossos». On diu sant Bernad en lo *Libre de les meditacions* sues: «No s pot egualar tot aquest món ab la valor de una ànima».¹³⁶ E perçò diu ell mateix: «Per què engrasses la tua carn de precioses viandes y de richs vestirs la atavies, la qual en poch dies han a menjar los cuchs en la sepultura, e no cures ornar l'ànima tua de bones obres, la qual en lo dia del juhí davant Déu hi los seus àngels ha de ser presentada?».¹³⁷ Donchs per què desestimes l'ànima posant la carn davant ella? Que n cert cosa és molt contrària que la senyora serveixca y sia sclava y la sclava tinga lo mando y senyoria. Per semblant diu allò mateix en lo *Libre del menyspreu del món*: «Huy los fills dels hòmens no tenen pensament de l'ànima y ab totes ses forces los desigs dels cossos acaben y no temen lo pecar mas la punició que speren». E perçò tu, amich meu, no vulles més amar lo menys que lo més digne. No exalces lo cors per deixar l'ànima; no deixes senyorijar la ser-

130. Ap 1, 7.

131. Error de referència: Lc 16, 2.

132. Is 3, 14.

133. Za 18, 5.

134. So 3, 5.

135. Dt 4, 9.

136. Migne (1854: 490).

137. *Ibid.*

venta y que la se-[19r]nyora sia moça. On diu sanct Grisòstom en lo *Libre de reparació de la cayguda*: «Si desestimam l'ànima no porem salvar lo cors, lo qual fon creat moço per a servir l'ànima, sa senyora».¹³⁸ Per consegüent aquell qui la principal cosa deixa y la cosa baixa guardant exalça, la una cosa y l'altra dissipa. Mas aquell qui l'orde guarda y al que és primer fa honra, encara que-l segon desestime, ab la salut del primer pot salvar-se. E perçò si volràs salvar l'ànima tua y dar-ne a Déu bon compte instrueix-la de sciència y de virtuts divines. On diu Plató en lo *Thimeu*: «Per açò fon l'ànima en lo cors ajustada perquè a ventura prenga d'ell prestades virtuts e sciències».¹³⁹ E si vendrà ab gran guany y logre serà per lo seu creador rebuda en loch de on no serà may bandejada.

Segonament de nostre cors havem a donar compte car ell és hun castell per Déu acomanat a nosaltres. On diu lo gloriós sanct Bernad: «Bon castell guarda aquell qui lo seu cors guarda». E axí nostre senyor Déu de la guarda d'aquest castell nos farà demanda, dient-li si los enemichs seus, ço es los delits carnals e vicis, foren aquí alguna volta rebuts, e los seus familiars y amichs de Déu, ço és, les virtuts y bones obres, d'aquí ab menyspreu lançats. E si fon aquí rebut lo diable e Jesurist, Senyor verdader, confusament d'aquí lançat, la qual cosa si haurem feta gran sospita serà y senyal de nostra perdició e infidelitat y starem aquí a dar compte. Axí mateix lo nostre cors és una adzembra per Déu omnipotent a nosaltres acomanada perquè usem d'ella per al profit de l'ànima nostra, de la qua[l] [19v] havem a donar compte en quatre coses. Car diu lo *Eclesiàstich* als .xxxiiij. capítols: «Lo menjar, lo açot y la carga per a l'ase; lo pa y la doctrina y obra per al sclau».¹⁴⁰ Axí lo ase com lo sclau signi-fiquen lo cors nostre al qual és degut lo pa per al manteniment de natura y la verga de la disciplina per a refrenar la concupiscència de la carn y la càrrega de la bona obra per a profit de la penitència. E axí, nostre senyor Déu, primerament d'aquesta sua adzembra nos farà demanda si li haurem donat a menjar discretament nodrint-la sens regals e delicadures, car lo qui dona delicadament a menjar al seu sclau après lo troba rebetle, segons se lig a vint y nou capítols dels *Proverbis*.¹⁴¹ Axí mateix en donar al cors defallidament les necessitats sues, la qual cosa si haurem feta, serem haguts per homeyers de nosaltres mateixos. Contra la qual cosa diu lo gloriós sanct Bernad en la epístola als religiosos de Monte Dei: «Altres exercicis del cors se troben en los quals és forçat se treballe, axí com les vigílies, dejunis y semblants coses, que les spirituals no empachen».¹⁴² Mas ajuden-los si ab rahó discretament se feyen, emperò si-s fan indiscretament de manera que enmalaltint lo cors, lo sperit defalla y les coses spirituals sien empachades. Lo qui és d'aquesta manera al seu cors leva lo efecte de les bones obres y al prohisme lo exemple y la honor a Déu, comet en totes aquestes coses sacrilegi hi és molt culpable a Déu. Per hon diu lo gloriós sanct Gregori en lo .xxx. capítol dels *Morals*: «Ab la abstinència se deuen matar los carnals vicis, mas no la [20r] carn». Y perçò és menester que sàpia cascú lo art de la continència per a que los vicis e no la carn mate, car moltes voltes, mentre stant en ella perseguim lo enemich, matam la carn per nosaltres tant amada.

La segona cosa de què-ns farà demanda serà si, corregint lo cors de la fluixedat y rebel·lió sua, li haurem donada disciplina. On diu lo gloriós sanct Bernad sobre los càntichs: «La supèrbia de les costumes se ha de domar ab lo jou de la disciplina». Açò diu ell mateix en una epístola: «O, quant fa ben compost tot lo stament del cors, lo hàbit de la disciplina! Sotsmet lo cap, posa les celles en

138. Ogara (1991: 36).

139. Azcárate (1872: 165).

140. Sir 33, 25.

141. Pr 29, 21.

142. Migne (1862: 322).

terra y dóna composició en la cara; liga los ulls, defén la rialla, tempra la lengua, posa fre a la gola, amansa la fellonia; e al caminar component dona forma».

Tercerament demanarà lo Senyor compte si haurem fet treballar lo cors en obres de virtut y penitència. On diu lo gloriós sanct Agostí en lo *Libre de baptisme dels infants*: «Perçò fon Adam lançat de paradís terrenal»,¹⁴³ per significar que en los treballs, que són als delits contraris se deu criar y avear la carn del pecat. On se deu stimar lo cors nostre com hun animal de treball acomanat per Déu a nosaltres per a fer los actes de penitència. E perçò no-l tingues en repós puix no sabs quant ha d'estar en ta companyia, perquè per ventura aquell qui-l te ha acomanat, quant menys t'o pensaràs, no-l te demane sens haver acabada la penitència. Per hon diu lo gloriós sanct Johan Grisòstom: «Si-t presten hun bou o hun cavall, tantost fas ab diligència ab ells lo que has menester», dient per ven-[20v]tura demà lo se'n portarà. Donchs per què no u fas axí ab lo cors com ab lo bou y ab lo cavall? Ço és, preparant-te a ben morir, tement que per ventura demà no-t sia demanat lo cors teu, que per Déu te fon acomanat y prestat per a exercir-te en los actes meritoris y de penitència. E perçò és necessari de tal manera cries aquesta adzembra tua que nostre senyor Déu te ha acomanada perquè sostenint-se natura los vicis se refrenen. E castiga-la de tal manera ab verga de disciplina perquè stant en obediència de castedat resplandeixca y dona-la al treball de tal manera perquè lançant e foragitant los vicis faça dignes fruyts de penitència, perquè lavors pugues tu finalment dar a Déu bon compte.

Tercerament¹⁴⁴ haurem a dar compte de nostres [n]aturals pares y prohismes. E primerament haurà lo pare dar compte del fill. Segons se lig al tercer capítol del primer dels *Reys*, hon se lig que Helí fon punit per causa de sos fills, car sabé y conegué que erraven y no-ls volgué castigar.¹⁴⁵ Perçò diu Salamó a vint y nou capítols dels *Proverbis*: «Ensenya a ton fill». ¹⁴⁶ On dix hun savi: «Si tenràs fill, castiga'l quand errarà perquè a tu per sos pecats nostre senyor Déu no-t poneixca». Axí mateix los prelats hauran de dar compte dels súbdits seus com se scriu a trenta y tres capítols de Ezechiel: «O, fill de l'home, guarda que yo te he donat la casa de Israel per talaya. Perçò, hoÿda la paraula de la mia boca, en lo meu nom denuncia-la. E si yo diré al mal, tu mal morràs a mala mort. E [t]u amonestant no l'avisaràs perquè-s garde d'anar [e]n la sua mala carrera y ell morrà, a tu demanaré yo [d]'ell lo compte». ¹⁴⁷ Axí mateix legim en Ezechiel a .xxxiiiij. [21r] ca.: «En veritat vos dich que yo mateix veuré sobre los pastors hi-ls demanaré compte de les ovelles mies». ¹⁴⁸ Axí mateix los reys, los prínceps, los duchs y tots los altres senyors que-n lo món hauran tengut domini y senyoria donaran compte dels seus súbdits y de aquells sobre qui hauran tengut senyoria, segons s'escriu als .xxv. ca. de *Numeri*. Car aquí mana nostre senyor Déu penjar los prínceps per lo pecat dels pobles, per quant lo poble cometé ab les filles de Moab fornicació que-ls demanaren als seus sacrificis segons aquí se lig.¹⁴⁹ E tals són los prelats y prínceps dels quals scriu Jeremies a .xxv. ca.: «Ahullau pastors y donau crits, y vosaltres los més honrats del ramat scampau sobre vosaltres cendra que ja són complits vostres dies perquè muyrau y caureu com a veixells preciosos». ¹⁵⁰

143. Llibre 2, cap. XXI (Migne 1865: 171-172).

144. Errada de numeració.

145. Error de referència: 1Sam 3, 11-14.

146. Pr 29, 17.

147. Ez 33, 7-8.

148. Ez 34, 7-8.

149. Nm 25, 4.

150. Jr 25, 34.

Miren, donchs, ab diligència los prelats de la Sglésia y los prínceps e senyors de tota la terra, qui la senyoria, governació, regiment y presidència tenen, com ab paraula, ab obres y exemples regeixen y edifiquen al poble a ells acomanat e com ensenyant lo defensen. Car los prelats deuen ensenyar al poble com sàviament se té a defendre dels assalts y invasions que fan com a lops los heretges y dels engans que com a raboses cometen. E los prínceps de la terra deuen castigar als qui fan mal y als súbdits seus fer justícia y ab diligència defensar los pobills y les viudes y miserables persones y no agreujar-lurs sotsmesos de drets y demasiades peytes. Car scrit és a .vj. ca. de la *Sapiència* que-s farà aspre y cruel juhí dels presidents car al chich se atorgarà misericòrdia y los poderosos passaran turments poderosos.¹⁵¹ A vosaltres, prelats de la església e prínceps de la terra, aquestes mies pa-[21v]raules se endrecen perquè aprenent seny y saber no façau a vostres súbdits demasiades: governau, regiu y defensau los súbdits vostres en tal manera que pugau en lo darrer dia sperar segurament aquest juhí, lo qual als forts se espera més fort y per als majors major turment.

Quartament haurem a dar rahó de totes les obres que havem fetes. E perçò diu Athanasi en lo *Símbol* que a la venguda de Jesucrist tots los hòmens han de resuscitar ab los seus cossos y de los fets propis hauran a dar compte.¹⁵² E açò és lo que vol dir lo Apòstol en la segona epístola als corinthians en lo cinqué capítol hon diu: «A tots nos és forçat comparéixer davant lo tribunal de Jesucrist a fi que sia cascú premiat de les coses pròpies del cors segons lo mal o bé que hauram fet».¹⁵³ On lo *Eclesiastés* en lo darrer ca. diu: «Totes les coses que són portarà lo Senyor en lo juhí».¹⁵⁴ Y no solament los grans hi greus pecats mas encara los que al parer nostre són chichs y quasi neguna cosa. On sembla una chica cosa lo pas de hun home, mas encara de aquell se ha de dar rahó. Perçò dix Job a .xiiij. capítols: «Has mirat totes les mies senderes hi has considerat los meus passos».¹⁵⁵ E ajusta en lo capítol següent: «Tu has comptat los meus passos».¹⁵⁶ Ítem en lo .xxxiiij. capítol ell mateix diu: «Los seus ulls sobre les carreres dels hòmens y tots los seus passos considera».¹⁵⁷ Ço és per a pagar-los los que en aquells pecaren e acometeren. Y tenim exemple de l'àngel que tots los passos de hun hermità comptava del qual se lig en lo *Vitis patrum*: «Menys és la paraula vana». Emperò segons scriu sanct Matheu a .xij. capítols: «De qual-[22r]sevol ociosa paraula que parlaran los hòmens en lo dia del juhí daran compte».¹⁵⁸ En lo primer de la *Sapiència*: «Lo que parla maldats no-s porà amagar ni passarà sens punició».¹⁵⁹ Poqua cosa par que sia pensar coses vanes, però diu-se en lo primer de la *Sapiència*: «La demanda serà en los pensa-ments del mal».¹⁶⁰ Y en lo .vj. de la mateixa *Sapiència*: «Ell escodrin[arà] nostres pensa-ments».¹⁶¹ E perçò en lo darrer de Ysaïes diu axí: «Yo vinch per a que aplegue y ajuste ses obres y pensaments per a jutjar, y jutjaré los pobles».¹⁶² De la qual cosa s'escriu a .iiij. ca. de Joel: «Yo ajustaré totes les

151. Sv 7, 5-6.

152. *Credo* de sant Atanasi.

153. 2 Co 5, 10.

154. Coh 12, 14.

155. Jb 13, 27.

156. Jb 14, 16.

157. Jb 33, 21.

158. Mt 12, 36.

159. Sv 1, 8.

160. Sv 1, 3.

161. Sv 6, 3.

162. Is 66, 18.

gents en aquells dies y portar-les-he a la vall de Josaphat, y disputaré ab ells sobre lo meu poble y heretat de Israel». ¹⁶³ Ladonchs, tantost totes nostres obres, pensaments y paraules seran molt stretament jutjades, car segons diu sanct Gregori sobre aquell pas de sant Matheu a .xxiiij. ca: «Tots los vostres cabells seran comptats». Axí considera Déu nostres carreres y compta nostres passos que ni encara les més chiques cogitacions o paraules menudes que nosaltres tenim en no res en lo seu juhí resten sens disputa. Lavors totes nostres obres com si en nostres fronts fossen scrites seran a tots manifestes. E, segons s'escriu a .xj. ca. de l'*Eclesiàstés*: «En la fi, co és en lo juhí, l'ome ha dar compte de totes les sues obres». ¹⁶⁴

Quintament darem compte, no solament dels mals comesos, mas encara dels béns deixats de fer. Per hon se lig a .xxv. ca. de sanct Matheu: «Lavors dirà lo Rey als qui staran a la sua mà squerra: “Apartau-vos de mi, malvats, y anau al foch eternal, lo qual sta aparellat per al diable y als seus àngels, car yo he hagut fam y no m'haveu dat a menjar”. ¹⁶⁵ E aquesta fon la una de les cau-[22v] ses perquè lo rich tragador y golós no trobà qui de una sola gota d'aygua li refredàs la strema set que passava perquè al pobre Làzer no volgué donar de les migues de la sua taula. E axí mateix no solament darem compte de les colpes comeses y dels béns que havem deixat de fer, mas encara del temps perdut en lo qual havem deixat de fer molts béns, segons se lig a .xvij. ca. de l'*Eclesiàstés*: «Lo Senyor li donà lo compte dels dies y lo temps perquè usàs tostemps de aquells a honor y pròpria salut sua», ¹⁶⁶ lo qual molts vanament despenen y desestimen. De la qual cosa se clama sanct Bernad en lo sermó que fa als scolans dient: «No y ha cosa més preciosa que'l temps», ¹⁶⁷ mas guay de nosaltres que no és cosa que huy més se desestime! Passen los dies de la salut y nengú hi pensa. No y ha home que pense que pert lo temps hi que nunca ha de tornar. E axí com no-s perdrà hun cabell del cap, axí no passarà hun moment de temps que no se'n demane compte. O quant temia açò lo benaventurat sanct Ancelm en les *Meditacions* sues dient: «O lenya seca hi sens profit digne del foch infernal, hi què respondràs aquell dia quand de tot lo temps de la tua vida te demanaran compte?». ¹⁶⁸ Perçò diu lo savi en lo .iiij. capítol de l'*Eclesiàstich*: «Fill, guarda lo temps». ¹⁶⁹

Sisenament haurem de dar compte de tots los dons que havem rebut de Déu, car lo Senyor neguna cosa dona de la qual no vulla haver compte. E perçò més sembla prestar que donar, car ell nos demanarà rahó de qualsevol donatiu, encara que sia spiritual com són los béns naturals de l'ànima infusament guanyats, y encara dels corporals, ço és, força, bellea y altres. E axí mateix temporals, ço és, ofici, riquesa y honra. De totes [23r] aquestes coses se mostra lo exemple a .xxv. ca. de sant Matheu dels V marchs d'hor que lo senyor acomanà al negociador ¹⁷⁰ e a .xix. ca. de sant Luch del noble que donà als servidors seus riqueses de les quals coses fon necessari dar spiritual compte. ¹⁷¹ Perçò s'escriu a .xix. ca. de Job: «Sabeu que sens dubte se farà lo juhí en lo qual de totes

163. Error de referència: Jl 4, 2.

164. Coh 11, 9.

165. Mt 25, 41-42.

166. Sir 17, 2-10.

167. *Apologie*, cap. IX (Ratisbone: 282-283).

168. Alameda (1953: 417).

169. Resum de Sir 4, 1-10.

170. Mt 25, 14-19.

171. Lc 19, 12-26.

les damunt dites coses se darà stret compte».¹⁷² Perçò deya Job a .xxxj. ca.: «Què faré quand se levarà nostre Senyor a jutjar? Y quand me demanarà, què li poré respondre?».¹⁷³ O quant prestament vendrà [a] inquirir e a demanar de totes les nostres obres, car prop és lo dia de la perdició y lo temps se acosta quand lo Senyor jutjarà lo seu poble, car segons se diu en lo darrer¹⁷⁴ ca. de Abdiès: «Prop sta lo dia del Senyor sobre totes les gents».¹⁷⁵ Car Ell diu en lo .iij. ca. de l'*Apocalipsi*: «Guardau que yo vinch prest».¹⁷⁶ Per hon se diu a .xiiij. ca. de sant March: «Vetlau car no sabeu quand vendrà lo Senyor. Si vendrà per ventura a mijà nit o al cant del gall o de matí, perquè quand per ventura vinga, no us trobe durmint. Açò que dich a vosaltres, a tots generalment ho manifeste: Vetlau, que si no volreu vetlar, vendré com a lladre y no sabreu la hora».¹⁷⁷ Ítem en lo últim capítol de l'*Apocalipsi* di[u]: «Guardau que yo vinch prest y la mia satisfacció sta ab mi per a retribuir a cascú segons ses obres».¹⁷⁸ Per hon, amich meu, com de tantes y tan grans coses te sia forçat, tantost hi quasi descuydadament dar rahó, vetla tostemps y examina a tu mateix ab diligència y fes neta la tua consciència perquè quand nostre Senyor vinga a jutjar li pugues rahnablement respondre e trobar en los seus ulls gràcia hi misericòrdia dels pecats. E açò és lo que-t consella lo *Eclesiastés* als díhuyt capítols, dient: [23v] «Ans del juhí demana a tu mateix y trobaràs davant Déu misericòrdia».¹⁷⁹

Que lo juhí final és de tembre per lo dar de la sentència

La última cosa que fa ésser lo juhí final tant spantable és la temerosa speranza de la sentència que darà lavors rigorosament lo justíssim jutge, la qual sentència serà per tres coses terrible.

Primerament per ésser dubtosa e incerta, car negú sab si la sentència se darà contra ell o per ell. E segons diu lo *Eclesiastés* en lo .ix. ca: «Són justs y savis y stan en la mà de Déu les sues obres y no sab l'ome si és digne de oy o de amor, mas totes les coses per al temps sdevenidor són incertes».¹⁸⁰ On se lig en les *Vides dels sants pares* que com stigués lo abat Agathon per a morir y stigués ab los ulls uberts tres dies sens moure'ls e com los religiosos tocant-lo li demanassen: «Pare, hon stas ara». Respós: «Yo stich davant lo universal juhí». E digueren los religiosos: «E tu has temor?». E ell dix: «Ab intrínseca virtut quant poguí guardí los manaments de Déu, mas home só y no sé si les mies obres a Déu són stades acceptes, car huns són los juhins de Déu y altres los dels hòmens. Y perçò recele y no confie si les obres mies seran acceptes davant Déu».¹⁸¹ Car diu sanct Gregori: «La nostra justícia cotejada ab la de Déu és injustícia y les més voltes se fa y mostra's més sutzèu en la presència de l'etern jutge lo que resplandeix e llu en la intenció del que obra». On se lig a .xiiij. ca. dels *Proverbis*: «Carrera hi ha que-s mostra justa a l'home, y les [24r] sues últimes fins

172. Jb 19, 29.

173. Jb 31, 14.

174. El llibre només té un capítol. L'errada deriva del castellà on es llig «postrimero».

175. Ab 1, 15.

176. Ap 3, 2-3.

177. Mc 13, 33-37.

178. Ap 22, 12.

179. Sir 18, 20.

180. Coh 9, 1.

181. Migne (1860: 793).

porten l'ome a la mort eterna».¹⁸² E perquè aquest sanct pare Agathon considerava en aquestes coses encara que fon diligent en guardar los manaments de Déu, emperò molt temia y s'espantava del sdevenidor juhí. Axí mateix se lig en la vida dels pares hermitans que hun vell dix: «Tres coses són les que yo molt recele: la una és quand del meu cos exirà l'ànima; l'altra, quand vendrà davant Déu; la tercera, quand sperarà lo darrer dia hoir la sentència».¹⁸³ O, quant temeren aquest juhí molts d'aquells sancts religiosos per la incerta certenitat de la sentència que lavors se ha de dar, car verdaderament ab rahó és molt de tembre! On se lig a vij. ca. de sanct Matheu, y són paraules del Salvador: «Molts me diran aquell dia “Senyor, Senyor, no prophetizam nosaltres en lo teu nom y havem lançat dimonis y fets molts miracles?”. Als quals respondrà: “Nunca us he conegut, apartau-vos de mi!”».¹⁸⁴ Donchs, si los prophetes y los qui foragiten los dimonis y en nom de Déu fan miracles, seran lavors refusats, qui porà ésser segur? Qui porà ací tan sanctament viure, que no haja de tremolar y tembre en tal juhí? Per cert negú, com no y haja home sobre la terra que sia net de pecat ni encara lo fadrí de hun dia. Perçò scriu Ysaïes a .lxiiij. ca: «Tots nosaltres nos som fets sutzeus, essent nostres justícies com a drap de la dona que té de sa camisa».¹⁸⁵ Per conse-güent, de totes nostres obres, què haurem a portar en lo juhí? Quantsevulla que-s mostren bones e justes ab rahó devem tembre. Perçò diu Job a .ix. capítols: «Temia totes mes obres, sabent que al qui peca no perdonaries».¹⁸⁶ E axí lo gloriós apòstol, veixell de electió, encara que de neguna cosa lo acusàs, la [24v] consciència, se lig d'ell a vint y tres capítols dels *Actes dels apòstols*: «Yo he conversat ab bona consciència davant Déu fins a la present jornada».¹⁸⁷ Emperò dix als corinthians en la primer epístola a quatre capítols, quasi tement: «De neguna cosa me sent culpable, emperò encara en axò [no] me sent justificat».¹⁸⁸ E perçò diu lo gloriós sanct Gregori: «Los justs quant fan temen, mentre pensen que davant lo jutge han de comparéixer». Car tots starem davant lo tribunal de la divina omnipotència segons que scriu lo Apòstol als romans a .xiiij. capítols: «Què diré yo d'aquí avant, desventurat de mi, ho faré, que no portaré algun bé davant tal jutge?».¹⁸⁹

La segona cosa perquè lo juhí és de tembre és aquella dura e intolerable sentència quand dirà Jesucrist: «Anau, maleÿts del meu pare». On legim a .xxv. capítols de sanct Matheu: «Quand vendrà lo fill de la Verge, en la magestat sua, y tots los àngels ab ell, lavors se asentarà damunt la cadira de la sua sobirana potència y davant ell totes les gents seran ajustades y, apartant los huns dels altres, axí com a ovelles dels cabrits apartades, posarà a la dreta les ovelles y los cabrits a la squerra. E lavors dirà lo rey als de la part dreta: “Veniu, veniu, beneÿts del meu pare, y possehiu lo regne qui del principi del món és aparellat a vosaltres, car yo he tengut fam y haveu-me donat a menjar”. Aprés dirà als de la part sinistra: “Anau-vos-ne de mi, maleÿts, al foch eternal que sta aparel·lat al diable y als seus àngels”».¹⁹⁰ On diu hun solenne doctor: «Breu serà la veu del jutge en la judicatura: anau y veniu. Car als mals dirà “Anau” hi als bons “Veniu”». O graciosa y dolça paraula de no-[25r]stre senyor Jesucrist quand dirà «Veniu» o dura amarga e intolerable quand dirà

182. Pr 14, 12.

183. Mateo (2015: 677).

184. Mt 7, 22-23.

185. Is 64, 5.

186. Error de referència: Jb 10, 14-15.

187. Ac 23, 1.

188. I Co 4, 4.

189. Rm 14, 10.

190. Mt 25, 31-46.

«Apartau vos de mi». Verdaderament és aspra veu de dir «Anau» y beneÿta de dir «Veniu». On diu sanct Bernad: «O, quant greu serà als de la part squerra, quand lo Rey donador de la vida, dirà «Anau», e quant dolça quand als de la dreita dirà «Veniu». Açò serà hun coltell de les dues parts afilat y tallant que exirà de la boca del fill de la Verge». Segons se lig en lo primer capítol de l'*Apocalipsi*, hi encara en lo .xix.: «Per cert ell ferrà lavors la terra ab la verga de la seua boca hi ab lo sperit dels seus morros matarà al mal».¹⁹¹ Segons se lig en lo .xj. capítol de Ysaïes: «O, quant spantable cosa serà hoyr lavors aquella veu». On diu lo beneÿt sanct Agostí en la glosa sobre sant Johan: «Los qui són cayguts en terra a una sola paraula de Jesucrist qui stava per morir, què faran per la veu d'ell quand jutjarà, car ell bramà com lo leó?», afirmant-ho Amos a .iiij. ca.: «Lo leó darà brams, qui no tembrà?». ¹⁹² Axí mateix a .v. ca. de Ysaïes: «Lo seu bram serà de leó»;¹⁹³ y en lo .xxv. ca. de Jeremies: «Lo Senyor bramà de allà dalt y de la seua posada darà la veu sua y arribarà lo so de aquella fins als extrems de la terra, car nostre Senyor terrà juhí ab les gents».¹⁹⁴ Per cert, lavors la veu del Senyor serà en virtut; la veu del Senyor serà en grandesa e magnificència; la veu del Senyor romprà los cedres. Car lavors romprà los cedres del mont Líbano, ço és, als superbiosos y presumptuosos, specials enemichs seus, los quals, tantost que seran honrats y exalçats com los cedres, defalliran com a fum quand seran humiliats per Déu en aquest juhí, hi quasi del tot reduhits a no-res. E serà aquesta veu del Senyor com hun tro hi lamp que [25v] fir en la terra. E perçò deÿa tremolant Job a .xxvj. ca.: «Qui porà mirar lo tro e lo tronar de aquesta grandesa?». ¹⁹⁵ On diu lo salmista: «Lo Senyor tronà del cel y lo Altíssim donà la veu sua».¹⁹⁶ Per semblant Job a .xxxvij. capítols: «Tronarà maravellosament lo Senyor ab la veu sua, lo qual fa grans coses que investigar no-s poden». ¹⁹⁷ E per açò diu sanct Ancelm en les *Meditacions* sues: «Per què dorms, ànima tèbea e digna de innormitat? (ni) Lo qui no-s desperta y a tan gran tro no tremola, no dorm mas és mort». Axí mateix, replica dient: «La paraula del Senyor serà com hun raig resplendent».¹⁹⁸ E perçò diu Zacharies a .ix. capítols: «Exirà com hun raig la sua sageta y lo Senyor cantarà ab la sua tuba».¹⁹⁹ Per cert, segons se lig a .xxvij. capítols de Ysaïes: «Aquell dia sonarà la gran tromba».²⁰⁰ Per hon diu lo gloriós sanct Joan Grisòstom sobre aquell pas de sanct Matheu a .xxiiij. ca.: «Les virtuts celestials se mouran, serà verdaderament gran la veu de la terrible tromba a la qual tots los elements obeheixen, la qual tallarà les pedres, obrirà los inferns, romprà les portes de metall, soltarà e disligarà les presons dels morts y les ànimes del fons dels abismes delliures tornarà[n] als seus cossos, constrenyent-los que davant lo juhí se representen». Més prestament seran acabades aquestes coses que no passa una sageta en l'ayre, segons diu lo Apòstol en la primera als corinthians a .xv. capítols: «En hun moment, en un tancar d'ull, en una darrera o última trompeta».²⁰¹ D'aquesta mateixa tromba diu sanct Jerònim sobre sanct Matheu: «Quantes voltes pense

191. Error de referència: Is 11, 4.

192. Am 3, 8.

193. Is 5, 29.

194. Jr 25, 30-31.

195. Jb 26, 14.

196. Sir 46, 17.

197. Jb 37, 2-5.

198. *Meditationes et orationes*, II. Migne (1853: 723).

199. Za 9, 14.

200. Is 27, 13.

201. 1 Co 15, 52.

y considere aquell dia, tantes yo ab lo cors tremole, car si-s vol menge o bega o faça [26r] alguna altra cosa, tostemps me par que aquella spantable trompeta en les mies orelles sone: Levau-vos tots los morts y veniu al juhí!». Qualsevol atribulat deu molt pensar en aquest dia y axí mateix qualsevol carregat de càrrega de penitència hi rebrà de allò gran descansament y descàrrech en l'ànima. On diu lo Grech en la omelia: «Jermans molt amats, posau-vos davant los ulls aquell spantable dia y qualsevol cosa que ara par que sia greu en la operació sua serà poca». Devem, axí mateix, spantar-nos y haver temor de aquest dia perquè és amarch dia, gran y de soberga ira. Axí mateix diu Ysaïes a .xiiij. capítols: «Ay, que-l dia del Senyor vendrà cruel y ple de furor, ira hi fello-nia».²⁰² Car diu Joel a .iiij. capítols: «Lo sol se tornarà tenebres, la luna sanch ans que vinga lo gran hi spantable dia del Senyor».²⁰³ O quant temia lo gloriós sanct Bernad aquest dia, quand dix: «Quant me recorde havent de morir què tinch a fer après de la mort, lo spant sdevenidor me aterra, lo qual sens alguna seguretat spere. Lo dia del spant me spanta, co és, lo dia de la ira y furor, lo dia del plor e tristícia; lo dia que dels pecadors farà venjança». D'aquest mateix dia diu ell mateix en hun sermó: «Axí staran despullats davant lo tribunal de nostre Senyor Jesucrist perquè hoyen la veu del juhí los qui han tancades les sues orelles y la veu del consell hoir no volgueren. Car diu lo Senyor “Feu penitència”, e molts dissimulant aparten les orelles dient “Dura és aquesta paraula”. No axí, malvats, no axí, car altra paraula més dura y més agra hoyreu del Senyor quand vos dirà: “Anau, maleyts al foch eternal”». Donchs, què diran los desventurats pe-[26v]cadors en aquell espantable dia, eternament condemnats, quand veuran ésser cridats los sancts per a la celestial glòria y ésser ells sentenciats a les eternes infernals penes. Per cert, segons se diu en lo cinqué capítol de la *Sapiència*: «Gemecant per la spiritual angústia diran: “Aquests són aquells los quals algunes voltes nosaltres injuriant scarníem, estimant, folls de nosaltres, ésser la vida d'aquells oradura y la sua fi sens honra. Donchs, com són ara comptats entre los fills de Déu y stan en companyia dels sants gloriosos! Nosaltres desviam de la carrera de la veritat hi no-ns ha il·luminat la lum de la justícia y no és nat en nosaltres lo sol de l'enteniment. Cansam-nos y fatigam-nos en la carrera del pecat y de la perdició, y som anats en carreres treballoses y no havem sabut trobar lo camí de Déu. Què-ns ha aprofitat la supèrbia y quin profit nos ha dat la jactància de les riqueses? Totes aquelles coses com una ombra passaren, hi com hun missatger que prestament compleix lo viatge, hi com la nau que navega hi quand és passada no-s troba d'ella algun rastre».²⁰⁴ Per cert, aquesta confessió y penitència serà molt tardana perquè ells se penediran quant a la pena mas no-s convertiran quant a la vènia, car lavors no haurà loch lo perdó ni la misericòrdia, mas la egualtat y justícia, quand lo jutge que farà tremolar lo món pronunciarà: «Anau y veniu». O quant deurien tembre los hòmens aquesta sentència! On se lig en la *Vida dels sancts pares* que hun sanct hom com lo temptàs molt lo sperit de fornicació, pregà molt Déu omnipotent que li aparegués visiblement aquell que-l temptava e fon fet axí [27r] com ell suplicava. Lavors aquest sant li dix: «O, enemich de natura humana, què t'aprofita temptar-me de aquesta manera? Que-n cert gran follia és la tua, car tu sabs quand poses algun en pecat, agreujes ton pecat; per consegüent augmentes la tua pena». Respòs lo dimoni: «Yo sé que es veritat lo que dius, emperò sé que quant més faré als hòmens pecar, tant més tardaré y dilataré lo universal juhí del qual dia tinch yo major temor que tots los altres perquè spere en ell hoyr aquella sentència “Anau, malaventurats, al foch eternal lo qual sta aparellat al diable hi als seus àngels”. Y perquè almenys pugua dilatar algun temps aquella sentència treballe en

202. Is 13, 9.

203. Jl 4, 14-15.

204. Sv 5, 4-10.

temptar greument los hòmens». O, Déu eternal, quant tembran lavors los dimonis y los pecadors miserables hi quant se spantaran de la veu del teu tro! Donchs, si volràs no tembre aquesta veu y ésser en aquell gran hi spantable dia segur sembra ara obres de justícia pietat e misericòrdia. O, quant será benaventurat aquell qui ara entén sobre los pobres, car lo Senyor en aquell dia del mal lo farà delliure! Car legim en lo onzé capítol dels *Proverbis*: «Lo misericordiós fa bé a l'ànima sua».²⁰⁵ Fa també fruyts de penitència, car los qui de present ab làgremes y dolor sembren, lavors venran ab gran alegria, portant los seus manolls, garbes y feixos. Mas ara molts sembren spines, pensant lavors segar forment. «No axí, malvats, no axí, car lo que l'home sembrarà, allò collirà», segons diu lo gloriós apòstol sanct Pau a sis capítols *Ad Galatas*.²⁰⁶ Perçò diu a lo Senyor a .vij. capítols de Ozias: «Has laurada la iniquitat y aquella haveu collida».²⁰⁷ [27v] On aquell que sembrarà actes de malícia, collirà la infernal pena y aquell qui virtuts y obres de penitència, collirà la glòria sempiterna. Car los qui bé hauran fet iran a la vida eterna y los qui mal al foch eternal, car les sues obres los segueixen, segons que se lig en lo Apocalipsi a quatorze capítols que lavors les obres salvaran o condemnaran los hòmens.²⁰⁸ De hon diu lo gloriós sanct Johan al cinqué capítol: «Hora vendrà en la qual tots los morts hoyran la veu del fill de Déu y los qui hauran bé obrat iran a la resurrecció de la vida y los qui mal a la resurrecció del juhi final».²⁰⁹ On diu lo jutge al segon capítol de l'*Apocalipsi*: «Yo vendré a cercar y regonéixer los cors y los ronyons y daré a cascú de vosaltres segons vostres obres».²¹⁰ Car lig-se al darrer capítol de Abdias: «Segons has fet, axí serà fet en tu».²¹¹ Perçò s'escriu en lo cinquante capítol de Jeremies, y són paraules del jutge als àngels mals, que diu axí del pecador condemnat: «Donau-li lo guardó segons les obres sues y feu axí en ell segons haurà fet».²¹² Per consegüent, si volràs haver lavors bon octumne a abundar de moltes fruytes, sembra ara largament en lo stiu de la present vida, car lo qui poc sembra, poch és cert que ha de collir. Segons diu lo Apòstol en la segona als corinthians a nou capítols: «E axí aquell que en maledictions y pecats sembra, d'allò mateix serà la sua collita».²¹³ Car segons se diu en lo proverbi comú: «Lo que sembrarà cascú en lo temps de la present vida, allò collirà quand dirà lo eternal jutge "Anau y veniu"».

Lo tercer per lo qual la sentència del jutge se diu terrible és lo desolat y eternal aparta-[28r] ment y ple de qualsevol dolor y misèria dels damnats qui seran apartats de nostre Senyor Déu y dels àngels y de tots los sancts quand la part sinistra serà per los dimonis presa. Car en hun instant y sens tarda, pronunciada aquella spantable sentència per la boca de nostre Senyor Jesucrist, staran los cruels dimonis aparellats y pendran les ànimes dels pecadors portant-les prestament a l'eternal suplici e pena. Açò figurativament en Hester se mostra a .vij. capítols dels ministres y servidors del rey Assuer, los quals staven aparellats per a penjar Amon, e perçò se diu allí: «Encara no era exida la paraula de la boca del rey que tantost los servents li cobriren la cara».²¹⁴ Axí los diables

205. Pr 11, 17.

206. Ga 6, 7-8.

207. Error de referència: Os 10, 13.

208. Ap 14, 9-12.

209. Jn 5, 25-29.

210. Ap 2, 23.

211. Ab 1, 15.

212. Jr 50, 29.

213. 2 Co 9, 6.

214. Est 7, 8.

staran aparellats aquell dia per arrebatement pendre les ànimes dels pecadors. E açò és lo que-s diu en les *Lamentacions* de Jeremies en lo primer capítol: «Tots los seus perseguïdors la prengueren».²¹⁵ On diu lo gloriós sanct Johan Grisòstom en lo *Libre del reparo de la cayguda*: «Pensa en aquells servents y spantables ministres de infern, los quals lancen los pecadors en les eternes penes».²¹⁶ E diu lo beneït Hugo de Sanct Víctor: «Los turmentadors terribles qui nunca han pietat staran aparellats perquè tantost pronunciada la sentència a tu, damnat, se'n porten y posen en los turments. Lavors tu, desventurat, diràs plorant ab doloroses làgremes: “Prengueren-me com a leó que sta aparellat per a la presa y com al seu cadell que amagadament reposa”». O dolor y pena que no-s pot rahonar de tan amarch apartament! On diu lo gloriós sant Bernad en les seues *Meditaciones*: «Quina tristor penses que serà, quin [28v] plant, quina misèria, quand seran apartats los mals de la companyia dels justs y de la visió de Déu y, posats en poder dels dimonis, iran ab ells a l'eternal foch on staran eternament sens fi ab plor, turment y miserable pena, desterrats luny de la benaventurada pàtria de paradís sens haver may lum ni claror alguna, comportant segons lo pecat dolorosa pena?».²¹⁷ Lavors aquells desventurats pecadors, desesperats de tot remey, no veuran lum perquè entraran en les més baixes parts de la terra y seran portats a les mans del coltell y seran part de les raboses, ço és, dels mateixos diables enganosos y mals per a damnificar en totes coses. D'aquesta pena de separació diu lo beneït sanct Johan Grisòstom en lo *Libre del repar de la cayguda*: «Alguns folls pensen ésser cosa de desijar que solament no hajen pena. Emperò per més greu cosa que la pena tinch yo lo ésser apartat de aquella glòria, ni pense ésser tan cruels los turments de l'infern com és ésser privat y apartat de la visió divina».²¹⁸ De la qual cosa pots hojr lo que diu lo apòstol sant Pere: «Aquell qui és apartat de la presència de nostre senyor Jesucrist molt és turmentat y creu-me que açò és més greu cosa que totes les penes». Açò és lo que avança y sobrepuja a l'infern. On ell mateix sobre aquell pas a tercer capítol de sanct Matheu diu: «Serà portat y posat en lo foch». Y diu: «Cosa intolerable és lo infern y cosa terrible lo turment». Emperò si l'home comportàs mil inferns no dirà may ésser allò pijor que ésser apartat de la honor y visió de aquella glòria y ésser avorrit de nostre senyor Jesucrist, car segons recita lo benaventurat sanct Agostí: «Los mals més amarien comportar qual-[29r]sevol turment que veure la faç del jutge irada». On se lig en lo segon capítol de Joel: «La terra ha tremolat en veure la sua cara y los cels se mogueren y lo sol y la luna perderen la sua lum y les steles la claror sua».²¹⁹ Los pobles sentiran turment en veure la sua cara. Per cert, Senyor, lavors enmalaltiran los pecadors y perran per la tua cara, y açò per molta dolor quand te veuran alterat y felló y contra ells terriblament mogut dient tu lo que diu Jeremies a díhuyt capítols: «Les spatles los mostraré y no la cara en lo dia de la perdició sua».²²⁰ O, quin apartament tan greu y amarch serà de qualsevol pecador de la faç de nostre Senyor, que stará felló contra ell e dirà: «En veritat vos dich que no us conech». On dix hu savi: «Molt trista és la partida dels amichs, emperò més trista és la partida y apartament del cors y de l'ànima de la divinitat».

Amichs meus, per totes aquestes coses damunt dites e quasi altres infinides, que per causa de brevitat se deixen, despertau-vos y levau vostres caps y ab tota temor tremolant guardau-vos de

215. Lm 1, 3.

216. Ogara (1991: 22).

217. Migne (1854: 491-492).

218. Ogara (1991: 26).

219. Jl 2, 10.

220. Jr 18, 17.

aquell dia, car segons se lig en lo primer ca. de Sophonies: «Prop sta lo gran dia del Senyor; prop sta y molt prest».²²¹ E com diu Ysaïes a .xiiij. capítols: «Vetlau car prop és lo dia del Senyor».²²² «Vetlau», diu sanct Matheu a .xxv. capítols, «car no sabeu lo dia ni la hora».²²³ On en la primera als Thesalonicenses en lo darrer capítol diu lo Apòstol: «Jermans en Jesucrist, siau diligents, car lo dia del Senyor axí vendrà com en la nit lo ladre. Car, lavors, quand vos diran pau y seguretat, vos sobrevindrà una mort dolorosa, com a dolor de dona partera. Vosaltres, jermans, no stigau en scuredat perquè aquell dia no us prenga com a ladre, [29v] car tots vosaltres sou fills de lum y del dia [y] no de la nit ni de les tenebres. Perçò, no durmam com los altres, mas vetlem y stigam ab mesura».²²⁴ Axí mateix diu sanct Luch a vint y hun capítols: «Guardau-vos perquè vostres cors no s'agreuhen hi no stiguen pesats en la embriaguea hi molt menjar hi en los pensaments d'aquesta vida, e sobrevinga en vosaltres aquell dolorós dia que axí com hun laç sobrevindrà en los qui stan asseÿts sobre la faç de la terra. E perçò vetlau fent contínuament oració perquè siau haguts per dignes per a fogir totes aquestes coses hi scapar de les sdevenidores hi star justament davant lo fill de la Verge car en la veritat allí hi haurà temor y dolor intolerable».²²⁵ On diu Johel en lo segon capítol: «Gran és lo dia del Senyor y molt terrible. Qui·l porà comportar?».²²⁶ E diu Ysaïes a dos capítols: «Entraran en les coves de les pedres y en los barranchs y amagatalls y cavernes de la terra de temor del Senyor y de la glòria de la magestat sua quand se levarà per a ferir la terra».²²⁷ Car lavors, tu Senyor, ab tro cocejaràs la terra hi spantaràs la gent ab la fúria, segons s'escriu en lo tercer capítol de Abacuch.²²⁸ Per hon se diu en lo deé capítol de Ysaïes: «Què fareu en lo dia de la visitaçió y calamitat? De luny vendreu a la ajuda del qual y socors fogireu».²²⁹ Per cert no tenrà lavors algun socors lo pecador ni consolació o ajuda. On diu lo gloriós sanct Ancelm en lo *Libre de les semblances*: «A la dreita staran los pecats y a la sinistra infinits dimonis; y de baix una spantable confusió y abisme; y dalt la pre(n)sència del jutge felló y ple de ira; defora lo món cremant, y dins la consciència que cremarà. En lo [30r] qual temps ab treball se porà salvar lo just». Guay del pecador desventurat que axí·l pendran! A hon fogirà? Lo amagar lavors serà impossible y lo demostrar-se intolerable. Ítem la dita sentència tant és més de tembre perquè no solamente jutjarà lo cors, mas encara condemnarà l'ànima. Per la qual cosa se lig en hun exemple que dos religiosos, la hu dels quals era savi e l'altre indiscret, anaven los dos ensemps per hun camí e com aplegaren a una cruellada hon havia dos camins, la hu delitós e pla e l'altre mal y aspre, vent lo indiscret lo camí delitable, dix al savi: «Anem per aquest camí». Respòs lo savi e dix: «Jermà, encara que aquest camí per hon vols anar sia delitable, emperò a la fi guya y porta una mala posada. Per hon, yo·t conselle que anem per aquest altre car, posat cars que sia aspre emperò haurem bona posada y de gran honestat y repòs». Respòs lo indiscret: «Més vull creure als meus ulls que a tu del que no veus». E axí posàs per lo camí delitós y plaent, e vent allò lo savi no·l volgué deixar. E anant los dos donaren tantost en poder de ladres, los quals apartaren lo hu de l'altre y posaren·los en diver-

221. So 1, 14.

222. Is 13, 5-6.

223. Mt 25, 13.

224. 1 Te 5, 2-6.

225. Lc 21, 34.

226. Jl 2, 11.

227. Is 2, 19.

228. Ha 3, 12.

229. Is 10, 3.

ses presons. E seguí's après que·l rey d'aquella terra manà hun dia que li portassen davant tots los presoners y vengueren també entre·ls altres aquestos dos. E com la hu y l'altre se veren dix lo savi al rey: «Senyor, rey e jutge, molt me clame a vos d'aquest meu companyó, car anant los dos per hun camí, essent ell indiscret e yo tengut per savi, no·m volgué creure que anàsem per hun bon camí que yo li mostrava, mas féu·me anar ab ell per hun mal camí y axí donam en mans dels ladres, per hon és causa ell de la mia mort». Lo indiscret [30v] dix al rey per lo contrari: «Senyor rey, yo tinch major causa de clamar·me de mon companyó, car essent ell savi no devia tant seguir·me per lo meu camí, en lo qual sabia que·ns havia de seguir desastre, la qual cosa si no hagués feta yo haguera girat ab ell y no fórem encorreguts en aquest perill. Per consegüent, ell és causa de la mia mort». Hoïdes aquestes paraules de les dos parts, lo rey donà aquesta sentència dient: «Tu, indiscret, no has volgut creure lo savi; per consegüent los dos deveu ésser condemnats a mort». Axí serà en lo dia del juhí en la fi del món quand exiran les ànimes de l[e]s parts amagades y los cossos de les sepultures per a rebre sentència del que han comés y deixat de fer. Car lo cors foll perquè no volgué seguir lo consell de l'ànima sàvia y lo sperit savi perquè seguí lo cors foll, los dos ensemps seran condemnats en lo juhí final. Y per aquest respecte la sentència del jutge Déu és dita coltell afilat y tallant de les dos parts, segons se lig en lo primer capítol de l'*Apocalipsi*, car ferrà quant al cors y l'ànima al pecador desventurat.²³⁰ On scriu sant Matheu a .x. capítols: «Temeu a aquell qui pot posar lo cors y l'ànima en los inferns».²³¹ Ítem fa ésser aquesta sentència encara més spantable la calitat del mateix jutge, car ha d'ésser pronunciada per jutge molt avisat y prudent lo qual no porà enganar·se, car totes les coses li seran clarament manifestes car ell sab les coses que stan en lo cor dels hòmens amagades, scodrinant encara fins als renyons. On diu lo beneït Apòstol als hebreus en lo .iiij. capítol: «Totes les coses són despullades y ubertes als seus ulls».²³² Car Déu mira dins lo cor segons se lig en lo primer dels *Reys* a .xvj. capítols²³³ y en lo .xiiij. capí-[31r]tol de l'*Eclesiàstich*: «Los ulls del Senyor són més resplandents que·l sol y miren totes les carreres dels hòmens y lo fons de l'abisme e miren los cors dels hòmens en les parts amagades».²³⁴ E per consegüent segons diu en la prosa Boeci *De consolació* en lo V libre: «Gran necessitat tenim de fer bé, com façam totes les coses davant los ulls del jutge».²³⁵ Axí mateix a trenta y dos capítols de Jeremies: «Los teus ulls són uberts sobre totes les carreres dels fills de Adam perquè dones a cascú lo que mereix y segons lo fruyt de la invenció».²³⁶ Aquest jutge és molt de tembre, qui pot partir qualsevol cosa maciça; al qual tota cosa secreta és manifesta, al qual totes les coses scures són clares y totes les coses mudes responen; lo pensament sens veu li parla y lo callar a ell se confessa. Aquesta sentència se darà per justíssim jutge, lo qual no porà ésser inclinat, car jutjarà lo món en justícia hi los pobles en egualtat, car no tem la potència ni accepta la persona de algú ni lavors se amansarà per donatiu de algú. On en lo primer ca. *Deutoronòmino*: «Déu gran, poderós y terrible qui no accepta persones ni dons».²³⁷ Lavors, per cert, més valdrà la pura consciència que la bossa plena; lavors a neguna cosa aprofitarà als hòmens rics les sues riqueses mas solament los aprofí-

230. Ap 1, 16.

231. Mt 10, 28.

232. He 4, 13.

233. Error de referència: Sam 16, 7.

234. Error de referència: Sir 23, 19.

235. Cap. XIII.

236. Jr 32, 19.

237. Error de referència: Dt 10, 17.

taran les obres de pietat y justícia. A .vij. capítols de Ezechiel: «Lo seu argent serà lançat fora y lo seu or serà com a fem. E l'or ni l'argent no·ls porà delliurar lo dia de la divinal fúria».²³⁸ Lavors se mostrarà lo engan del món y lo profit de totes les riqueses. O quant dolça hi alegra cosa serà lavors haver avorrit lo món! Aquesta sentència axí mateix se darà per jutge qui per neguns prechs se corromprà ni amansarà. [31v] En lo .vj. ca. dels *Proverbis*: «No se inclinarà per pregàries de algun home».²³⁹ Per hon com diu Grisòstom: «Lavors no seran intercessors los àngels per los hòmens car lo just jutge no farà lavors misericòrdia, mas retribuirà a cascú segons merei-xeran la justícia equal, sens inclinar-se a part alguna». On en lo .ij. ca. de Ezechiel diu: «Segons la sua carrera axí·ls faré y segons los seus juhins los jutjaré y sabran que yo só lo Senyor».²⁴⁰ E perçò diu Job a .ix. ca: «Com spantat yo temia totes més obres sabent que no perdonaries al qui peca».²⁴¹ De totes aquestes coses diu sanct Bernad en la prosa: «Justament jutjarà e no farà excepció de persones y no·s corromprà ne inclinarà per preu ni pregàries». Per hon treballa de portar justícia allà hon no poràs trobar misericòrdia, car segons s'escriu en lo .xj. ca del *Proverbis*: «No aprofitaran les riqueses en lo dia de la venjança, mas la(s) justícia delliurarà lavors de la mort».²⁴² Amichs meus, si los scolans no sabent la sua liçó temen molt lo examen del mestre perquè per ventura los corregirà rigorosament, quant deuran tembre lavors aquest los desventurats pecadors que no hauran estudiat en lo libre de veritat y justícia? Per cert los que ara van en aquest examen ab malícia seran bandejats, car los injusts seran punits y perrà la labor sua; e per lo contrari lavors los justs staran en eterna memòria y no tembran hojr alguna mala cosa. Perçò diu lo *Eclesiàstich* a dihuyt capítols: «Aparella davant lo juhí la justícia».²⁴³ Aquesta sentència axí mateix se darà per jutge cruel y mogut qui no porà ésser amansat, car lo Senyor qui és ara manso com hun anyell, lavors se mostrarà com a leó bramant cruel y mogut. On diu Ozias [32r] a .xiiij. ca., y poden ésser paraules del Senyor qui parla dels avariciosos e golosos e superbos en lo dia del juhí en aquesta forma: «Del seu past se umpliren y fartaren y levaren lo seu cor y oblidaren-se de mi. Yo·ls seré com a leona e com la onsa y leopart en lo camí dels assirians y encontrar-m'e ab ells com una onsa quand li leven sos fills y rompr-e'ls les sues entramenes y acabar-los-he allí devorant com a leó».²⁴⁴ Demane quina cosa(s) més cruel que aquestes bèsties se poria trobar. Axí mateix diu nostre Senyor al mal condemnat aquelles paraules de Ezechiel a .vij. ca.: «Venguda és la fi, venguda és sobre les quatre regions de la terra. E yo posaré contra tu la mia fellonia y jutjar-t'e segons les carreres tues y posaré prop de tu totes les confessions hi abominacions tues y lo meu ull no·t perdonarà ni hauré misericòrdia de tu mas posaré sobre tu les tues carreres y sabran que só lo Senyor. Vengut és lo temps, prop sta lo dia de la matança. Ara tantost scamparé la mia ira sobre tu y fartaré sobre tu la mia fellonia».²⁴⁵ Per cert, Senyor, axí com lo foch que crema la lenya y com la flama que encén los monts, axí lavors los perseguiràs en la tua tempestat hi spantaràs les gents ab la tua furiosa fellonia. Del qual se diu a .xxx. ca. de Ysaïes: «Ay, lo nom del Senyor! De luny vendrà la sua ardent e fellonia pes(e)ada»²⁴⁶

238. Ez 7, 19.

239. Pr 6, 34-35.

240. Error de referència: Ez 7, 3-4.

241. Jb 9, 28.

242. Pr 11, 4.

243. Sir 18, 19-20.

244. Os 13, 6-8.

245. Ez 7, 3-9.

246. *pesada*. En castellà *pesada*. Per tant cal deduir una errada tipogràfica.

per a portar. Plens stan de desdeny los seus morros y fellonia y com a foch la sua lengua que devo-
ra y guasta y lo seu sperit com lo torrent de aygües que cobre fins a mija gola per a portar les gents
a no-res».²⁴⁷ Aquesta fúria véu molt abans Job en sperit quand dix: «Qui-m darà açò ni-m recap-
tarà que-n lo infern me guardes y stiga amagat fins que passe ta fellonia?».²⁴⁸ Tanta serà, per cert,
la crueldat del jutge [32v] que no-s poria dir, exprimir ni pensar, car tots los juhins haguts del
principi del món sobre los hòmens són com centilles y purnes en respecte de la fúria y fellonia
que-n aquest juhí nostre Senyor exercirà. Ay, quant stret vendrà en lo juhí e terrible lo qui manso
és resuscitat y és muntat al cel! On diu sanct Gregori en la omelia sobre sanct Joan a .xx. capítols:
«Thomàs, hu dels dotze que-s nomena dubtós». Y diu: «Jermans, ordenau vostra vida y pràti-
ques y advertiu considerant quant stret y aspre vendrà al juhí lo qui mansament és resuscitat». Per
cert ell se mostra spantable lo dia del seu examen ab los seus àngels, throns e dominacions, ab los
principats y potestat cremant lo cel hi la terra y moguts los elements per son servey. Per conse-
güent posau davant vostres ulls aquest jutge de tanta temor y spant y temeü aquest sdevenidor
perquè quand vinga no-l mireu ab recel mas ab seguretat; per la qual cosa lo deveu ara tembre
perquè lavors no-l temau. Exercite'ns lo spant de aquella pràctica de ben obrar y la sua por refrene
la vida nostra y aparte-la de qualsevol maldat. Creeu-me, jermans, que tant serem lavors segurs de
la presència sua quant ara treballarem en ésser temerosos de la pena. Per cert, si algú de vosaltres
hagués de disputar la sua causa en lo meu juhí ab lo seu adversari, per ventura tota la nit no dor-
miria, ans staria pensant en si què és lo que poria dir responent a les rahons del seu adversari y
tembria molt que no-m trobàs aspre y que no comparegués obligat o culpable davant mi. E yo què
só? Per cert só hu que no tardarà molt après de deixar de ser home, de ésser verme hi après ésser
terra. Donchs, si ab tan gran pensament és [33r] temut lo jutge de la terra, ab quina atenció devem
pensar y ab quin recel provehir lo juhí de tanta magestat? Tot açò són paraules de sanct Gregori en
lo loch damunt adlegat.

Encara hi ha algunes altres coses que agreujen la sentència damunt dita. La primera que allí
no y haurà poder de resistir. En lo .xj. ca. de la *Sapiència*: «Qui resistirà a la virtut y força del teu
braç?».²⁴⁹ E a xiiij. ca. de Ysaïes: «Qui resistirà al teu juhí?».²⁵⁰ Per cert, negú pot resistir, ans és
forçat que tots generalment compareguen e, vullen o no, han sperar la sentència del sobiran jut-
ge dava[n]t los àngels. Car ell parla per Ysaïes a .xlvij. ca. per a condemnar lo pecador ab aquestes
paraules: «Descobrir-se-ha la tua vergonya y lo teu scarn e vituperi serà verdader e yo venjar-m'e
sens que negú no-m farà resistència».²⁵¹ On legim a .ix. ca. de Job: «Déu, a la fellonia del qual
negú pot resistir, car si cercam fortalea y força, ell és molt fort».²⁵² Axí mateix a .xiiij. ca. de Hes-
ter: «Senyor Déu, rey omnipotent, totes les coses en la tua mà stan posades y no y ha qui a la tua
voluntat contrastar pugua, car tu has fet lo cel y la terra y tot quant és davall lo cel. Tu est senyor de
totes les coses y no y ha qui a la tua magestat repugnar pugua».²⁵³ Aquest és lo Senyor fort y pode-
rós, de la grandesa y potència del qual no y ha fi ni compte y a negú tembrà per gran que sia. En
lo .vj. ca. de la *Sapiència*: «Lo Senyor no tembrà la grandesa y poder d'algú, car ell ha fet lo gran

247. Is 30, 27-28.

248. Jb 14, 13.

249. Sv 11, 21.

250. Is 13, 6-8.

251. Is 47, 3.

252. Jb 9, 4-12.

253. Est 13, 9-11.

y lo chich, y totes les coses als seus peus seran sotsmeses y tembran-lo molt aquell dia».²⁵⁴ Car segons se lig en lo .vij. ca. de Ezechiel en lo dia del juhí y de la fellonia del Senyor lo rey plorà y los prínceps se vestiran de dol e tristor.²⁵⁵ Item en lo .vj. ca. de l'*Apocalipsi*: «Los reys de la terra, los prínceps, tribuns e richs e forts e qual-[33v]sevol sclau e libert, se amagarà en les coves y en les pedres de les montanyes e diran als monts: “Caheu sobre nosaltres y amagau-nos de la faç del qui sta aseyt sobre lo tro, y de la fellonia de l'anyell car vengut és lo gran dia de la fellonia”».²⁵⁶ E a díhuyt ca. en lo mateix loch: «Ploraran y faran plant los reys de la terra que ab Babylon han comés fornicació e vixqueren en delits, quand veuran lo fum del seu cremament y stant ells luny per la temor dels turments».²⁵⁷ Per cert, lavors hi haurà gran tribulació qual no fon ni és stada del principi del món fins ara, segons se diu a .xiiij. ca. de sant Matheu.²⁵⁸ Altra cosa hi ha que agreuja més la sentència damunt dita: que no y haurà allí algun loch hon los pecadors se amaguen, car segons diu lo gloriós sanct Anselm: «Lo amagar-se lavors serà impossible y lo mostrar-se intolerable y cosa de no poder comportar».²⁵⁹ On se lig a .xxiiij. ca. de Job: «No y ha scuredat ni ombra perquè allí se amaguen los que mal hauran obrat».²⁶⁰ Semblantment sant Bernad en hun sermó diu: «Despullats, tots nuus staran davant lo tribunal de Jesucrit perquè hoyen la veu del consell», segons que dalt és stat adlegat.

Amich meu, tem aquest dia, spanta't d'aquest jutge y senyor que ha de jutjar totes les coses perquè ab major diligència pugues squivar los pecats, car segons s'escriu en lo primer de l'*Eclesiàstich* la temor del Senyor lança fora lo pecat.²⁶¹ E en altre loch: «En sols tembre a Déu, tot home se aparta del mal». Haurà-hi axí mateix altra cosa que negú no-s porà apel·lar ni menys hi haurà partit de fogir, car diu lo Salmista: «A hon iré del teu sperit, o a hon fugiré de la tu[a] faç? Si puge al cel, tu allí est; si a l'infern devalle tu allí stas».²⁶² On en lo .ix. ca. de Amós diu Déu par-[34r]lant del pecador: «Fugirà y no-s salvarà. Y lo qui fugirà encara que-n lo infern devalle de allí lo traurà la mia mà. E si muntara fins al cel, de allí lo trauré. E si se amagara en la sumitat del mont carmeli, de allí lo trauré defora. E encara que-n la fondura de la mar se amague, no li aprofitarà ninguna cosa car allí trametré la serp y mordre'l. Y encara que aquells tals en poder dels enemichs se posassen en cativeri, allí trametré lo cotell y matar-los-ha. E posaré los meus ulls sobre ells per a mal y no per a bé».²⁶³ E diu Job a .x. ca: «Lo Senyor que ha de jutjar totes coses diu: “No y ha qui de l[e] s mies mans scapar puga”».²⁶⁴ Per cert, segons veig clarament, en cascun loch nos trobarà la mà de l'Omnipotent. On diu lo actor del *Discurs de l'ànima*:²⁶⁵ «Què faràs tu, rich? Nunqua viuràs bé; hon te giraràs, que ni ací baix ni allà dalt no staràs segur? Si tu, desaventurat, muntés al cel o a les steles, ell mana y té imperi en los cels, y allí sta furiós. E si vas baix als inferns o si vas a la mar,

254. Sv 6, 7.

255. Ez 7, 27.

256. Ap 6, 15-17.

257. Ap 18, 9.

258. Error de referència: Mt 24, 21.

259. Alameda (1953: 419).

260. Jb 24, 22.

261. Sir 1, 21.

262. Sl 139, 7-8.

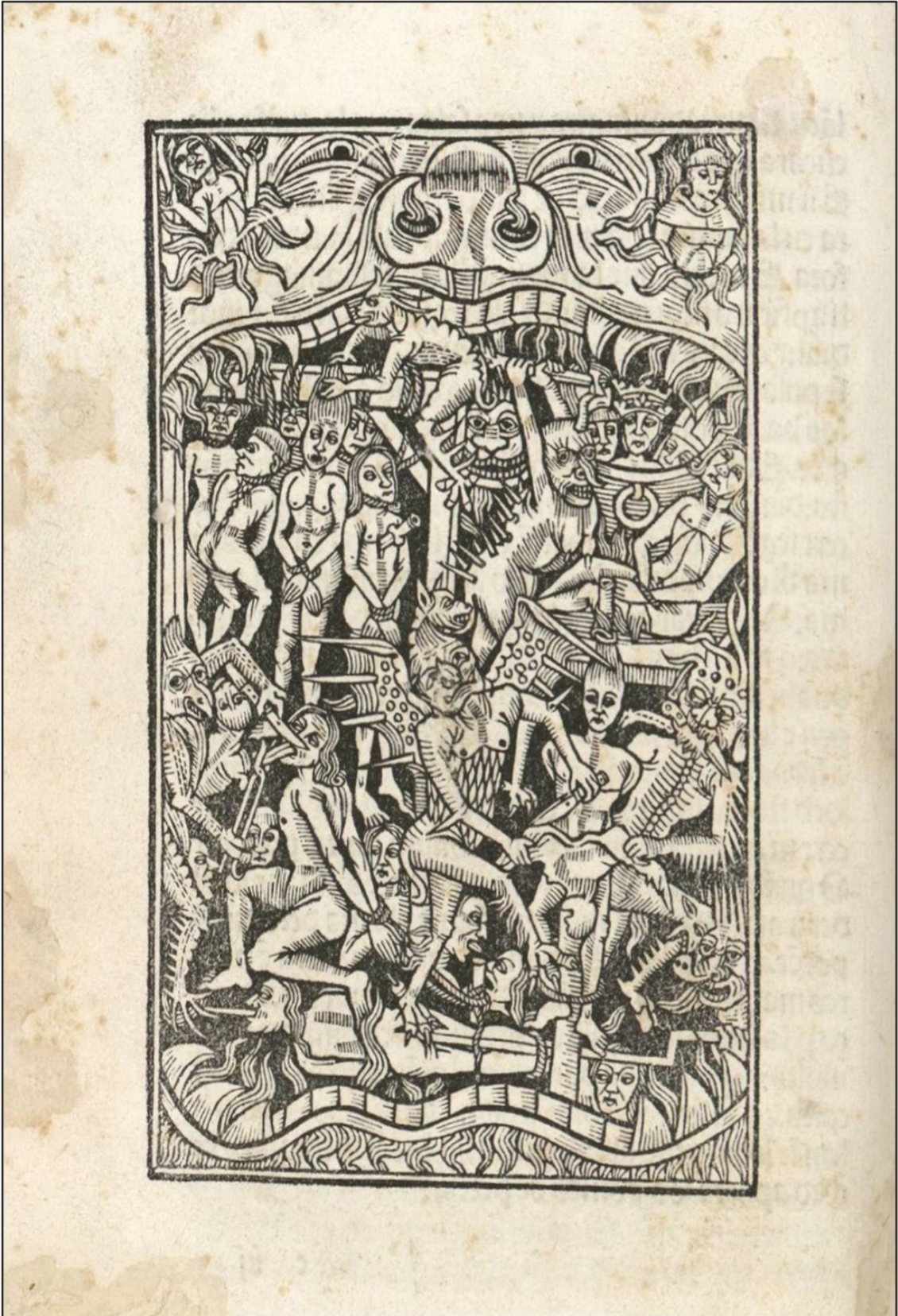
263. Am 9, 1-4.

264. Error de referència: Jb 11, 10.

265. Fr: *lacteur du chariot de l'âme*; Cast: *el auctor del curso del alma*. Deu tractar-se del *Fedre* de Plató.

aquest per tot té la senyorya. En negun loch staràs segur perquè en cascuna part te trobarà». Per cert ni en vida ni en mort no y haurà partit per a fogir. O, quand bé considerava en açò aquell sanct Eleazar, lo qual deya axí: «Ni viu ni mort, no fogiré a la mà de l'Omnipotent».

E axí, per les coses damunt dites se mostra en moltes maneres que lo juhí final deu ésser temut per tots. E açò per la acusació que allí cascú haurà de comportar de molts y per haver ha dar generalment rahó de totes les coses, e per la sentència difinitiva que darà lavors spantablement lo jutge. E axí, ab gran rahó, la tal memòria y record aparta los hòmens de pecar.

[34v]

[35r] La tercera de les quatre últimes coses és lo infern

La tercera de les quatre últimes coses que après del viure s'espera, la memòria de la qual nos aparta molt de pecar, és lo infern. On recita Anastasi del gloriós sant Antoni hermità que, quand lo diable de algun pecat lo temptava, ell, recordant-li les penes del foch eternal al pecat degudes, lo vencia y era deliurat de la temptació y restava net y sens culpa.²⁶⁶ A causa de la qual matèria, entre les altres, se deuen principalment considerar tres coses: la primera, los diversos noms dels lochs de les penes; la segona, la molta aflicció dels companyons infernals; la tercera, les diverses maneres dels turments, la memòria dels quals conserva molt lo home de caure en pecat.

Que los noms dels lochs de l'infern són diversos

De les tres coses damunt dites, la primera se deu principalment declarar quina cosa és los diversos noms dels lochs de les penes. Per hon haveu de saber que lo infern és loch de foch y és dit infern perquè allí són inserides o portades les ànimes dels pecadors perquè eternament penen. On diu Job a .vij. capítols: «Aquell que devallarà en l'infern, no muntarà ni tornarà may a sa casa».²⁶⁷ E axí lo infern comunament és nomenat hun loch de foch sens fons. On lo benaventurat sant Gregori en lo iiij. ca. dels *Diàlogos* diu: «És de creure que sia hun mateix lo foch de infern». Emperò no turmenta de una manera mateixa [35v] los pecadors, car tanta pena sentirà allí qualsevulla quant requerrà la sua culpa».²⁶⁸ Axí mateix sanct Ysidre en lo mateix *Libre del sobiran* bé diu que lo foch de infern resplandirà y clarejarà als pecadors per a créixer-los de penes perquè vegem de hon se dolguen y no luyrà per a consolació perquè no vegem de què s'alegren.²⁶⁹ E diu en lo mateix loch: «Dos maneres de pena ha en lo infern, car la tristor los dona aflicció en lo pensament y la flama crema los cossos». Aquest foch infernal increhiblement turmenta los pecadors, dels quals se diu en lo psalmista en aquesta manera: «Cauran sobre ells carbons y lançar-los-has en lo foch».²⁷⁰ Ítem: «Lo Senyor los torbarà ab la sua ira y lo foch los destruirà».²⁷¹ Per la qual cosa scriu Ysaïes a .ix. ca.: «Lo meu poble serà com esca de foch».²⁷² On se lig en Osee: «Yo posaré lo foch en les sues ciutats».²⁷³ E a .xv. ca. de Jeremies diu nostre Senyor als damnats: «Lo foch encés en la mia fellonia cremarà sobre vosaltres».²⁷⁴ Aquest foch de tal manera és flamejant y encés per la ira del jutge que après nunca haurà menester lenya. E perçò diu Job a .xx. ca: «Lo foch los destruirà, lo qual no és menester que s'encenga o atie».²⁷⁵ O quant durament se venjarà lavors lo Senyor dels pecadors condemnats! Perçò diu lo Ecle. a .vij. ca.: «La ven-jança de la carn del mal és lo foch y lo verme».²⁷⁶ E aquell foch infernal ab aquest altre material té diferència en tres coses senyalades.

266. Migne (1860: 129-130).

267. Jb 7, 9-10.

268. Cap. 45.

269. *Sententiarum Libri III*, cap. XXVIII (Migne 1844: 597).

270. Sl 140, 11.

271. *Ibid.*

272. Is 9, 18.

273. Os 8, 14.

274. Jr 15, 14.

275. Jb 20, 26.

276. Sir 7, 17.

La primera en ésser finidament més fort y terrible y més cremant. On diu Sebastià, al qual stava lo àngel a la orella, que aquest foch sensible cotejat ab lo de infern és com lo foch pintat en la paret, acomparat ab aquest sensible. La segona en la durada, car aquest foch pot-se apagar y aquell no. En lo darrer capítol [36r] de Osies: «No se apagarà lo seu foch». Diu sanct Matheu a .iij. capítols: «Les palles, ço és, los pecadors, cremarà ab foch que nunca se apagarà». La tercera en lo consumir y cremar, car aquest foch infernal pot consumir y destrohir totes les coses, car segons lo philòsof totes les coses guasta lo foch material, mas aquell no porà consumir ni guastar los cossos ni los sperits que cremarà. On se lig en lo ca. xx. de Job. del pecador posat en lo infern: «Totes les coses que ha fetes plorarà, emperò no·s consumirà».²⁷⁷ E perçò diu Grisòstom *De reparatione lapsi*: «Aquest foch que sta en la present vida consumeix y guasta totes les coses que pren y té y conserva les sues penes sanceres». E perçò se nomena foch que nunca s'apaga. E no solament se nomena axí perquè ell no se acaba, mas encara perquè ell nunca mata ni acaba lo que pren. Car la scriptura diu que·ls pecadors se vestiran la incorrupció, ço és, no per la honor de la vida mas per a sostenir larch lo turment. E la força d'aquesta pena y lo poder d'aquell foch neguna rahó ni paraules basten a explicar-lo. Què farem allí? Què respondrem? Neguna cosa haurà allí sino batiement de dents, clamors y plants y tarda penitència, cessant de cada part los remeys y creixent les pe[nes]. E aquell foch com no tinga natura de acabar y anichilar del tot ni tampoch de il·luminar. Y és un foch scur ab la flama negra.

Segonament lo infern és dit loch sens repòs, on axí com en natura hi ha hun loch que tostemps sta reposat y ferm, ço és, la part sobirana del món, altre que algunes voltes sta segur y altre qui és torbat, lo qual és la regió que sta enmig. És per consegüent de creure que la tercera part que és la inferior sia contínuament torbada e moguda y [36v] perçò se nomena aquell loch Tàrtar, car segons Papies²⁷⁸ Tàrtar se diu perquè sta torbat, perquè allí lo no sossegar-se y torbament proceheix specialment de tres coses. La primera serà la diversitat de les penes segons que diem lo temps ésser torbat, quant sta mesclat ab pluja, pedra, neu y semblants coses. On diu lo salmista: «Plourà sobre los pecadors laços de foch, sofre y sperits de tempestat, part del càlzer de aquells».²⁷⁹ La segona serà del turment dels ministres. A .xvi. ca. de Jeremies: «Servireu a senyors stransys, qui nit y dia no us donaran repòs».²⁸⁰ La tercera seran los crits dels uns y dels altres segons s'escriu a .lxvj. ca. de Ysaïes: «Vosaltres dareu veus de dolor y aullareu com a lops per la angústia del sperit».²⁸¹ Per cert a qualsevol que lavors cridarà e aullarà d'aquella manera respondrà lo Senyor allò que diu Jeremies a .xxx. ca.: «Per a què dones crits sobre la tua presó y confusió? Incurable és la tua dolor per la moltitud de la tua iniquitat, e yo t'e fet açò per los teus cruels pecats».²⁸² Terçament és nomenat lo infern hun loch descompost e destemprat, on és nomenat *avernus* significant que no té stiu, có és mijania y temprança, car no stan allí les penes en cosa del món temprades, mas en hun excessiu grau fora de orde perquè allí ha scuredat excessiva. Per la qual en sanct Matheu a vint-hi-dos capítols se nomena exteriors tenebres,²⁸³ lo que per

277. Jb 20, 26 i ss.

278. Escriptor cristià (? , 65 – ?, 130), deixeble de Joan Evangelista.

279. Sl 11, 6.

280. Jr 16, 13.

281. Error de referència: Is 65, 14.

282. Jr 30, 15.

283. Mt 22, 13.

exemple se mostra en lo .x. capítol de l'Èxodo de les tenebres palpables que foren en Egypte.²⁸⁴ Donchs, quant més greus seran allí! On se lig a .vint. ca. de Job: «Totes les tenebres són en los seus ulls amagades».²⁸⁵ Lavors dirà lo pecador aquell dit del psalmista: «Posaren-me en lo lach baix y tenebrós y en la ombra de la mort». Ítem: «Col·locà'm en los [37r] lochs scurs axí com als morts del segle y lo meu sperit tingué ànsia de mi».²⁸⁶ Per semblant allò que diu a .iij. c. Jeremies en la lamentació: «Col·locà'm en lochs scurs com los morts per a tostemps».²⁸⁷ Axí mateix allí ha molta calor per lo qual se diu a .xxiiij. capítols de Job: «Calor en demasia».²⁸⁸ E la rahó és perquè no spira ne hix defora car sta amagada com en la fornal. On diu lo salmista: «Posar-los-has com a forn de foch en lo temps de la tua cara».²⁸⁹ Lo Senyor los torbarà en la sua fellonia y lo foch los destruirà. Axí mateix ha allí gran foch per lo qual diu Job a .xxxiiij. capítols: «Aquelles aygües se nomenen aygües de neu, les quals són més fredes que les altres».²⁹⁰ Lo senyal d'açò és lo batiment de les dents que proceheix de fret demasiat. On Fulgenci diu en la epístola: «Dos principals turments ha en infern, ço és, fret que no-s pot comportar y calor de foch que no-s pot apagar». E perçò s'escriu a .xxij. ca. de sant Matheu que allí haurà plant e batiment de dents, car lo plant hix de la calor y lo batre de les dents se causa del fret.²⁹¹ E diu Job a .xxiiij. ca. «De les neus passaran a gran calor».²⁹² On en hun libre de metres de la vida y actes de Alexandre se lig: «E stertit molt del gran fret de les neus passa a les brases y lo turment és tostemps miserable y nunca mor aquell a qui la presó de l'infern turmenta».

Quartament lo infern se nomena hun loch molt desolat, lo qual segons Papiés se nomena Acheron, que vol dir loch sens goygs, perquè és privat de tot bé y alegria. On diu lo glosador Averrois: «En lo infern ha contínua tristura sens consolació, car los damnats nenguna consolació tenen que no-ls aprofita los advisoris ni sufragis de oracions, ni plou sobre ells alguna misericòrdia ni speren gràcia ni mercé en sdevenidor [37v] car saben que no obterran algun perdó de redempció y axí staran molt trists en perpètua desconsolació». E per consegüent se lig a .iiij. ca. de la Sapiència que de rael seran desolats.²⁹³ On en lo primer ca. *Trenoz* diu l'ànima condemnada: «Posà'm tot lo dia desolada y de tristura aflegida».²⁹⁴ Ítem a .xxxiiij. ca. de Ysaïes: «Lo pecador serà desolat eternament. Guay de tal dolor o pena! Guay de una destructió plena de tot turment!».²⁹⁵ E perçò tu, home, recorda't ab tot lo teu cor de totes aquestes coses.

284. Ex 10, 22.

285. Error de referència: Jb 24, 16-17.

286. Sl 143, 3-4.

287. Jr 3, 6.

288. Jb 24, 19.

289. Sl 21, 10.

290. Error de referència: Jb 24, 19.

291. Mt 22, 13.

292. Jb 24, 19.

293. Sv 4, 3-5.

294. Lm 1, 13.

295. Is 34, 10.

Que de moltes maneres és la aflicció dels companyons infernals

Segons lo degut orde, se segueix lo segon membre que és la diversa aflicció dels companyons infernals, car los tals companyons, ço és, los diables, són de molt spantable vista y en los seus actes cruels turmentadors que nunca se cansen ni fatiguen. E axí yo dich primerament que són molt spantables los dimonis en la vista y perçò són pintats en les sglésies ab spantables figures. On se lig que hun religiós dormint de nit ab altres en lo dormidor començà a donar grans crits e com vingueren a ell los frares veren-lo que stava ab los ulls ficats a la paret sens more'ls ni menys movia les pestanyes, y stant axí ab gran por spantat no responia. Aprés en lo matí, demanat per lo prior què havia hagut en la nit, respòs haver vist lo diable, e demanat de quina forma era respòs que no-s podia complidament rahonar, emperò dix: «Yo dich açò que si stigués hun foch ardent de una part y la figura d'aquell de altra, yo triaria abans entrar en lo foch que veure la spantable figura del dimoni». E perçò diu lo gloriós sant Bernad sobre lo psalm *Qui habitat*: [38r] «Què pensau, jermans, si algun príncep de les tenebres vos aparegués en hun camí ab tota la sua spantable fe-rea? Per cert negú ho poria comportar». E segons se lig en *Vitis Patrum* hun vell dix: «Creeu-me que si algú veja los dimonis de la manera que los damnats los speren veure no poria viure, ans tantost moriria». On diu Gregori de Grisori que com stigués dolent y vés molts dimonis prop de sí, començà donar grans veus dient «Treu fins a demà», e com dient açò se giràs de ça i de lla per no veure'ls. Torbat molt de greu dolor, tantost morí. Tots stigueren torbats los que u veren y tots temeren». ²⁹⁶ O, quant són en les afliccions spantables y en lo turmentar cruels y al veure molt horribles de tal manera que ab la vista sola maten! Scriu-se a .xx. ca. de Job: «Iran y vedran sobre ell spantables». ²⁹⁷ Açò és lo que diu sant Bernad: «O, ànima mia, quin spant hauràs quand totes les coses deixades, la presència de les quals te és tan alegre y la vista agradable y plaent, deixada la habitació tua y família, entraràs sola tota tremolant en una regió no coneguda hon se posaran davant tu a flotes aquelles figures tan mostruoses! O, quant serà lo spant dels dimonis que lavors aparran en forma de cruels animals!». On legim a .xj. ca. de la *Sapiència*: «Perquè feyen honor a les serpents mudes y bèsties los trameté moltitud de animals muts y spantables per venjança, perquè sabessen que per allí hon peca l'ome per aquí és turmentat. Car no era impossible a la tua omnipotent mà que ha creat lo món de matèria no vista, posar en ells y enviar-les moltitud de onsos y leons animosos y bèsties de nova spècia no conegudes plenes de ira y roncant ab vapors foguejants, lançant fum de pudor y spantables purnes [38v] dels ulls, la ferida de les quals no sols los podia matar, mas encara matar de temor la vista». ²⁹⁸ Tot açò és allí. E Job a .xvj. ca: «Lo meu enemich me ha mirat ab ulls spantables». ²⁹⁹ Ítem ell mateix en lo darrer capítol: «Lo seu sternut és una resplandor de foch y los seus ulls com a raig de alba. De la sua boca hixen lànties enceses com a flames de foch; del seu nas hix fum, axí com a fervents olles de foch enceses». ³⁰⁰ On diu lo poeta: «Allí ha serpents que lancen flames per la boca del roncament de les quals les ànimes dels pecadors pereixen».

Segonament ells són cruels en efecte. A .xvj capítols de Job: «Ajustà y recollí la sua fúria contra mi y menaçant-me donà crits contra mi reganyant les sues dents, obriren sobre mí les sues

296. *Dialogorum Libri IV*, cap. XXXVIII (Migne 1849: 392-393).

297. Jb 20, 23-29.

298. Sv 11, 15-19.

299. Jb 16, 9.

300. Error de referència: Jb 41, 10-11.

boques y feent-me retrets dels beneficis y gràcies a mi fetes, feriren-me les galtes y fartaren-me de penes».³⁰¹ On diu David en hun psalm: «Obriren sobre mi la sua boca axí com lo leó que arrebatava y brama».³⁰² Ítem: «Temptaren-me y scarniren-me, fent-me gests del nas y cruxiren sobre mi les sues dents». En lo .xxj. de l'*Eclesiastés*: «Les dents de aquell, dents de leó que mata les ànimes dels hòmens».³⁰³ Ací se diu a .v. capítols de la primera epístola de sant Pere que lo diable com a leó bramant cerca a qui trague,³⁰⁴ car en lo darrer dia los diables seran convidats per a tragar los pecadors. En lo .lvj. ca. de Ysaïes: «Totes les bèsties del camp y totes les del(e)s boscatges, veniu a tragar y trocejar».³⁰⁵ De açò recita sanct Gregori hun exemple en lo seu *Diàlogo* dient que era hu, solament de nom y no de fets monge, a la qual era greu cosa si algú li parlava per la salvació sua, y no sols no podia fer bé, mas encara hoir que lo y amonestassen. Y aquest com stigué [39r] a la mort, vingueren a ell los religiosos per guardar la exida ab les sues oracions de l'ànima d'aquell. E lavors ell, en presència de tots los frares que allí sta[v]en, començà a donar grans crits enterrompent hi torbant les oracions dels monges dient: «Anau, anau!, que a hun drach me han dat per a que de viu en viu me menge y perquè vosaltres stau ací no-m pot tragar. Ja m'a menjat lo cap. Donau loch perquè més no-m turmente y faça lo que ha de fer, car si jo stich ja condemnat y donat a ell, per què-s dilata per vosaltres?». Lavors los religiosos li començaren a dir: «Què és lo que dius? Fes-te lo senyal de la creu». Lo qual respòs ab moltes làgremes dient: «Vull-me senyar mas no puch, car les scates d'aquest drach me turmenten». Hoynt açò, los religiosos començaren fer oració a Déu prostrats tots per terra ab làgremes de gran devoció y sforç perquè-s salvàs, e tantost súbitament lo malalt començà de cridar grans crits: «Faç gràcies a nostre senyor Déu, que lo drach, que per a tragar-me me havia pres, ab les vostres oracions és stat lançat de mi y ja se n'és anat».³⁰⁶ Ítem en lo .iiij. ca. dels seus *Diàlogos* recita ell mateix hun altre exemple dient que en les parts de Ycònia³⁰⁷ en hun monestir nomenat Congalaconesis se diu haver seguit que hun monge tengut per sant entre los hòmens, lo qual emperò no u era davant Déu, que pensant los frares que dejunava ell en secret acostumava menjar. E, stant ja en lo pas de la mort, féu-se cridar generalment tots los frares als quals dix: «Ay, que ara só donat a hun drach per a que-m trague, car ab la coa sua me té los genolls y los peus stretament lligats, y posant-me lo seu cap dins la mia boca me ha tret l'ànima y l'esperit y ha'l-se begut». La qual [39v] cosa dita tantost morí.³⁰⁸ E segons se mostra són paraules del pecador condemnat que s'escriuen a .xl. ca. de Jeremies: «Ha'm menja(n)t y begut com a drach».³⁰⁹ Aquest és lo gran drach y roig que té set caps y deu banyes en ells, del qual se diu a .xij. ca. de l'*Apocalipsi*: «Batalla ha hagut en lo cel. Sant Miquel y los seus àngels peleaven ab lo drach y lo drach ha peleat y los seus àngels, y no prevalgueren. Y no s'és trobat més en los cels lo seu loch y fon lançat aquell gran drach y antiga serpent que-s nomena diable y Sathanàs, que tot lo

301. Jb 16, 7-10.

302. Sl 22, 14.

303. Sir 21, 2.

304. 1 Pe 5, 8.

305. Is 56, 9.

306. Migne (1849: 392).

307. Al text francès llegim *Congalathon* i *Anchone*, que deu ser Ancona (Itàlia). Sant Gregori Magne solia relatar als *Diàlegs* miracles, meravelles, etc. fets per homes sants, sobretot monàstics, a la Itàlia del s. vi.

308. Migne (1849: 392).

309. Error de referència: Jr 51, 34.

món engana».³¹⁰ E axí se diu allí: «Guay a la terra y a la mar, car lo diable ha muntat a vosaltres, lo qual té gran fellonia. E sabent lo diable que té poch temps ha enveja als bons que treballen de possehir lo seu loch en lo cel, del qual és stat desaventuradament lançat en pena sua. Y quant més lo dia del juhí se allarga, tant més la enveja los tempta y més crema».³¹¹ O, quant serà la crueltat y malícia dels dimonis!, dels quals diu axí sanct Bernad en la prosa: «O quant cruels turmentadors turmentaran lavors los pecadors y los spantables venjadors pendran venjança de les males costumes». La crueltat y malícia d'aquestes en diverses maneres se veu. Primerament que són molts. On diu lo Salmista: «Senyor, per què se han multiplicat los que m'atribulen? Molt se leven contra mi».³¹² D'allí ve lo que diu Job a .xix. capítols: «Circuhiren entorn la mia casa».³¹³ E lig-se en *Vitis Patrum* que hun vell véu los dimonis que circuhien los hòmens entorn com a ovelles. Perçò se diu en lo psalm: «Circuhiren-me com a ovell[e]s y cremaren com lo foch en les spines». Segonament que ells són forts y poderosos, la qual cosa scriu lo Apòstol en lo .vj. ca. als [40r] ephesians, on los nomena prínceps y potestats y governadors del món, les quals coses totes són noms de poderosos e grans, e diu: «Nosaltres tenim luyta y contenció contra los prínceps y potestats y regidors del món».³¹⁴ E perquè són tan poderosos y forts per a damnificar, perquè diu lo psalmista: «Força me fehien los que cercaven la mia ànima».³¹⁵ Ítem: «Los forts cercaren l'ànima mia»;³¹⁶ y en altre loch: «Carregaren contra mi los forts».³¹⁷ De aquesta potència mateixa se diu en lo .xlj. c. de Job: «No y ha poder sobre la terra que s'acompare al que és stat fet perquè no temes a altri. Ell veu qualsevol cosa alta; Ell és rey sobre tots los fills de la supèrbia».³¹⁸ Aquest poder y supèrbia exerciran specialment en punir los mals, aflegint-los cruelment. On diu a .xxxix. c. de l'*Eclesiàstich*: «Hay sperits que són stats creats per a venjança y en la sua furor han confermat los seus turments, y en lo temps de la fi del món scamparan la força y fellonia de qui-ls ha fets, car la furor d'ells será a semblança de la serpente, e com de aspis sorda que-s tapa les orelles».³¹⁹ Ítem en lo .liiij. ca. de Ysaïes: «Yo he fet hun ferrer que bufa en lo foch les brases. E yo he creat hun matador per scampar».³²⁰ De la qual cruel matança condemnat lo pecador parla Job a .xvj. ca.: «Circuhí'm y ab la sua lança ferí los meus loms y costats y no-m perdonà ni hagué pietat. E scampà en terra les mies entramenes y sobre la mia ferida me'n féu altra y carregà en mi lo jagant».³²¹

Terçerament, los dimonis may se fatiguen en turmentar. A .iiij. ca. de Daniel: «No cessaran los ministres del rey d'encendre lo forn».³²² Hon diu hun doctor: «Allí ha turmentadors més spantables que les serpents diformes y negres, mas no per als açots pereosos los quals jamás se cansen, ans tostemps se renoven. Són per al mal [40v] molt fervents y molt forts a les penes. Stan

310. Ap 12, 7-9.

311. Ap 12, 12.

312. Sl 25, 19.

313. Jb 19, 12.

314. Ef 6, 5-8.

315. Sl 54, 5.

316. Sl 142, 7.

317. Sl 27, 2.

318. Jb 41, 25-26.

319. Sir 39, 28-30.

320. Is 54, 16.

321. Jb 16, 13-14.

322. Dn 3, 19-20.

tostemps trists y aparellats per a ferir; stan sempre cremant y jamás folguen». E perçò s'escriu a .xxviiij. c. *Deuterònim*[i] parlant del pecador: «Serviràs al teu enemich, al qual te enviarà lo Senyor en fam, set y tota carestia, y augmentarà lo Senyor grans afliccions e perseverants plagues males y perpèties». ³²³ O quanta serà la pena dels damnats, la qual sens algun repòs serà tostemps contínua y totstemps staran sens pau y repòs, en misèria y angústia! On dien dels pecadors a .vij. c. de Ezechiel: «Sobrevenint la angústia, cercaran la pau y no la hauran, y vendrà una confusió sobre altra». ³²⁴ Ítem a .xiiij. ca. de l'*Apocalipsi*: «No tendran repòs de nit ni de dia los que adoraren la bèstia y la ymatge sua». ³²⁵ Lavors porà dir lo pecador lo que diu Ysaïes a .xxxviiij. c: «No veuré lo senyor Déu en la terra dels vius ni miraré ³²⁶ l'ome més avant e[n] lo statger del repòs». ³²⁷ E lo que diu Jeremies a .xliiiij. c: «Guay de mi, mezquí, que lo Senyor ha creixcut dolor a la dolor mia! He treballat en lo meu jamech y no he trobat repòs». ³²⁸ Per cert lavors se tornarà en lo seu cap la dolor y la iniquitat devallarà en les sues molles.

Que són diversos los turments infernals

Ara resta per a declarar lo tercer membre d'aquesta matèria, lo qual és la diversitat dels turments miserables, car moltes són les condicions que fan agreujar les infernals penes.

La primera és la crueldat, la qual manifestament se mostra per lo plant y batiment de les dents, y del plant y desig de la mort y del mordre's les lengües y de la blasfèmia del Creador y moltes altres coses semblants, les quals coses totes ven-[41r]dran y seran allí segons per diverses scriptures se mostra. On en lo .xvj. de l'*Apocalipsi*: «Menjaren-se, ço és, morderen-se les lengües de dolor y blasfemaren a Déu del cel per les sues dolors y ferides». ³²⁹ E perçò diu sant Gregori: «Lo que ací no pogué sospitar, trobà allí dat al turment». Ítem sanct Jeroni: «Tanta serà la força de la dolor en lo infern que no-s porà lo pensament endreçar a l'altre sinó al que la força de la dolor constreny». Car lavors dirà lo pecador la paraula de Jeremies a .viiij. ca.: «És la mia dolor sobre la dolor». ³³⁰ Que tanta crueldat de pena haurà allí que los pecadors desijaran ans la mort, que tots fugim, que la vida que tots desigen. En lo .ix. ca. de l'*Apocalipsi*: «En aquelles dies cercaran los hòmens la mort y no la trobaran, y desijant morir, la mort fogirà d'ells». ³³¹ La crueldat de la infernal pena testifica lo Senyor a .ix. ca de Jeremies dient: «Yo daré a menjar amargor a aquest poble y dar-li-he aygua de fel a beure», ³³² blasonant per aquestes coses les infernals penes. Y lo pensament d'aquesta crueldat féu entrar en l'orde de prehicadors hun jove qui era molt delicadament criat, e com hun home discret a ell tramés per son pare y mare lo aconsellàs que hixqués de la religió ans de fer professió dient-li: «Tu ets delicat y criat ab regals y no poràs comportar la rigor y asprestat de l'orde». Respòs lo jove: «Senyor, sàpies que per açò só entrat en la religió, perquè coneixia ésser delicat

323. Dt 28, 47-48.

324. Ez 7, 25-26.

325. Ap 14, 11.

326. Corregim *miraràs* per *miraré* per fer la concordància, com llegim al text francès i al castellà.

327. Is 38, 11.

328. Error de referència: Jr 45, 3.

329. Ap 16, 10-11.

330. Paràfrasi Jr 8, 18-23.

331. Ap 9, 6.

332. Jr 9, 14.

y no poder comportar aspredat alguna, pensant que la cruel pena de l'infern és intolerable. E perçò he yo elegit ans comportar aquesta pena y aspredat de l'orde y religió que aquella». Car segons scriu Job a .v. c.: «Lo qui tem la rosada serà cubert de neu».³³³ Aquest mateix pensament mogué a hun Pere hermità a fer maravellosa [41v] penitència, del qual recita sanct Gregori en lo .iiij. dels seus *Diàlagos*: «Hun monge nomenat Pere, de la nació de Ibèrnia, ans que·s metés en lo desert vench-li una malaltia e morí. Emperò tantost resuscitat, ell recitava haver vist los infernals turments e infinits lochs de flames. E com los dimonis lo y haguessen portat per a lançar-lo dins elles, recitava haver-li aparegut hun àngel ab hun resplendent hàbit qui, defensant-lo del foch, li dix: “Hix e de ací avant considera y pensa com has de viure”. Aprés de les quals paraules, resuscitat y tornat al món, recitava lo misteri a tots los que li venien, y apres se donà a tants dejunis e vigílies que, encara que callava, bé mostrava la sua vida haver vist les penes de l'infern”».

La segona condició és la multitud dels turments d[i]versos, que lo nombre de les penes és quasi infinit. On diu lo psalmista: «Circuhiren-me entorn los mals que no tenen compte».³³⁴ E perçò diu Déu en lo .xxxij. ca. *Deuternòmini*: «Aplegaré y augmentaré mals sobre ells y compliré acabant en ells les mies sagetes».³³⁵ Scriu-se en lo .v. ca. de Ysaïes: «Les sues agudes sagetes y tots los seus archs parats y stesos».³³⁶ Moltes sagetes té lo Senyor en la sua aljava, les quals totes no ha tretes encara, mas aprés del juhí final les lançarà sobre·ls pecadors. Aquestes sagetes són les diverses penes ab què los desventurats pecadors seran lavors turmentats. On diu lo psalmista: «Les sagetes agudes del Poderós ab los carbons del destròidor».³³⁷ Ítem diu lo Senyor: «Ab[e]uraré de sanch les mies sagetes y lo meu coltell destruirà les carns; defora lo coltell les guastarà»,³³⁸ «y dins la temor consumir-se-an de fam, y los ocells ab amarchs bocins los destrohiran y posaré damunt ells les dents de les bèsties ab la fúria [42r] de les serpents y animals que van rocegant sobre la terra».³³⁹ D'aquesta moltitud e diversitat de penes diu sant Gregori sobre aquell pas a .viii. c. de sant Matheu: «Són lançats en les tenebres exteriors», car en l'infern haurà fret que no·s porà sobrar y foch que no s'apagarà, y hun mortal verme e pudor intolerable, y scuredats palpables, açots de botchins y spantable vista de diables, confusió de pecadors y desesperació de tots beneficis. On diu hun doctor: «És lo infern hun clot ple de totes les penes e misèries». De on se diu en lo psalm: «Plourà sobre·ls pecadors laços de foch, sofre y sperits de tempesta».³⁴⁰ Part del càlzer d'ells, y notable e senyaladament diu part, car no solament en lo que havem dit, mas encara en mil coses semblants no·s porà perfectament explicar la grandesa de la pena, car tot quant ací de les penes diríem és com una chiqueta part de una palla en respecte de una infinida quantitat. E perquè aquesta moltitud de penes se declare millor és de notar que los damnats seran plens de tota misèria y dolor perquè ells tendran plor en los ulls, batiment en les dents, pudor en lo nas, jamech en la veu, ferros en les orelles, esposes en les mans, grillons en los peus y enceniment de foch en tots los seus membres. Ay, quant plena sta de penes y de plagues l'ànima del pecador que en lo infern davalla! E per consegüent diu Job a .xv. ca. del damnat: «E spantat, la tribulació y la angústia entorn lo circuhi-

333. Error de referència: Jb 6, 16.

334. Sl 40, 13.

335. Dt 32, 23.

336. Is 5, 28.

337. Sl 120, 4.

338. Dt 32, 42.

339. Dt 32, 24.

340. Sl 11, 6.

rà».³⁴¹ E a .xx. ca. del mateix: «Tota y qualsevol dolor se carregarà damunt ell».³⁴² E diu-se a .xiiij. c. de Ysaïes: «Tot lo cor de l'home se podrà y serà molt y tendran torçons y dolors, y com la dona que pareix se dolran y cascú se spantarà de les cares del seu prohisme cremades».³⁴³ On se lig a .ij. c. de Naüm: «Negres són [42v] les sues cares com la olla».³⁴⁴ Car totes les cares dels pecadors tornaran com la olla negres. Segons se diu a dos capítols de Johel: «E vendrà'ls dolor de dona que vol parir».³⁴⁵ E segons s'escriu a .xiiij. ca. de Osee: «O, quants seran los açots dels pecadors!» E lavors porà dir ab lo psalmista: «Circuhiren-me les dolors de la mort no temporal, mas perpètua y los perills de l'infern me trobaren». Bé diu «circuhiren» perquè és abisme y lo seu vestit és com a cuberta car vestí's la maledictió com a roba y entrà en les parts de dins com a aygua y com a oli en los seus ossos, y serà-li fet com a vestidura ab què s'abrigue y com a cinta ab què contínuament puga cenyir-se. O, quin serà aquell vestit de fils de penes tan diverses ab tanta força texides que nunca s'esquinçarà perquè serà ligat al pecador ab les cordes de eternitat? O, quant aspre y ple de nusos serà aquell vestit y manto, que aquell és del qual scriu Ysaïes a .xiiij. ca: «Ab lo que-t cobriràs e abrigaràs seran vérmens».³⁴⁶ Lo pensament de tan greu pena apartà al mateix David de la mort del pecat a³⁴⁷ fer penitència. On diu ell al Senyor: «O, quantes tribulacions me has mostrades, moltes y males, y après convertit me has dat la vida». Lo pensament axí mateix e consideració y contemplació d'aquesta pena tan desigual mogué a hun hermità, segons se lig en *Vitis Patrum*, a fer penitència, molt aspra en lo hermitatge. Al qual demanant per què-s matava axí, respòs: «Tots los treballs de la mia vida no-s poden acomparar a hun dia dels turments que stan aparellats als pecadors en lo infern». Ítem diu Beda en lo libre *De Gestis Anglorum*,³⁴⁸ que en lo temps de Costantí lo menor morí un cavaller prop de l'any de la Nativitat del Nostre Senyor. lxxxvj., lo qual restituhit après a la vida [43r] spantat de les penes que havia vistes, fugí-se'n al desert e féu prop de hun riu una cetla, en lo qual riu entrava moltes vegades y vestit se banyava dins ell, y après deixava gelar los vestits junts ab la carn y entrava en hun calent bany. E açò contínuament feya, e com lo reprenguessen molts del que feya, responia'ls: «Si haguésseu notícia del que yo he vist, açò mateix y encara majors coses faríeu vosaltres ab mi». Car segons scriu sant Gregori sobre Job: «Sobre totes les coses provoca y porta los hòmens a penitència la visió de la infernal pena».³⁴⁹

La tercera condició que agreuja la pena del foch infernal és la eterna durada. On a .iiij. c. de la *Sapiència*: «Aquells, ço és, los pecadors, burlarà y scarnirà lo Senyor. Y après cauran sens honor alguna y staran eternament ab los morts ab deshonor».³⁵⁰ E a .xxv. ca. de sant Matheu: «Aquests hiran al turment eternal y los justs a la eterna vida».³⁵¹ Ítem, a .xvj. ca. de Judith: «Lo Senyor en la carn d'ells posarà foch y verme perquè-s cremen y vixquen y eternament ho senten».³⁵² Axí

341. Jb 15, 24.

342. Jb 20, 22.

343. Is 13, 8.

344. Error de referència: Ba 6, 20.

345. Error de referència: Os 13, 13.

346. Is 14, 11.

347. Corregim a per y, que no té sentit ací (en francès «a faire penitance»; castellà «a fazer penitencia»).

348. *Historia ecclesiastica gentis anglorum*.349. *Moralium libri sive expositio in librum beati Job*, v. 1, llibre III, cap. 9 (Migne 1849: 607-608).

350. Sv 4, 18-19.

351. Mt 25, 46.

352. Jdt 16, 17

mateix en lo darrer capítol de Ysaïes: «Lo seu verme nunca morrà y no se apagarà lo seu foch».³⁵³ On diu lo Senyor a .xxxij. c. *Deutoronòmini*: «Lo foch se encengué en la mia fellonia y cremarà fins a la major estremitat de l'infern, ço és, eternament».³⁵⁴ E diu Ysaïes a .xxxiiij. ca.: «O, qual de vosaltres porà habitar ab lo foch que totes coses devora? O qui de vosaltres aturà en la eternal flama?».³⁵⁵ E diu en altreloch: «Serà la sua terra com a pega cremant que de nit ni de dia no se apagarà y muntarà lo seu fum de una generació en altra y serà eternament desolada hi destroïda».³⁵⁶ On a .xx. c. de l'*Apocalipsi*: «Lo diable és stat tramés a hun lach de foch y de sofre hon la [43v] bèstia y falsos prophetes dia y nit eternament hauran penes».³⁵⁷ «Y lo qui no és trobat scrit en lo libre de vida és stat posat en lo stany y lach de foch»,³⁵⁸ «hon serà la ombra de la mort y no y ha orde, mas spant y glay terrible», axí recita Job a .x. ca. On diu sant Gregori a .iiij. ca. dels *Morals* d'aquesta spantable manera: «Lavors tendran dolor los pecadors ab temor y flama, ab scuredat y mort sens morir, e fi sens fi, defalliment sens defecte, perquè la mort viu eternament allí y la fi tostemps comença y lo defalliment no sab defallir». On diu lo poeta que la edat miserable nunca ve al terme de la mort; no sab finir, mas tostemps par que naixqua, tostemps renovant y veixant los seus jamechs. Per hon diu Pere Blesensis en una epístola: «No y haurà allí temps de turments, cansament ni fi». Car tostemps comença allí la fi, la mort no morrà ni defallirà lo defecte y la damnada condició y sort de l'home, tostemps redundarà en matèria de dolor y menjar de mort eternal. Perçò diu lo psalmista: «Com a ovelles són stats posats en lo infern. La mort los menjarà». Per hon, si los mals han ésser mantenguts de la mort y alimentats, què beuran? Si la mort és la sua vianda, quin serà lo beure? Scolta al profeta: «Lo rahim d'ells és rahim de amargor; lo seu vi és fel de drachs y verí de aspis y serp, que negun remey spera».³⁵⁹ Axí mateix se scriu a .xxxij. ca. *Deutoronòmini*: «O, quin serà lo manteniment y lo menjar dels pecadors, co és lo tan cruel turment de la mort? Viuran lavors per la mort puix que són morts per a la vida». E perçò diu sant Bernad en .v. *Libre de consideracione al papa Eugeni*: «Yo me spante de aquell mordent verme y de la mort que tostemps se acosta y tinch temor de caure en les mans de la mort que viu [44r] e de la vida que mor».³⁶⁰ On diu sant Gregori: «Los pecadors morran mort immortal». O, eternal Déu, per què m'has posat contrari a tu, y só fet feixuch a mi mateix? Per què no leves o apartes de mi lo meu pecat perquè puga scapar d'aquest turment perpetu? O, quant pròsper, quant benaventurat serà lo qui no serà ensutziat de pecats y aquell qui dels goigs del món no haurà seguit los passos, mirant les vanitats y falses follies! Nosaltres, desventurats, desviam-nos de la carrera de veritat y no-ns és exida la lum de la justícia; fatigam-nos y cansam en la carrera de la iniquitat y perdició; havem caminat difícils carreres, greus y mal profitoses, no volent caminar per la carrera del Senyor, segons que diu Ysaïes a .xlix.: «En va treballam sens causa y vanament gastam la fortalea».³⁶¹ Car yo demane a què-ns aprofita la supèrbia, [a] què la pompa de les riqueses, a què les precioses e riques robes de nostra persona, a què los convits y desòrdens? Què-ns aprofita la riälla y alegria? Què-ns han aprofitat totes aquestes coses justades y cascuna per si, en les quals vana y

353. Is 66, 24.

354. Dt 32, 22.

355. Is 33, 14.

356. Is 34, 9.

357. Ap 20, 10.

358. Ap 20, 15.

359. Jr 8, 14, 17.

360. Migne (1879: 803).

361. Is 49, 4.

desprofitosament, y més pròpiament parlant damnable, despenem lo temps nostre? O dolor de nosaltres que sens fruyt passaran com a fum o vent o lo ros de la matinada totes les temporals coses! Mas guay, guay que restarà y és restat lo que turmentarà eternament! Lavors dirà lo Senyor de cascun damnat lo que diu Job a .xx. ca: «Segons la multitud de les sues invencions, comportarà». ³⁶² E lo que diu lo *Apocalipsis* a .xviiij. ca: «Quant plaher y glòria rebé en sos delits, donau-li tant turment y pena ab lo qual eternament sens fi sia turmentat». ³⁶³ O quanta és la follia de l'home per los delits e rique-[44v]ses o per les coses terrenals voler comportar aquests perpetuals turments del cors y de la ànima! On diu Joan Grisòstom en lo libre *De reparatione lapsi*: «Digues-me quants temps de luxúria, quan spay de delits vols acomparar a les penes sempiternes?». ³⁶⁴ Donem si-s vulla cent anys als plahers e ajusta en aquells altres cent, quina comparació té açò a la eternitat? No sembla, per ventura, tot lo temps d'aquesta vida en lo qual usam dels delits y despenem en apetits carnals com a somni de una nit cotejant-lo ab la eternitat? Donchs, qui serà lo qui elegirà per lo delitós somni de una nit comportar les eternals penes y rebent aquelles cambiar y rebent aquelles cambiar-les per aquestes? Què direm en açò? Que són passats los delits; com una ombra y prestament fugen, mas les penes eternament duren. Y posat cars que fossen eguals los dies y temps de les penes y delits, seria algú tan foll y tan fora de seny que elegís per hun dia de plaer hun dia de pena, com acostume una sola hora de dolor o qualsevol turment corporal, lançar en oblit tot lo temps passat despés y gastat en delits? Paraules són de sant Joan Grisòstom en lo loch damunt adlegat: «O eternal hi greu turment del cors y de la ànima que nunca haurà fi. O turment que no-s pot explicar de la mort perpètua, què dire de tu? No u sé, que no-s pot declarar ab paraules ni per enteniment comprendre». Car posat cars que-s fes una pedra de arena quallada tan gran quant poria cabre en lo tou y cors de la octava spera, y après de hun compte de anys per disposició divina caygués y levàs hun granet de arena a la dita pedra, y après de aquí a altre compte de anys altre. Y axí contínuament fins que la damunt dita pedra vingués tota a desfer-se, penses-te per ventura que, desfeta aquella pedra, hauria fi la eternitat [45r] damunt dita e que les ànimes dels damnats serien delliures de les penes? Dich-te que lavors començarà la perpètua durada d'aquella pena, car del finit y que ha terme a l'infinit no y ha proporció alguna. Segons diu lo filòsof en lo .viiij. dels *Phísichs* que si açò coneguessen y sabessen los pecadors condemnats que, acabada la pedra damunt dita, haurien a ésser delliures d'aquells turments y penes intolerables que comporten, molt deurien tenir sperança en lo dia d'aquesta redempció y encara alegrar-se ab tal sperança, puix sabessen haver fi lo seu turment, encara que fos molt tard y après de tan infinits e incomprehensibles anys. Perquè aquella és la pena més principal dels pecadors: perdre la sperança de may veure's delliures, car segons se diu a .xxxiiij. ca. de Ysaïes: «Lo pecador serà destròhit per a tostemps». ³⁶⁵ On se lig a .iiij. ca. *Trenorum*: «Ha perit la mia fi y la mia sperança és de Déu». ³⁶⁶ Ítem demana lo pecador a .xv. ca. de Jeremies: «Per què s'és feta perpètua la dolor mia y la mia plaga desesperada?». ³⁶⁷ Sobre lo qual respon lo savi a xj. ca. dels *Proverbis* en aquesta manera: «Mort lo mal, neguna sperança hi haurà d'aquí avant». ³⁶⁸ Enteneu açò vosaltres qui oblidau

362. Jb 20, 29.

363. Ap 18, 7.

364. Ogara (1991: 22).

365. Is 33, 1.

366. Lm 3, 18. La lectura és millor en el text francès: «Ma fin et mon espérance en Dieu sont peries». El text català segueix la lliçó de l'edició castellana: «Pereció mi fin e mi sperança es de Dios».

367. Jr 15, 18.

368. Pr 11, 7.

a Déu omnipotent perquè lo infern arrebatadament no us ne porte y no y haja qui us delliure. Ay, que ja veig planament que neguna redempció hauran los pecadors en infern! Amich meu, entén tu la veritat. Sabs lo exemple de la pedra de què t'he recitat. Dignes-me, donchs, què és lo què-n jutges, què-n sents, què-n determenes? Verdaderament pense que la rahó no porà discordar que sia axí veritat com se recita. Pensa, donchs, diverses províncies y passa per la ymaginació tua cascuna regió per si. Entén y comprén [45v] los rius y la mar. Mira ab lo pensament lo món, camina'l tot, puja fins al cel, trespasa l'ayre volant, devalla après als abismes y considera la profunditat que tenen. De les quals coses que-n lo spay y circuït del cel se contenen, compon y pasta la pedra y pensa la sua granària, la qual ab los ulls del pensament entesa, digues-me amich meu què sent[i] ràs lavors de la pedra o encara quin parer e openió tendràs de les perpètues penes dels pecadors y de la mort. Crech yo que d'altra manera respondràs. Verdaderament yo no sé parlar huy o torbàs lo meu ventre y los meus morros de la mia veu tremolaren. Gran és la cosa que veig ésser davant mi proposada. Veig la veritat on no baste a maravellar-me, mas de molta temor en lo meu pensament tremole, car per cert la temor y tremolament vingueren sobre mi y les tenebres de molt spant y temor me cobriren. E yo demane qui no tembria e qui no s'espantaria? Qui del pensament no defalleria? Aquell qui pensàs en si ab diligència y contemplàs aquesta pedra, girant y passant-se per la memòria les infinides penes dels pecadors. Posa-la, donchs, com hun fitó sobre lo teu cor, car molt gran profit serà teu no oblidar-te may d'aquesta pedra perquè, si la amor de Déu corregint no t'esmena y aparta dels pecats, almenys aquest spill de la pena sens terme refrene't de pecar alguna volta. O greu turment miserable e quant degut de fogir-li! O lamentable destrucció de la infernal pena e quant és de tembre! Qui de tal pena serà turmentat nunca morrà y tostemp sens veure la fi sua serà turmentat.

De les coses damunt dites clarament se mostra què deu ésser molt temut lo creixment infinit de les penes. Aquest pensament de tan eterna pena de l'infern, convertí a hun folch de Masella lo qual, essent excel·lent albarda y donat a les vanitats hu-[46r]manes, començà hun dia a pensar en la eternitat de les infernals penes e dix en lo seu cor: «Si-t diguessen hi-t forçassen que-t gitasses en hun delicat llit molt bé ataviat y que de allí no te n'anasses per necessitat alguna que tinguesses, cosa és molt certa que no pories comportar de jaure tostemp en tal llit. Donchs, com poràs comportar la infernal pena tan perpètua si-t seguia haver de anar a l'infern?». E axí, d'aquesta consideració e ymaginació spantat, deixà totes coses y féu-se monge y après fon bisbe de Tolosa y home de molt santa vida. Ítem la consideració e ymaginació de la eternitat de la pena infernal dona gran sforç a l'home per a combatre ab lo diable perquè, pensant que si-l vencés lo diable lo portaria a les eterne penes, pelea ab totes les sues forces per no ésser vençut. On recita Egisipo³⁶⁹ de les matances dels juheus que, com hun dels companyós de Alexandre, que era capità de una gran gent d'armes, veés contra si una altra gent d'armes molt gran y sens compte aparellada per a combatre contra ell, y los seus per pendre refectió menjassen, ell lo dix per solaç quasi burlant: «O sforçats barons, ací nos dinam ara hi havem de sopar en lo infern». Per la qual rahó tots se sforçaren y cobraren ànimo per a fogir y esquivar aquella cena car ells pelearen tan sforçadament que trihunfaren ab gran honra havent dels enemichs victòria. Axí mateix lo pensar de les penes infernals aparta molt los hòmens dels delits del món car lig-se en *Vitis Patrum* haver dit hun vell: «La dida quand vol desmamar hun infant y apartar-lo de la dolçor de la let met-se mostalla en les mamelles o alguna altra cosa amarga, la qual gustant volent mamar lo infant tantost avorreix la mamella».³⁷⁰ Axí tu ajusta la perpètua amargor de l'infern als delits d'aquest món y sens dubte apartant, te retrauràs

369. Sant Hegèsip de Jerusalem (c.110-180). Podria referir-se al *Llibre de la massacre dels jueus*.

370. II, cap. 212 (San Jerónimo 1553: f. 145r).

de aquells. On en lo .vj. ca. de Job se lig: «Poria per ven-[46v]tura gustar algú allò que, après de haver gustat, procura y dona mort molt amarga, ço és, pena eterna?». Perçò diu diu Pròsper: «En la vida present los temporals delits són dolços y les tribulacions amargues».³⁷¹ Mas qui de son grat no beurrà lo veixell de la tribulació, tement lo foch de l'infern o qui no desestimarà la dolçor del món anant ab la boca uberta als béns de la vida eterna? Lig-se en la història y crònica del gloriós Sant Joan Evangelista que huns hòmens rics convertits per los seus sermons deixaren tots los béns que tenien e après vent los servidors seus posats en la glòria del món, penediren-se de haver deixat lo que tenien. La qual cosa sabé Sant Joan per revelació e, sabut, posà's en oració e tornà les sarments y vergues hon dormien en or y les pedres en perles y pedres precioses, e axí restituí'ls tot quant havien deixat. E après hun jove lo qual Sant Joan havia resuscitat recitava'ls la glòria que havien perduda y les penes de l'infern que-ls staven aparellades e cada hu d'ells, enteses y hoïdes les coses damunt dites, stigué molt spantat y esglayat del que hoÿen. E axí, tornant a deixar altra volta lo que tenien, tornaren a la primera pobrea, deixant del tot los delits del món. Axí mateix aquest pensament desestima la pobrea. On se lig en *Vitis Patrum* que hun religiós dix a hun pare molt vell: «Pare, molt me torne vagarós hi ab perea, stant tan contínuament reposat en aquesta cetla». Al qual respòs lo vell: «Encara no has vists los turments sdevenidors que han eternament durar, que si haguesses posats aquells en lo teu cor, encara que la cetla stigués plena de vérmens fins a la gola, ab paciència sens enujar-te ho comportaries».³⁷² E axí com sia necessària al pecador comportar la cruel intolerable pena de purgatori o fer en la vida present condigna penitència, qui no elegirà abans comportar(a) ací que allà, si ja no és del tot fallit de seny? [47r] On diu Ysidoro en lo *Sínodo*: «Posa en lo teu pensament qualsevol dolor de turments e qualsevol penes mundanes e qualsevol crueldat de dolors y acompara tot açò a l'infern: tot quant comportes te semblarà lauger». Ítem sanct Bernad en una epístola: «Has temor de les vigílies y dejunis y dels treballs de les mans? Tot açò és molt lauger al que pensa en les perpètues flames!».³⁷³ Lo recort y memòria de les tenebres fa no spantar-se de la soledat. Si penses la examinació venidora de les paraules ocioses e si penses en aquella, no t'enujarà lo silenci. Axí mateix diu sanct Agostí en hun sermó: «La ymaginació e pensament humà, vençut dels afalachs e apetits carnals d'aquest món, fuig lo treball y desija lo delit y a penes se inclina, y conduhit aparta de si la pràctica de la primera vida. Emperò si començara de pensar la necessitat del juhí sdevenidor y la crueldat de les penes eternes, moguda de passions o per sperança de guardó o per temor del turment, fa força als primers desigs y a la contenció y porfídia de vendre a si mateix». Per hon se lig a .iij. c. de Abacuch: «Entre la podridura en los meus ossos e sobre mi hixca, ço és, en lo temps de la present vida, perquè après en lo dia de la tribulació repose».³⁷⁴ Ay, quant fructuosa y saludable és la ymaginació y record de la pena infernal! E perçò scriu lo salmista: «Sien los pecadors girats a l'infern, ço és per pensament trelladen-se allà vivint perquè après no vagen allà per a éternament morir».³⁷⁵ Per hon se diu a .xxx. c. de Daniel: «Benaventurat tu que los abismes mires, ço és per la contínua memòria de la contemplació eterna, mirant fixament los turments infernals».³⁷⁶

Donchs, mostra's manifestament per les coses damunt dites que de moltes e diverses maneres és la pena infernal y que la memòria de aquella és molt profitosa.

371. Migne (1878: 226).

372. Mateo (2015: 621).

373. Migne (1879: 78).

374. Paràfrasi Ha 3, 16-18.

375. Sl9, 18.

376. Error de referència: Dn 3, 55

[47v]

[48r] La quarta e última darrereria que segueix après de la vida és de la glòria de paradís

La quarta darrereria, que molt senyaladament deu retraure als hòmens que no hagen de pecar, és la benaventurada glòria de paradís. Que si l'ome, refrenant, se guarda de fer omeys y altres pecats per no perdre les corporals coses e mundanes. Quant més se deu refrenar, guardant-se de qualsevol obra y acte no lícit per no perdre lo goig celestial! On diu sant Agostí en les *Confessions*: «És hun goig que no-s dona ni se atorga als mals hòmens, mas als que de bona voluntat te serveixen, lo qual goig és tu mateix Déu y senyor».³⁷⁷ Scriu lo Apòstol en la primera als corintians a .vj. ca: «Los mals no possehiran lo regne de Déu, ans ab gran confusió seran lançats fora axí como los glotons golosos y inútils acostumen ésser lançats vergonyosament de la sala y cort de l'emperador perquè allí ab los reys e prínceps no-s seguen en tan solemne taula».³⁷⁸ Car diu Cassiodorus sobre aquell vers del psalmista: «*Expelle eos quoniam irritaverunt te domine*».³⁷⁹ Ací diem que tant és cascú lançat y apartat de la deïtat quant són amontonats los seus pecats, car la gran suma del pecat és mesura de l'ésser rebujat. Donchs qui no squivarà los pecats, avorrint-los com a metzina, coneixent que per ells ha de perdre la glòria eterna? Què diré yo, donchs, pobret de ingeni, d'aquesta incomprendible glòria? Car si ull no ha vist ni orella hoït ni cor ni ymaginació de home nunca ha pensat lo que té Déu aparellat als que l'amen, segons que scriu lo Apòstol en la primera als corintians en lo .ij. ca.: «Què diré yo de allò? [48v] Per cert parlaré com a tartamut e home empachat de la lengua e com a cego qui de les colors disputa. Mas no confiant del meu sentiment y saber propri diré algun[a] cosa ab lo testimoni de la sagrada scriptura».³⁸⁰ Per hon haveu de notar breument encara que en lo regne de Dé[u] hi ha moltes e infinides coses que testifiquen la sua b[en]aventurada glòria. És emperò de tres senyalades coses molt loada: la primera, de la sobirana bellea o claredat; la segona, de la abundància de tots los béns; la terça, de la gran alegria que de continu dura en la eternitat. Perquè allí és bellea sens mesura y gran resplendor, infinida abundància de béns y sobiran e infinit goig, de les quals coses breument direm per orde.

De la sobirana bellea o claredat del regne del cel

Primerament és loat lo regne de Déu de sobirana claror y bellea, car segons s'escrivi a .v. c. de la *Sapiència* ell és apel·lat regne de bellea. E de allí diu lo salmista: «Senyor, yo ame la bellea de la tua casa».³⁸¹ On en lo .xiiij. de Tobies se diu: «Benaventurat seré si les relíquies de la mia sement hiran a veure la claredat de la ciutat de Hierusalem. Les portes sues seran de çafir y maragdes y tota la muralla entorn de pedres precioses y totes les places de pedra blanca y or pur enllosades».³⁸² Ítem en lo .i. ca. de l'*Apocalipsi*: «La mateixa ciutat és or net; los fonaments de la muralla garnits de qualsevol pedra preciosa. Ha en ella dotze portes e tanca's cascuna ab una perla tan gran com la porta. La plaça de la ciutat és or apurat que rellú com a vidre, en la qual no ha temple ni sglésia, car [49r] lo senyor Déu omnipotent és lo seu temple. Ni ha menester la ciutat sol ni luna ab què se il·lumine car la claredat de Déu la il·lumina e la sua lum és lo anyell y les gents van en

377. Migne (1850: 793).

378. 1 Co 6, 9-10.

379. Sl 5, 11.

380. 1 Co 2, 9-13.

381. Sl 26, 8.

382. Tb 13, 17.

la sua lum».³⁸³ Així mateix en lo .xxij. c. de l'*Apocalipsi*: «No y haurà de allí avant nit e no y haurà menester lum de sol ni de candela car Déu lo il·luminarà regnant eternament».³⁸⁴ Ab lo qual vol concordar lo que diu Ysaïes a .lx. c.: «No haurà allí més sol per a que done lum de dia ni la resplandor de la luna te il·luminarà mas lo Senyor te serà lum eterna, car ell és spill sens màcula y blancor de lum eterna».³⁸⁵ Segons que s'escriu a .vij. c. de la *Sapiència*: «Així mateix resplandor de glòria».³⁸⁶ Segons se lig en la primera als hebreus: «Car la resplandor sua serà com lum».³⁸⁷ A .iiij. c. de Abacuch: «Car d'aquesta resplandor tots los sants en lo regne del cel reben lum y resplandor eterna, ab la qual contínuament benaventurats se alegren».³⁸⁸ On a .v. c. dels *Jutges*: «Los que t'amen així resplandeixen com lo sol en l'alba hix sobre la terra».³⁸⁹ Perçò se lig a .iiij. de la *Sapiència*: «Luiran los justs e discorreran com les purnes en lo canyar».³⁹⁰ Ítem a .xij. c. de sant Matheu: «Los justs resplandiran com lo sol en lo regne del pare de aquells».³⁹¹ O quant és gloriós aquest regne y quant amades són les habitacions tues, Senyor de les virtuts! Quant gran és la bellea en la ciutat de nostre senyor Déu! Quant maravellosa resplandor y claredat! Quant sobiran delit en la pàtria de paradís. On santct Agostí en lo *Libre del liberal arbitre* diu: «Tanta és la bellea de la justícia y tanta la alegria de la lum eterna que, si no pogués lo home pendre plaer en ella sinó en una hora, per aquella sola deixaria menyspreant infinits dies d'aquesta vida plens de plaer hi delits de béns temporals».³⁹² Car no sens causa és stat dit millor és hun dia en ta casa que mil.³⁹³ Per [49v] la qual cosa ell mateix, sant Agostí, en lo *Libre de amor de Déu* diu quasi a altes veus: «O celestial Hierusalem, casa luminosa, a tu sospire y desige lo meu pelegrinatge y que posseheïxca a mi en tu lo que féu a tu e mi».³⁹⁴ On sant Bernad en les omelies sobre aquella paraula «*Missus est*» diu: «O, quant gloriós és aquell regne en lo qual los reys se ajustaren en una per a loar y dar glòria a aquell que és sobre tots rey de reys e senyor dels senyors, de la qual resplandent contemplació resplandiran com lo sol en lo regne de son pare».³⁹⁵ De hon diu lo profeta: «Humpliràs-me de alegria ab la tua cara».³⁹⁶ E diu Job a .xxxiiij. c.: «Veuran la sua faç en alegria y plaer».³⁹⁷ Aquesta faç veuran tots los que serviran a Déu felment ab humilitat de cor, ab molts treballs y obres virtuoses. On en lo darrer .c. de l'*Apocalipsi* legim: «Los servidors seus serviran y veuran la sua cara».³⁹⁸ Car diu Ysaïes a .xxxiiij. c.: «Veuran lo rey en la sua bellea».³⁹⁹ O quant piadosa cosa, quant agradable,

383. Error de referència: Ap 21, 18-23.

384. Ap 22, 5.

385. Is 60, 19.

386. Sv 7, 25.

387. He 1, 3.

388. Ha 3, 3-4.

389. Jt 5, 31.

390. Sv 3, 7.

391. Error de referència: Mt 13, 43.

392. Migne (1841: 1308).

393. La lectura correcta la trobem al text francès: «meilleure en ta court une journée que mille autres».

394. Error de referència: *Ciutat de Déu*, cap. III (Migne, 1845: 526-527).

395. Migne (1862: 79-80).

396. Sl 16, 11.

397. Jb 33, 26.

398. Ap 22, 3-4.

399. Is 33, 17.

quant suau, quant benaventurada serà lavors en veure Jesuchrist los que l'amaren! Lavors diràs a veus altes lo que diu Abacuch a .iij. c: «Yo me alegraré en lo Senyor, en Jesuchrist Déu meu».⁴⁰⁰ O quant se alegraran aquells a qui les sobiranes alegries umpliran, als quals il·luminarà y tostemp alegrarà la sancta visió e resplendor de la cara de Déu.

De la copiosa abundància dels béns diversos del regne del cel

És segonament per la abundància de tots los béns molt loat lo celestial regne, car diu sanct Agostí en lo *De civitate Dei*: «La cosa que Déu omnipotent ha aparellada als que l'amen [50r] no s'ateny ab sperança ni ab caritat se deixa comprendre, y tots los desigs trespassa y pot-se haver y no complidament stimar». Axí mateix diu sant Bernad: «És tan gran lo guardó dels sants que mesurar no·s comporta y és tant gran que no·s pot comptar. És tan abundós y de tan alta stima que enteniment humà ni angèlich no·l pot comprendre». D'aquests tants béns y celestials riqueses se scriu a .viiij. c. *Deuteronomini*: «Lo Senyor, déu teu, te posarà en bona terra. Dich terra de rius, fonts y aygües en los quals camps y montanyes exiran fora los abismes y fondures dels rius. Terra axí mateix de forment, civada e de vinyes en la qual naixen figues, magranes y olives. Terra de oli y de mel en la qual sens despesa y alguna carestia menjaràs lo teu pa alegrant-te de la abundància de totes les coses».⁴⁰¹ Aquesta és per cert la molt abundosa terra y farta que tota brolla let y mel. Aquesta és la terra a la qual foren tremesos a cercar los fills de Dan, segons s'escriu a .xviiij. c. dels *Jutges*: «Los quals tornats digueren: “Nosaltres havem vist una terra molt rica y abundosa. No la desestimeu ni cesseu ni canseu. Anem y ajam-la, car no haurem algú treball e Nostre Senyor nos darà loch en lo qual no y ha carestia de cosa alguna que produheixca la terra, car no y ha cosa damnosa que allí hixca, e quantes coses són plaents e delicades són allí”».⁴⁰² On diu sant Agostí: «La eterna benaventurança consesteix en dos coses, ço és, en la abstinència necessària de tots mals y la presència necessària de qualsevol bé». Car si tu demanes quines són les coses que allí ha no·t poden de altra manera respondre sinó que qualsevol bé que sia en lo món és allí e qualsevol mal que sia no és allí. E axí diu sanct Gregori: «No y ha co-[50v]sa defora que lo qui allí sta desige. E no y ha cosa de les que són allí que·ls vinga en fàstig». E perçò s'escriu en lo .vij. c. de l'*Apocalipsi*: «No hauran fam y set d'aquí avant e no caurà sobre ells sol ni calor o stiu algun perquè lo anyell de Déu que sta enmig del tro los regirà portant-los a les fonts de la aygua de vida e allí mostrarà lo riu de la aygua de vida. Lo que ha set vinga y lo que·n vulla prenga liberalment de la aygua de vida y lo que beurà d'ella per nengun temps no haurà més set mas en ell naixerà una font d'aygua saltant a la vida eterna».⁴⁰³ Segons se lig a .iiij. c. desant Joan: «O quant pròspera y benaventurada terra on nostre Senyor Déu serà totes les coses en tots hi no y ha allí carestia ni defecte de cosa alguna». Aquesta pàtria per cert és loch del past celestial hon no defallirà alguna cosa, en la qual darà nostre Senyor suau refectió als seus fels y leals servidors hi·ls cotlocarà per a sempre. On a .xxxiiij. c. de Ezechies diu nostre Senyor: «Posar-los-he en la sua terra y paixer-los-he en les montanyes de Israel, en los rius y en tots los assentos de la terra, paixent-los en pasts abundosos».⁴⁰⁴ E la sua pastura serà en los alts monts e allí reposaran sobre les verts herbes y en pasts abundosos

400. Ha 3, 18.

401. Dt 8, 7-10.

402. Jt 18, 9.

403. Ap 7, 16-17.

404. Error de referència: Ez 34, 13-14.

seran paixcuts sobre los monts de Israel, car los sants seran paixcuts en la coneixença de la veritat sobirana. Aquells seran pasts molt abundosos si-s vulla entren en contemplar la divinitat, si-s vulla hixquen a considerar la humanitat, que en los dos lochs trobaran plena fartura. E legim a .x. c. de Sanct Joan: «Exirà y entrarà y trobarà pastures».⁴⁰⁵ E axí mateix se paixeran en delit e fruició de una suavitat sobirana y aquelles seran pastures grasses». On diu lo salmista: «Yo-t fartí de la flor de la farina del forment».⁴⁰⁶ La [51r] flor de aquest forment és lo delit y suavitat qu-és causa de la amor divina. Com de la flor y grassea del forment seran axí mateix paixcuts en la eternitat de la seguretat perpètua y aquells seran pasts verts que may se secaran, mas tostemp staran verts y duraran en la sua bellea. O quina terra y quant bona on tan abundosos, tan grassos y verts seran los pasts dels benaventurats! Per cert aquesta és terra de vius en la qual los tants béns del Senyor speram veure. On diu lo psalmista: «Serem umplits en los béns de la tua casa».⁴⁰⁷ E quins béns són aquells de què seran plens los sancts sinó aquella dels benaventurats incompreensible glòria? Car segons diu lo gloriós sant Bernad en lo sermó de la dedicació a semblança de Déu és feta la ànima racional e pot ocupar-se en totes les altres coses mas no pot ésser del tot plena, car no la unplirà qualsevol cosa que sia menys que Déu. E no solament serem plens d'aquesta inestimable e inexplicable glòria mas encara serem d'ella a no poder més embriagats. On diu lo propheta Jeremies a .xxxj. capítols: «Embriagaré la ànima dels sacerdots ab grassea hi dels meus béns serà ple lo meu poble».⁴⁰⁸ Açò farà en la gran cena per als seus fels aparellada car lavors ell se romangarà y cenyirà y fer-los-ha seure en la taula y passant los darà, posant-los davant los menjars de la sua glòria, donant-los vi de maravellosa suavitat e alegria. Lavors se dirà allí als convidats aquella paraula escrita a .v. ca. dels *Càntichs*: «Menjau, amichs meus, y bevent embriagau-vos».⁴⁰⁹ E perçò scriu Ysaïes a .xxix. ca.: «Embriagar-vos-eu e no de vi y sereu moguts y torbats mas no d'embriaguea».⁴¹⁰ Donchs d'on [51v] se embriagaran aquells? Per cert de infinit goig y celestial glòria. O, Déu eternal, quant plenament y dolça seran lavors embriagats los teus fels de la abundància de la tua casa y del roll del teu delit, car en tu sta la font de la vida, font que jamay se seca, ans tostemp brolla de la tua benaventurada glòria! Per cert, Senyor, en aquesta casa tua és necessària santedat per a llarchs y molts dies car ella és casa del Senyor plena de riquea e ciutat del nostre Déu plena y complida de tots los béns. Per la qual cosa scriu Ysaïes a .xxxij. c.: «Los teus ulls veuran a Hierusalem, ciutat rica».⁴¹¹ La riquea de aquesta ciutat, si-s vol abundància de béns, no sols per lo damunt se mostra mas encara specialment per la moltitud de la sua pau en la qual los mansuets qui atenyeran la damunt dita terra se delitaran. On a .lx. c. de Ysaïes se lig: «En goig exireu y en pau sereu levats».⁴¹² O quanta és la abundància de la pau de la mateixa Hierusalem, la qual may haurà fi segons scriu Ysaïes a .ix. c,⁴¹³ e a .xxxij. del mateix: «Lo meu poble se reposarà en la bellea de la pau, en repòs y riques posades».⁴¹⁴ E axí diu bé Tobies a .xij. ca: «Hierusalem, ciutat de Déu, benaventurats

405. Jn 10, 9.

406. Sl 81, 17.

407. Sl 65, 4.

408. Jr 31, 14.

409. Ct 5, 1.

410. Is 29, 9.

411. Is 33, 20.

412. Error de referència: Is 55, 12.

413. Is 9, 6.

414. Is 32, 18.

tots los que t'amen y los que de la tua pau se alegren».⁴¹⁵ Car segons diu Ezechiel a .xiiij. c.: «En tu miren los sants visions de pau».⁴¹⁶ Allí ha sobirana pau sobre tot sentit qualsevol enteniment de home avança. Aquell que de tanta pau vorrà participar eternalment en los cels, aprenga ací en la terra de humilment comportar, car segons s'escriu en la *Aurora* ab comport e paciència lo tan noble repòs se ateny e lo savi discret no pot d'aquesta pau alegrar-se sinó per mijà de afanyoses penes.

[52r] *De la grandíssima y ferma alegria del regne celestial*

Ateny infinides laors lo celestial regne de Déu de la molta alegria que en la eternitat contínuament dura. On diu sant Gregori en la omelia: «Quina lengua basta expremir o quin enteniment compendre quants són los goigs de la ciutat sobirana, ésser present en los chors dels àngels y veure los benaventurats sperits de la glòria del Creador y veure presencialment la cara de nostre senyor Déu, y veure axí mateix una llum que no·s basta compendre, no tembre la mort y alegrar-se del donatiu de la incorrupció eterna?». Aquesta és per cert la ciutat del nostre Déu nomenada Hierusalem, ciutat benaventurada. Dich Hierusalem que com a ciutat és edificada. O ciutat de les ciutats en la qual tants goigs y alegries dels benaventurats habiten! On diu Ysaïes en lo darrer .c.: «Stau alegres ab Hierusalem y saltau y ballau en ella tots los que la amau. Alegrau-vos ab ella tots los que ploràveu perquè mamant vos umplau de les mamelles de la consolació sua, y perquè munyint de la sua let abundeu dels delits de la sua glòria».⁴¹⁷ De la sens mesura benaventurança y glòria d'aquesta ciutat diu sanct Agostí en lo libre *De civitate Dei* en aquesta manera: «Quanta serà aquella benaventurança on no haurà algun sinistre y los béns stant patents y manifests, tots en laor de Déu se ocuparan per lo qual seran en tots totes les coses!». E diu Ysaïes a .lxiiij. c.: «Ha hoÿt y no vist lo que has aparellat als que en tu tenen sperança y lo que has de dar als sants en la grandíssima alegria que eternament han de possehir». E diu ell mateix a .xxxv. c.: «Vendran a Sion ab laor y sempiterna alegria sobre los seus caps».⁴¹⁸ [52v] De on diu salmista: «Déu coneix los dies dels que són sens màcula y la sua herència serà eterna».⁴¹⁹ Scriu Tobies a .xiiij. c.: «Gran est tu Senyor eternament y per a tots los segles lo teu regne».⁴²⁰ E diu sant Agostí en lo *De civitate Dei*: «Cridarem, veurem, amarem y loarem. Vet ací que és lo que serà en la fi sens fi».⁴²¹ E yo demane què és lo nostre fi sinó aplegar al regne que no tendrà fi? Per cert, Senyor, lo teu regne és regne de tots los setgles y la tua senyoria de qualsevol generació en altra. E perquè scriu Tobies a .xiiij. c.: «Beneÿt lo Senyor que exalçarà a Jerusalem perquè sia regne seu en lo setgle dels setgles sobre ell».⁴²² O quant gloriós és aquest regne, en lo qual ab Jesucrist tots los sants se alegren y cuberts de stoles blanques segueixen lo anyell honsevulla que vaja! Del qual regne sdevenidor diu sant Agostí en lo *Libre de la luyta dels vicis e vertuts*: «Aparte's la amor de aquest món, en lo qual nengú pren naixença en tal manera que no muyra e succeïxca en loch de aquell l'amor del sdevenidor món en lo qual tots són avidats de tal manera per a que nunca muyren». Allà on neguna adver-

415. Tb 13, 10, 13.

416. Ez 13, 16.

417. Is 66, 10-11.

418. Is 35, 10.

419. Sl 37, 18.

420. Tb 13, 2.

421. Migne (1845: 804).

422. Tb 13, 11-12.

sitat conturba o empacha, negun enuig leva lo repòs mas regna allà una perpètua alegria. On scriu lo salmista: «Los justs menjen y s'alegren davant Déu y en la sua alegria se deliten».⁴²³ Axí mateix en lo .xxxv. c. de Ysaïes: «Goig y alegria haurà allí y la dolor y plor fogirà».⁴²⁴ On a .xxij. c. de l'*Apocalipsi*: «Netejarà Déu y exugarà totes les làgremes dels ulls d'ells y no haurà allí més mort ni plant, crit ni dolor».⁴²⁵ E a .xxv. c. de Ysaïes: «Levarà Déu tota làgrema de qualsevol cara y levarà lo scarn del seu poble de tota la terra e dirà aquell dia: «Veus ací lo Déu nostre, speram-lo y salvà'ns. Aquest és lo Senyor, havem comportat per ell y alegrar-nos-hem en lo seu salvador»».⁴²⁶ O quanta alegria, quant no sola-[53r]ment en l'ànima mas encara en lo cors serem glorificats. On Ysaïes a .lxj. c.: «En la sua terra possehiran dos coses»;⁴²⁷ y a la fi dels *Proverbis*: «Tots los seus domèstichs hi familiars vestits de dos vestidures, ço és, dos stoles»:⁴²⁸ la una de les quals que és la de la ànima y la posseheixen los benaventurats; en l'altra, ço és, del cors, speren què han de pendre. Ítem no solament haurà allí goig de les bones obres pròpies mas encara de tots los mereixement[s] y de cascú de tots los benaventurats sants. On diu nostre Senyor a .xxx. c. de Jeremies: «Yo-ls faré star segurament y ells me seran poble e yo a ells Déu, y yo-ls daré hun cor e una ànima».⁴²⁹ Donchs, amich meu, si la ànima del màrtir, del confessor o de la Verge e la ànima tua lavors seran una, ço és, en caritat, per consegüent par que lo goig de aquells també serà hun. Semblantment és de la ànima de l'apòstol o de qualsevol altre [san]ct. D'allí diu sant Gregori: «Tanta carrera de caritat acompanya a tots que lo bé que hu no reb en si se alegra haver-lo rebut en altre». Per cert aquest meravellós e divers goig nunca puja en lo cor o pensament de algun home, e axí cascun entregament entrarà en lo mateix goig y per consegüent lo seu goig serà ple. Car dins e defora, damunt hi davall, y encara per entorn, maravellosament alegrarà: dins per la mundícia de la consciència; defora per la glorificació del cors; davall per la vista del cel y bellea y renovament de les altres creatures; dalt de veure a Déu; entorn de la alegra y delitosa companyia dels àngels y de tots los sancts. Verdaderament negú poria pensar lavors quanta alegria serà habitar en los cels y regnar ab los àngels. Per hon diu lo evangelista sant Matheu a .xxv. capítols: «Entra en lo goig de ton Senyor car ell no porà entrar en lo [53v] teu cor».⁴³⁰ Dels goigs sens mesura parla lo benaventurat sant Bernat d'aquesta manera en les sues *Meditacions*: «Allí tot ho posseeix la alegria, tot ho posseeix lo goig y rialla, e los hòmens acompanyats als àngels restaran per a sempre y duraran sens malaltia alguna del cors».⁴³¹ Allí infinit plaer, benaventurança eterna en la qual, après d'ésser algú aquí rebut, tostemp és allí retengut. Allí haurà repòs dels treballs, pau dels enemichs, delit de la novitat, seguretat de la eternitat, dolçor e suavitat de la visió divina. E aquell que allí habita no desija alguna cosa per la pau, eternitat e visió divina. Ítem diu en altre loch ell mateix sant Bernat en aquest propòsit: «Tanta és la alegria e suavitat de aquella celestial pàtria que encara que l'ome no y pogués star sinó una hora, tots los dies [de] aquesta vida plens de plaer per aquella deixaria, a la qual acomparada qualsevol suavitat és dolor, qualsevol plaer tristura, qualsevol cosa dolça és

423. Sl 68, 4.

424. Is 35, 10.

425. Error de referència: Ap 21, 2.

426. Is 25, 8-9.

427. Is 61, 7.

428. Pr 31, 21.

429. Error de referència: Jr 32, 37-39.

430. Mt 25, 21, 23.

431. Migne (1862: 505).

amarga, qualsevol cosa gentil y bellea és pudenta e qualsevol cosa que pot procurar delit és enuja-sa e pesada, com sia molt certa cosa que la benignitat de Déu y la sua justícia tota altra virtut avança». O, bon Déu, què és lo que yo tendré en lo cel? Què és lo que yo he volgut de tu sobre la terra? Y com sien totes aquestes coses més que or y pedres precioses desijades y més dolces que la bresca de la mel! O, què direm d'aquesta pàtria? Què de Hierusalem, ciutat tan benaventurada, per les carreres y vies de la qual segons scriu Tobies a .xiiij. c. sens cansar de continu se canta ab alegria y plaher allà?⁴³² On Ysaïes a .lj. c. diu: «Goig y alegria se trobarà en ella e fer gràcies ab veu de laor car en lo seu temple darà glòria».⁴³³ Y verdaderament ab rahó resona veu de alegria y de salut en les [54r] habitacions dels justs car en la ciutat del Senyor sonen contínuament los òrguens dels sants, los quals, oblidades del tot les tribulacions y penes e lançats en oblit los treballs y totes les misèries, se alegren del trihunfant plaer del paradís. O quant alegre, quant suau y noblament cantaran lavors *ut, re, mi, fa, sol, la!* D'aquesta mateixa ciutat parla encara lo mateix sant Bernad en les *Meditacions*: «O ciutat celestial, posada segura, pàtria que posseheix totes les coses que poden procurar glòria! Allí ha habitants reposats, poble sens murmuració. O quant glorioses coses són stades dites de tu, ciutat de Déu! La habitació és en tu, com de quants se alegren».⁴³⁴ Allí ha pau, pietat, bondat, lum, virtut, honestat, resplandor, glòria, laor, repòs, amor, dolça concòrdia, goigs, alegries, dolçor e vida perpètua. On a .xxij. ca. de Ysaïes: «Haurà allí seguretat eterna».⁴³⁵ Ítem a .xxxiiij. de Ezechiel: «Staran sens temor alguna».⁴³⁶ En lo primer dels *Proverbis*: «Aquell que m'hoirà, reposarà sens temor y alegrar-s'a de la abundància, apartada la temor dels mals».⁴³⁷ On diu sanct Agostí: «La eterna seguretat fa esmerada y perfeta la benaventurança de tots los béns celestials». La qual cosa, si mancava tots los béns celestials, quantsevol dolços mancarien y serien poch stimats per la temor de perdre'ls. E perçò asegurant, diu lo gloriós sant Joan a .xviiij. ca.: «Negú porà levar-vos vostre goig».⁴³⁸ O casa de Déu, ciutat del gran rey, quant infinits, quant grans y eternalson tots los teus goigs! Quant són complides les tues alegries! Quant benaventurats los teus habitants! Benaventurats són verdaderament, Senyor, los qui habiten en ta casa, que eternament te loaran. Car yo demane qui dubta, que sia home de seny, que [54v] tota la universitat de paradís te loe? E la eternitat d'aquesta alegria o glòria celestial, que nunca defallirà de allí, se mostra ésser acomparada a la olivera. On diu Oze a .xiiij. c.: «Serà axí com la olivera la sua glòria»,⁴³⁹ car la olivera tostemps sta vert axí en yvern com en stiu e perçò denota la fermetat y durada d'aquesta glòria, la qual per lonch temps no defall, ans se renova. D'aquesta eterna glòria diu sant Joan Grisòstom en lo *De reparatione lapsi*: «Quin delit serà e quina alegria star ab Jesucrist ab l'ànima que tornarà en la sua pròpria naixença, quant començarà a veure lo seu Déu ab seguretat!».⁴⁴⁰ No-s poria explicar la gran e infinida alegria de paradís, car no solament per lo que lavors veu de present se alegre, mas encara molt més perquè sab no hauran may fi los seus béns. Qui serà participant de tanta glòria que may haurà fi? Per cert aquesta glòria hauran tots los seus sants per-

432. Tb 13, 18.

433. Is 51, 11.

434. Migne (1862: 492).

435. Error de referència: Is 32, 17.

436. Ez 34, 27-29.

437. Pr 1, 33.

438. Error de referència: Jn 16, 22.

439. Os 14, 7.

440. Ogara (1991: 29).

què alegrar-s'an en la glòria y en los seus lits se alegraran. On los qui los passos de Jesucrist seguiran en la terra ab Jesucrist regnaran coronats de glòria y honor eternament en los cels. O, amich meu, quant te alegraràs lavors si seràs trelladat en los goigs de la eterna glòria! Lavors diràs, per cert, ab alta veu aquella autoritat de Ysaïes a .lxj. c: «Alegrant-me, alegraré en lo meu Senyor y starà alegra la mia ànima en lo meu Senyor perquè m'ha vestit dels vestiments de salut verdadera».⁴⁴¹ Segons scriu Job a .xxij. ca.: «Lavors abundaràs de delits sobre lo Omnipotent y alçaràs a Déu la tua cara y en les carreres lo pregaràs e hoÿr-te-ha y dar-li-has los teus vots. Discerniràs la cosa y vendrà a tu y resplandirà la lum en les tues carreres».⁴⁴² Del qual se lig a .xj. c. de l'*Eclesiàstich*: «Dolça y delitosa lum és veure lo sol»,⁴⁴³ ço és, Jesu-[55r] crist, al qual veure y contínuament conéixer avança tots los delits d'aquest món, y no és maravella car la visió sua e notícia és la glòria dels sants e vida perpètua. On a .xviii. c. de sant Joan: «Aquesta és la vida eterna que a tu, verdader Déu, conega e a Jesucrist, al qual has enviat».⁴⁴⁴ Aquell que aconseguirà aquesta coneixença al mateix Déu faç a faç veurà, coneixent-lo axí com sta y segons lo seu divinal ésser, lo qual serà goig excel·lentíssim, font original e principi de tots los goigs. E de allí diu sant Bernat en hun sermó: «Aquell per cert és sobirà y verdader goig que del Creador se reb y no de la creatura, lo qual serà quant te mostrarà la sua cara». E axí lo profeta desijant diu: «Senyor, yo cercaré la tua cara».⁴⁴⁵ Dich gloriosa cara, plena de tots los goigs y delits. Guay de mi, que la mia habitació y repòs se és allargat! Quant staré sens atényer tant de bé e fins a quant seré axí apartat de Déu salvador meu? Són-me stades les mies làgremes pa de nit y de dia mentre que-m dien cascun dia: «Ahon sta lo teu déu?» Quant veuré la glòria del Senyor? Quant, venint, compareixeré davant la cara del meu Déu, lo qual me fa alegre en goigs ab la sua cara? Per cert, amich meu, aquesta és aquella visió ab la qual nostre Senyor Jesucrist faç a faç se mira.

Lo tercer cel pot ésser dit lo paradís ahon, axí com de font molt neta l'aygua vivament discorre, axí discorre la benaventurada vida. On scriu Ysaïes a .lx. c: «Lavors veuràs, ço és, la faç de Déu y abundarà de delits y goigs eternals y lo teu cor examplant se maravellarà».⁴⁴⁶ O quant bo és lo Déu de Israel als que tenen bona consciència, lo qual vol fer gràcia⁴⁴⁷ de tants goigs! O, amich meu, scoltes voluntàriament aquestes coses y toques les palmes per alegria de veure aquests goigs piadosos, emperò no ignores que aquestes coses ab gran treball se atenyen y que acàs no-s troben. [55v] On diu lo benaventuratsant Gregori en la omelia: «Puix tant delita al pensament la magnitud dels guardós, no se spanten de la fatiga y contenció dels treballs, car no pot l'ome aplegar als grans guardós sinó per medi de grans treballs». On diu sant Pau: «No serà coronat sinó aquell que fortment pelearà segons la ley del sant evangeli». Car tot home segons lo seu treball rebrà son propri guardó, mas ha y molts que no volent ben viure, desigen bé morir perquè saben que la mort dels sants davant Déu és preciosa y també perquè coneixen que quant als seus amats haurà lo Senyor donat somni, conseguiran tantost la heretat sua. Per semblant ells saben que benaventurats los morts que moren en lo Senyor e volen participar ab aquells a qui nostre Senyor diu: «Vosaltres sou los que sou restats ab mi en les temptacions mies». Volen regnar ab Jesucrist mas no compor-

441. Is 61, 10.

442. Jb 22, 26-28.

443. Coh 11, 7.

444. Error de referència: Jn 17, 2-3.

445. Sl 27, 8.

446. Is 60, 19.

447. Corregim el text que presenta una evident errada tipogràfica: *garcia*.

tar ab ell. Tal era Balam lo adeví, lo qual considerant lo siti y real dels fills de Ysrael y entenent la promesa de la eterna benaventurança feta a ells per Déu, deya: «Muyra la mia ànima a mort de justs y sien fetes les mies últimes coses semblants d'aquests». Desijava la gloriosa fi d'ells, mas avorria los treballs ab què mereixien la glòria. O bon Jhesús, tots volem regnar ab tu emperò no volem comportar ni treballar ensemps ab tu! Tu has elegit la pobrea e misèria y no los plahers y delits, has elegit les coses aspres a la carn avorribles y no les que li són plahents. Car segons que diu sant Bernat: «Lo fill de Déu naixquè, en la mà del qual stava elegir lo temps que volia y volgué elegir lo temps més aspre, majorment als infants y fills de pobres mares que scassament tenen bolquers per embolicar-los». E axí la gloriosa Verge scassament tin-[56r]gué hun pesebre per a posar-lo, e com tingués tanta necessitat neguna menció hoig que de pells ni forradures se faça. Jesucrist, que engan no pot rebre, elegí per a la carn lo més aspre y lo més avorrible; donchs segueix-se que allò és lo millor y més profitós y de més elegir. E qualsevol que consellara altra cosa, deu ésser représ y squivat e devem-nos guardar d'ell com de hun burlador y home enganós. Car per Ysaïes fon promés hun infantonet qui sabia reprovar lo mal y elegir lo bé. Per consegüent los delits del cors són mala cosa y les aflicions de aquell bona, car la aflició elegí e reprovà los delits havent-los per cosa mala aquell savi e discret infant. Totes aquestes són paraules de sant Bernat: «O, amat infant, tu del dia de la tua naixença has elegit les corporals aflicions y comportant volguist entrar en la tua pròpia glòria, y nosaltres vivint a plaer y ab delits volem entrar en la glòria stranya». Contra los quals parla lo gloriós sant Jerònim d'aquesta manera: «Si a Jesucrist, senyor e rey, lo qual té nom sobre tots los noms, convingué comportar e axí entrar en la sua glòria, quina confiança tenim nosaltres de entrar sens treball en la glòria stranya?». O quant folls som en dilatar lo fermament creure! Volem ací alegrar-nos ab lo món y après regnar ab Jesucrist. Lo Senyor hix tot nu y lo servent carregat de robes demasiades y de or y pedres precioses entrarà: aquell despullat y mort de fam y aquest ple de viandes y de vi, ensutziat y embolicat en luxúria; aquell en la creu morint per aquest y ell dormint en lits preciosos. Lo que nunca féu lo senyor farà lo servent? Per cert no, ni encara és rahó, car segons diu sant Jerònim en la epístola-[56v]la *Ad Julianum*: «Cosa és molt difícil y encara impossible que hu se alegre dels béns presents y dels sdevenidors y que ací farte y sadolle lo ventre y allà l'ànima, y que de huns delits passe a altres, y que en los dos móns sia principal home y que-s mostre honrat y gloriós en los cels y en la terra».⁴⁴⁸ Ítem diu ell mateix sanct Jeroni en altreloch: «Impossible és abundar de plaers y seguir Jesucrist». No consent natura que dos coses contràries se mesclen. No podem servir a Déu e al demoni. O yo m'engane o a la fi seran enganats los que no-m volen creure quant la riqueza sua a pobrea serà convertida. Lo rich menjava cascun dia viandes triades, vestia's de grana y de prima orlanda, emperò après de mort aquell que no volgué creure en vida Moysés après ho sentí posat en les penes. Axí mateix diu sant Bernad en lo rahanament de Simon Pere y de Jesuchrist, on diu Abram al rich golós: «Tu has rebut béns en la vida tua y Làzer mals, emperò aquest és ara aconsolat y tu en los turments».⁴⁴⁹ Què direm en açò si tal és la fi y tal lo juhí en lo qual ocupa lo plant los extrems de la alegria? Nunca deuen ésser postposats en aquest món los mals als béns, car per cert cosa és manifesta que ni aquells són verdaders béns ni aquests verdaders mals. Perçò és verdadera la sentència de Salamó on diu: «Millor és anar a la casa del plor que a la casa del convit».⁴⁵⁰ A fi que si axí han ésser turmentats los qui en la vida sua reben beneficis e als que-n aquest món reben consolació los sta guar-

448. Migne (1845: 965).

449. *Declamations*, XXIII, «De judicio Abrahæ» (Migne, 1854: 453).

450. Coh 7, 2.

dada una eterna dolor que tal porà ésser la fi de aquells, si segons los molts plahers han de ésser les sues ànimes y cossos turmentats. Segueix-se, donchs, que tots los qui reben consolacions y plahers d'aquest món ha-[57r]jen haver turments y dolors eternament; y per lo contrari tots los que reben treballs y dolors en aquest món han de ésser aconsolats en l'altre. Renegue, donchs, la ànima tua de les consolacions y deixe de rebre delits en aquesta vall de làgremes doloroses, en la terra del treball e misèria car no pot ésser sinó dolor y tristícia als qui ací reben consolació sua. Desestima lo transitori, deixa los delits y goigs mundanals y garde't nostre Senyor Déu que en altre no rebes glòria sinó en la creu de Jesús. On diu Pere Blesensis sobre Job (diu) al rey de Englaterra: «Penses, per ventura, que algú en aquesta present vida y en la sdevenidora se alegre?». Sí, emperò deu o pot ésser dit goig lo que és torbat de continu y és ab la present amargor banyat? Molt es[t] delicat y regalat, si presums que has de usar y alegrar-te dels dos setgles y alegrar-te de Crist y rebre los delits d'aquest món e no contrastant açò, atényer la riqueza de la celestial glòria! Scolta lo que fon dit al rich en lo evangeli, lo qual era turmentat en la flama del foch y demanava refectió per a la sua cremant y ardent lengua, car digueren-li: «Recorda't, fill, que tu has rebut béns en la vida tua y Làzer ha rebut mals, y perçò aquest és aconsolat y tu turmentat». O quant diferenciat guardó! Mèritament y ab gran rahó poríem tenir per orats als santíssims reys y prophetes, als apòstols, martres y confessors y a les tendres y delicades donzelles qui, deixant hi menyspreant les riqueses y delits d'aquest món, han ofert a si mateixos a la tribulació y mort per amor de Jesucrist. Si la glòria que ab dolor y angústia atengueren [57v] ab delits y plahers la haguessen haguda! En cert, jermà, quesvulla que diga cascú tinga açò per ferm: que no muntaràs al cel d'altra manera, sinó que tingues en les obres y en la boca y fe lo que los deixebles de Jesucrist ensenyaren. E què ensenyaren aquells? No, per ventura, temprada y justa vida e la humilitat e paciència, caritat y constància y les altres virturs retenir ab totes les sues forces desestimant lo món ab totes les coses sues; deixant la requea, fogir los delits, fer penitència, alegrar-se en les tribulacions e misèries? Per hon si tu fas açò hauràs vida, y hajes sforçat ànimo en tots los treballs, angústies y penes, car prop sta lo Senyor perquè guarisques. Treballa fermament com a bon cavaller de Jesucrist y no penses may en tu mateix, dient molt desmesurat és lo meu treball e yo só chich y molt malalt y no puch fins a la fi dels meus dies perseverar en aquest propòsit. Scolta les paraules de sant Jeroni que diu axí en una epístola: «Negen treball deu semblar dur ni algun temps ab lo qual se ateny la eterna glòria». On diu sant Grisòstom sobre sant Matheu: «Si algú stima ésser la carrera treballosa, aquell tal és acusador del seu descuydament y perea». Car si les menaces de les ones de la mar als navegants y los núvols, tempestes e lo yvern als lauradors, y les ferides y morts als cavallers y los greus colps y nafres als que-s donen camp semblen leugeres e comportables per la sperança de les coses temporals y dels profits transitoris, molt més quant lo cel nos sta aparellat per guardó devem menys sentir les aspre-dats d'aquest món, majorment quant los treballs a bona fi termenen. E no mirem que [58r] la carrera és aspra, mas a hon guia, ni menys no·ns agrade l'altra per ésser ampla, mas mirem a hon acaba. Per cert ja veig que lo regne del cel no ve als que dormen ni als ociosos y descuydats entra la benaventurança, segons diu Leó papa en hun sermó.⁴⁵¹ Mas segons diu sant Matheu a .xj. c.: «Lo regne del cel comporta força y los que fan violència lo arrebatan».⁴⁵² On diu hun doctor, parlant del regne dels cels, que lo presumtuós y grosser no creu ab puritat de cor lo que-s diu del regne del cel, mas tu ho deus bé creure de Jesucrist que diu: «Los sforçats lo aferren, essent aspres en castigar a si mateixos, desestimant les coses blanques y delicades y fent a la carn força». Ítem diu

451. Sermó V, Papa Lleó (1566: 106-109).

452. Mt 11, 12.

hun poeta: «Lo teu menjar ha d'ésser aspre y axí mateix lo treball y lo vestir si vols ésser escrit en la habitació que sta sobre l'ayre. Guarda que-s mostra ja manifestament». Segons s'escriu a .xiii. c. dels *Actes dels Apòstols*: «Per mijà de molts treballs no[s] és forçat entrar en lo regne del cel».⁴⁵³ O quant bé y atentament mirava lo benaventurat sanct Agostí en aquestes coses que no podem aplegar a les steles de Déu sinó ab molts turments on diu ell: «O ànima mia si cada dia nos és forçat comportar turments per squivar y desviar de l'infern perquè pugam ésser acompanyats ab los sants en la glòria de paradís. No és cosa digna comportar ara qualsevol stretura perquè participem de tant bé en la glòria?». Aparellen, donchs, los dimonis y concerten les temptacions sues, hi los dejunis rompen lo cors y lo cilici aflegeixca'l y los treballs agreujen-lo, les vigílies aflaqueixquen-lo. Cridé'm aquest y aquell enuge'm, lo fret arronscé'm y creme'm la calor; dolga'm lo cap, sequen-se los pits, [58v] guaste's lo ventrell, perda la color la cara, enmalalteixca's del tot l'ome y defallga en dolor la mia vida y los meus anys en plor; entre la podridura en los meus ossos y davall mi faça call y scata e hixca si's vol y sclate per devall mi, y en lo dia de la tribulació repose muntant al nostre aparellat y desempachat poble. Ítem diu Pere Blesensis: «Obren-se los meus membres de vigílies y aflaqueixquen-se ab dejunis, sien romputs ab treball, disolguen-se los meus ulls en làgremes, y encara si tot lo cervell o la memòria y totes les parts del cors en plant abundassen, ab tot açò no són dignes les passions del món de atènyer la glòria sdevenidora que-s descobrirà en nosaltres». O si sabés l'ome qui és ell e qui és Déu no stimaria ni tendria en cosa alguna comportar mil morts! Ay, quantes coses deus alegrament comportar per Déu! Donchs, comporta prest de bon grat y alegrament pren exemple en los ladres y malfactors jutjats a mort, los quals se alegrarien molt si sabessen poder scapar tallant-los una orella. Tu, per lo semblant, alegra't y sies alegre car tu pots ab poca penitència esquivar la mort de la ànima y atènyer la glòria eterna. On a .vj. capítols de l'*Eclesiàstich*: «Poch treballaràs y tantost menjaràs dels fruyts de la glòria que ab los treballs de la penitència se engendren».⁴⁵⁴ Ítem a .iij. capítols de la *Sapiència*: «En poques coses fatigats e per la poquedat del treball seran ben disposts en moltes coses, car gran és lo guardó que de allí atenyen».⁴⁵⁵ On lo benaventurat Efreu diu axí: «O, jermans benaventurats, poch és lo treball de nostra retgla y orde y gran és lo repòs». De poch [59r] temps és la aflicció, mas lo guardó d'ella, ço és, los delits de paradís y alegria, eternament duraran. Per con-següent diu lo savi en lo darrer de l'*Eclesiàstich*: «Teniu esment en vostres ulls que poch he treballat y he trobat molt repòs».⁴⁵⁶ E axí clarament se mostra que aquest treball és breu y molts guardós hi ha d'ell. Perçò, fes voluntàriament y de grat com si fosses immortal per la vida sdevenidora, que eternament ha de durar, lo que faria de bon grat lo mortal home per allargar la temporal vida que ha de durar poch temps.

E axí finalment se mostra en alguna manera per les coses damunt al·legades que aquestes coses darrereres, ço és, la mort, lo juhí, o infern e la glòria de paradís, molt y en moltes maneres retrau de pecar a tots los qui tenen d'elles contínua memòria, mas poch pesen aquestes coses y molt tard les pensen. Tots creen viure larga vida y en la vellea abundosa penedir-se e mitigar lo jutge e fogir a l'infern, e axí atènyer a la fi la glòria de paradís, vivint en ociositat y delits y possehir eternament la glòria. Emperò siau certs, malvats, que no serà axí, car aquesta rahó no conclou, ans defallint és enganosa, segons que per les coses damunt dites clarament se mostra. E axí tots sou enganats y, si no fareu penitència, tots justats morint perreu en vostres pecats. On scriu lo *Eclesiàstich* a.

453. Ac 14, 22.

454. Sir 6, 19.

455. Sv 3, 5.

456. Sir 51, 27.

ij. c.: «Si no farem penitència, darem en les mans de Déu y no dels hòmens».⁴⁵⁷ Mas, o dolor, y *quis penit?* Qui plora los seus pecats? Qui socorre al pobre? Qui ha misericòrdia del mendicant? Qui-s dol dels miserables? Qui pensa en lo sdevenidor? No per cert algú, car certament tota la generació⁴⁵⁸ [59v] és malvada y pervertida, [car] no endreça lo seu cor en bé mas en [m]al. Tots saben a les coses terrenals y les coses sues cerquen y no les de Jesucrist, amen lo poch y a la virtut fugen. E com les bèsties de laurada en lo fem, així ells en molts e diversos pecats miserablement se rebolquen y compodreixen. Corruptes y abominables són fets en les iniquitats sues, car Déu omnipotent ha mirat del cel sobre los fills dels hòmens per veure si ni havia algú que entengués en cercar Déu, mas tots justats decantaren a l'altra part y són stats fets inútils y sens profit y no y ha qui faça bé sinó sols hu.

Sens dubte ja és complit lo temps, ja és vengut aquell stament miserable del món del qual parla lo propheta Micheas a .vij. capítols: «Lo sanct perí de la terra y no y ha dret ni justícia alguna en los monts car tots stan aguaytant en la sanch».⁴⁵⁹ Hu porta lo seu jermà a la mort y lo mal de les sues mans tenen per bé; lo qui és bo d'ells és com una defensa y lo qui és just com la spina de la serp y paret de romaguera; los quals no volen saber y entendre moltes coses per a ben obrar ni obrir los ulls per a veure clarament, tant los ha cegat la sua malícia. O folla malícia y oradura, fogir voluntàriament la vida y amar la mort menyspreant lo bé; fer mal stimant poch a Déu y obehir lo diable! Amich meu, per què-t talles lo cap ab lo teu propri coltell? Per què voluntàriament dones y caus en les cadenes del dimoni? Per què fas los seus manaments? Leva't, leva't y vetla y vés-te'n; deixa al diable perquè ensemps ab ell no sies condemnat! Molt me maravelle, considerant que l'[60r]home, que sobre tots los animals és racional creatura, quasi no segueix en cosa alguna lo juhí de la rahó, menyspreant lo saludable y profitós y, desijant les coses damnoses, cerquen les verinoses y males.

O Déu eternal, quina és la causa de tal follia? Quina és la rahó de tanta follia perquè les ànimes tan voluntàriament cerquen la mort? Per què va cercant l'ome lo que-l priva de la eterna vida? Per cert no té consell ni prudència. O trists d'ells, plagués a Déu que sabessen y entenguessen y a les coses últimes y darreres provehissen!

Deo gratias

Fon traduït la present obra intitulada *Cordial de l'ànima* de vulgar lengua castellana en stil de valenciana prosa per Bernadí Vallmanya, secretari del spectable Comte de Oliva. E après empremtada en la claríssima ciutat de València, en lo any de la deífica incarnació de nostre senyor Déu Jesucrist. M.cccc.lxxxxv. a .viij de Juny.

457. Sir 2, 17-18.

458. Esmenem l'evident errada de composició tipogràfica que ha barrejat les dues línies inicials del f. 59v on llegim «no endreça lo seu corció és malvada y pervertida que en bé mas en al [...]».

459. Mi 7, 2.

[60v] **Taula del present libre**

Primerament lo prohemi y après parteix en quatre parts lo libre

La primera darrerria és de la mort corporal

- Que la mort fa humiliar a l'home
- Que la mort fa menysprear totes coses
- Que la mort fa acceptar la penitència a l'home

La segona darrerria és del juhí final

- Que'l juhí és de tembre per les moltes acusacions
- Que'l juhí es de tembre per lo retre del compte
- Que'l juhí es de tembre per lo pronunciar de la sentència

La tercera darrerria és de l'infern

- Que molts e diversos noms tenen los lochs infernals
- Que molta e diversa és la aflicció dels companyons infernals
- Que diversa és y stranya la condició dels turments infernals

La quarta darrerria és de la glòria celestial

- De la sobirana claredat del regne celestial
- De la molta abundància dels béns celestials
- De la grandíssima y ferma alegria de paradís

Bibliografia

- AGUILÓ Y FUSTER, Marià (1923), *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*, Madrid, Sucesores de Rivadeneyra.
- ALAMEDA, Julián (1953), *Obras completas de San Anselmo*, vol. 2, Madrid, La Editorial Católica S.A.
- ALFONSO ORTIZ, Rosa María (2022), «Els novíssims i el *Cordial de l'ànima*», dins Anna Isabel Peirats (coord.), *Isabel de Villena i l'espiritualitat europea tardomedieval*, València, Tirant lo Blanch, pp. 197-224.
- ARLIMA: *Archives de Littérature du Moyen Âge*.
- AZCÁRATE, Patricio de (1872), *Platón, Timeo. Obras completas*, vol. 6, Madrid, Medina y Navarro.
- BACARDÍ, Montserrat i Pilar GODAYOL (eds.) (2011), *Diccionari de la traducció*, Vic, Eumo.
- BIBLEGATEWAY: <https://www.biblegateway.com/?language=es>
- BÍBLIA EN CATALÀ: bci.cat
- BIOGRAFISCH PORTAAL VAN NEERLAND: <http://www.biografischportaal.nl/en/persoon/67968208>
- BVPB: *Biblioteca Virtual del Patrimonio Bibliográfico* <bvmp.mcu.es/consulta/registro.cmd?id=401420>
- CANALDA LLOBET, Sílvia (2016), «A l'entorn dels set pecats capitals: la iconografia dels novíssims de Flandes a Catalunya», *Matèria. Revista internacional d'art*, 10-11, pp. 225-242.
- CASSIODOR, Magne Aureli (1534), *Expositio super salmos*, Venècia, Octaviani Scoti Modoetiensis ac sociorum.
- CCPB: *Catálogo Colectivo del Patrimonio Bibliográfico* (Madrid, Ministerio de Cultura y Deporte) <<https://tinyurl.com/59vh7zmb>> [consulta 04/12/2022]
- DE VLIEDERHOVEN, Gérard (1482-1483), *Le livre des quatre dernières choses qui sont à advenir à ung chacun* (s.l., s.a).
- DEBAE, Marguerite (1993), «Traité d'ascétisme et de morale chrétienne dans la bibliothèque de Marguerite d'Autriche», dins *Miscellanea Martin Wittek. Album de codicologie et de paléographie offert à Martin Wittek*, eds. Anny Raman i Eugène Manning, París i Lovaina, Peeters.
- ENCICLOPÈDIA CATALANA: enciclopedia.cat [consulta 22/09/2023]
- GARCÍA DE SANTA MARÍA, Gonzalo (1494), *Cordial del ánima*, Zaragoza, Paulo Hurus.
- GARRIDO BOÑANO, Manuel (1966), *Obras de San Ambrosio*, vol. 1, Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos.
- GERSON, Joan (1582), *Contemptus mundi*, Càller, Vincenzo Sembenino.
- GILLES, John Allen (ed.) (1847), *Petri Blesensis Bathoniensis Archidiaconi. Opera Omnia*, vol. 1, Oxford, I. H. Parker.
- HAEBLER, Konrad (1903), *Bibliografía ibérica del siglo xv: enumeración de todos los libros impresos en España y Portugal hasta el año de 1500*, La Haya, Martinus Nijhoff; Leipzig, Karl W. Hiersemann.
- IB: *Iberian Books* <<https://tinyurl.com/27ys94a2>> [consulta 04/12/2022]
- ISTC: *International Short Incunabula Title Catalogue* <<https://data.cerl.org/istc/ic00901500>>
- LLEÓ MAGNE, Papa (1566), *Homiliae et sermones divi Leonis papae*, Lovaina, Wellaeum.
- MARTÍN ABAD, Julián (2001), *Post-Incunables ibéricos*, Madrid, Ollero y Ramos.
- MASA, Pablo (2006), Boecio, *Sobre la consolación de la filosofía*, Almería, Ediciones perdidas.
- MATEO PALACIOS, Ana (ed.) (2015), García de Santa María, Gonzalo, *Vidas de los santos religiosos de Egipto*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico.

- ____ (2017), «Gonzalo García de Santa María. Vida y obra de un erudito aragonés en la Zaragoza de 1500», *Archivo de Filología Aragonesa (AFA)*, 73, pp. 99-124 <<https://revistes.ub.edu/index.php/materia/article/view/17293/23336>>.
- MIGNE, Jacques-Paul (1841), *Patrologia Latina*, XXXII, París, Migne.
- ____ (1844), *Patrologia Latina*, XLIV, París, Migne.
- ____ (1844), *Patrologia Latina*, XLV, París, Migne.
- ____ (1845), *Patrologia Latina*, XXII, París, Migne.
- ____ (1845), *Patrologia Latina*, XLI, París, Migne.
- ____ (1849), *Patrologia Latina*, LXXV, París, Migne.
- ____ (1849), *Patrologia Latina*, LXXVII, París, Migne.
- ____ (1850), *Patrologia Latina*, XXXII, París, Migne.
- ____ (1853), *Patrologia Latina*, CLVIII, París, Migne.
- ____ (1860), *Patrologia Latina*, LXXIII, París, Migne.
- ____ (1861), *Patrologia Latina*, XXXVI, París, Migne.
- ____ (1862), *Patrologia Latina*, CLXXXIII, París, Migne.
- ____ (1862), *Patrologia Latina*, CLXXXIV, París, Migne.
- ____ (1863), *Patrologia Latina*, XXXVIII, París, Migne.
- ____ (1865), *Patrologia Latina*, XLIV, París, Migne.
- ____ (1879), *Patrologia Latina*, CLXXXII, París, Garnier.
- MINERVINI, Vincenzo i INDINI, Maria Luisa (1986), «*Càrcer d'amor / Carcere d'amore*». *Due traduzioni della 'novela' di Diego de San Pedro*, Bari, Biblioteca della Ricerca.
- NAVARRO Y CALVO, Francisco (ed.) (1884), *Séneca, Epístolas morales*, Madrid, Luis Navarro.
- Nou Diccioniari 62 de literatura catalana* (2000), Barcelona, Ed. 62, pp. 752-753
- OGARA, Florentino (trad.) (1991), San Juan Crisóstomo, *Cartas a Teodoro*, Sevilla, Gráficas Mirte.
- PANUNZIO, Saverio (1982), «Sobre la traducció catalana de la *Càrcel de Amor* de Diego de San Pedro», dins *Miscel·lània Pere Bohigas*, vol. 2, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 209-226.
- RATISBONNE, Théodore (1870), *Oeuvres de Saint Bernard*, Bar-Le-Duc, Louis Guérin, 2 vols.
- REVELL, Elizabeth (ed.) (1993), *The Later Letters of Peter of Blois*, Nova York, Oxford University Press.
- ROCA MELIÀ, Ismael (ed.) (1986), *Séneca, Epístolas morales a Lucilio*, Madrid, Gredos, 2 vols.
- RUIZ BUENO, Daniel (trad.) (2007), San Juan Crisóstomo, *Homilias sobre el Evangelio de San Mateo*, Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos.
- SANT JERONI (1553), *Vitas patrum*, Toledo, 1553.
- SANTANGELO, Ana María (2005), «Los cuatro libros de los *Diálogos* de San Gregorio Magno (540-604)», *Cuadernos monásticos*, 155, pp. 473-550. <<https://tinyurl.com/3knmcynt>>
- SERRANO MORALES, José Enrique (1899), *Reseña histórica en forma de diccionario de las imprentas que han existido en Valencia desde la introducción del arte tipográfico en España hasta el año 1868: con noticias bio-bibliográficas de los principales impresores*, València, F. Domènech.
- USTC: *Universal Short Title Catalogue* <<https://tinyurl.com/3xfev56u>>
- VALLMANYA, Bernardí (1495), *Cordial de l'ànima*, València, Pere Hagenbach i Leonard Hutz. [1980. Edició facsimilar: Palma de Mallorca, Biblioteca Pública de Mallorca].
- VENDÔME, Mateo de (1855), *Tobias*, Göttingen, Sumptibus Dieterichianis.
- WOODVILLE, Anthony (1962), *The Cordyal*, Nijmegen, Jan. A. Mulders.